

Kalácsy Mihály

Magyar

Iskolai

Regéi

II

Sajtóváltás

Iskolai

MAGYAR
SZENTEGYHÁZAK REGÉI

378

MAGYAR

SZENTEGYHÁZAK REGÉI

IRTA

LATKÓCZY MIHÁLY

164.915

BUDAPEST

SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1898

Előhang a «Magyar Szentegyházak regéi»-hez.

Kedves Ifjú! Ha e regéket olvasod, két dolgot fogsz bennök találni, mely vörös fonálként húzódik által valamennyin. Az egyik a magyar katolikus egyháznak az a jellemvonása, hogy bármennyire is ragaszkodott vallásának szent tanaihoz, soha sem szűnt meg magyar lenni.

A másik pedig az, hogy midőn Istenhez fordulva, akár könyörgéseinek erősítéseül, akár köszönetének jeléül kegyes fogadást tett és oltárokat épített, mindig a szépnek érzését ápolta és azt a nem földi eredetű vonzalmat fejlesztette tovább, melyet a művelt lelkű ember a művészet iránt érez s mely által Istenéhez csak közelebb emelkedik.

A magyarság: az a vágy, hogy magyarrá legyen és magyarnak megmaradjon, ott lüktet a magyar katolikus elemben az Árpádok dicső korától egészen napjainkig.

A nemzeti szent királyok, István és László, mielőtt őket a vallás a történelemtől drága bizományképen átvette, maguk is a magyarság védői és istápjai voltak és mint szentek is azok maradtak. Az ő nevökkel ajkán, képükkel a harci lobogókon csatázott a küzdő magyarság kunok és besenyők, törökök és tatárok ellen.

De nemcsak karddal kezében védte a katolikus magyarság a haza szent földjét, a magyarságnak népfentartó gondolatát. Midőn gonosz ellenség és annál is gonoszabb visszavonás megbénították a nemzet erejét, sehol senki sem ápolta a szép magyar nyelvet és zengő hazai éneket, kolostorokba menekült az a szellem és ott irta meg királyi vérből sarjadott szüzeknek legendáját; Máriának, Magyarország patronájának kegyelmét kérő énekeit. S midőn még csak nem is olyan régen porig volt alázva minden a mi magyar, Szűz Mária szombati vecsernyéin újból felfohászkodtak a magyar asszonyok, mint egykor a török időben és imádságuk fentartotta őket, a míg az új hajnalnak hasadása bekövetkezett. Íme, kedves ifjú, ennek köszönheted, hogy magyar maradtál, hogy őseid

vallásával öseid nyelvét és hagyományait el nem vették tőled.

S valamint a magyar katolikusok szereték hazájokat: szintűgy ragaszkodtak a széphez, a művészetnek szívet derítő, szívet nemesítő áldásához. Minden szépnek javát felajánlván az Istennek, istenes dologgá lön a szépnek, a nemesnek ápolása is. A hová lépsz a magyar földön, mindenütt e nemes törekvés nyomaira fogsz akadni. Még ott is, a hol a katolikust elűzték ösei örökéből, a kövek beszédje a művészet fénykoráról beszél. Bemeszelt falak hulló vakolatja alól, kidobott oltárok szárnyairól a számüzött művészet remekei kerülnek elő és mutatják, hogy a képrombolás dühe sokat elpusztított bár, de azért hírmondónak így is sok maradt még azok részére, a kik *a bálványt a remekkel összezavarni nem akarják.*

Ime, kedves ifjú, köszönd meg nekik, hogy megmaradhatott számodra a művészet, hogy barbár századok nehéz napjai után ismét gyönyörködhetsz a költészet melegében, a szépség fenkölt remekeiben. Mert a költészet varázsa leng a mohos falak körül, az virraszt az ős monostorok lépcsőin. Mint repkény kú-

szik fel a hagyomány a mult idők emlékeire és szolgáltat az utókornak egy aranyos szövédéket, hogy fonalaiból tetszés szerint válogathassa ki magának hol a gyönyörűséget, hol az okulást.

Ne hallgass azért senkire, kedves ifjú, a ki babonásnak és vakbuzgónak nevez, mert vallásod és hazád százados hagyományaihoz ragaszkodol. A hagyomány nem babona, a kegyelet nem vakbuzgóság. Erős támasz a kegyelet, mely egykép csatol és kell, hogy csatoljon vallásodhoz és hazádhoz. Miként az egyházak, melyekről e regék szólnak, az égre tekintenek, de magyar földön épültek: úgy a magyar katolikusnak lénye is, bár az égre tör, szívének minden ízével a drága anyaföldben gyökerezik.

Hogyha te, kedves ifjú, a ki ezeket olvasod, megleled az alábbi regékben e tanulságokat, ha meggyőződöl, hogy miként jó gyermek létedre atyádat és anyádat egyaránt szereted, úgy hazádhoz és vallásodhoz is egyenlő erősen kell ragaszkodnod, akkor én, a ki részedre ezeket régi könyvek lapjairól kibőngésztem és a népnek örökifjú emlékezetétől kölcsön kértem: gazdagon leszek jutalmazva.

Losonc, 1898 július 29.

A szerző.

Fertői Boldogasszony.

Hol most a Fertő tavának habjain ring a sárgát virító tavi liliom és suttog a nádas, egykor hét falu állott. Népes falvak valának és miként rég elfakult krónikás könyvek lapjain olvassuk, következőképen hívták őket: Jakabfalva, Sárvölgye, Jókút, Kendervölgye, Leánytó, Feketető és Fertő. Mindannyi gazdag és jómódú volt s valamennyinek egy volt az ura, Fraknó hatalmas hercege, a Giletek nemzetségéből, kiknek bölcsője a távol Franciaországban ringott, de igazi hatalomra csakis Magyarhonban jutottak.

Mert van-e a királyon kívül rang és méltóság dolgában olyan, hogy a magyar nádorispánhoz hasonlítani lehessen? Ahhoz, a kit a király maga helyett küld, a hová maga nem mehet, a ki a királynak felajánlja a koronát, mikor a nemzet megválasztotta? Nincs, nincs, nem volt ennél nagyobb méltóság.

A Giletek közt pedig feles számmal akadtak a nádorok. Fényes, hatalmas nemzetség volt ez és miként a nap még lehunyta után is terjeszt fényt az égen, úgy a Giletekről is napokig lehetne beszélni; most, mikor már kihaltak.

De a hol nagy a fény, csakhamar az árnyék is beköszönt. A Gilet-nemzetségben is akadt egy fiatal herczeg, a ki megfelejtkezve őseinek hagyományairól, egészen durva mulatozásoknak adta magát. Hiába emlékeztették arra az ősére, a kit már Szent István király is azért tett meg nádornak, mert nemcsak vitéz volt és tudós, hanem istenfélő is. Arra a másik ősére is hiába emlékeztették, a ki minden faluba templomot építtetett és a kinek a küszöbéről senki sem távozott vigasz és segítség nélkül. Hiába volt minden intés és figyelmeztetés, a herczeg lelkében sötét szellemek tanyáztak.

Mikor a szülei látták, hogy fiok sehogy sem akar megváltozni, olyan módon akartak rajta segíteni, a hogyan már gyakorta történt, mikor az emberek tévutakon jártak. Meg akarták házasítani és találtak is neki hűséges, jámbor és szép hitestársat. Hosszan leomló

aranszöke fürteivel olyan volt mint egy mesebeli tündér. A fiatal herczeg bele is szeretett nyomban és olyan készségesen megtett neki mindent, hogy akár nyulat is lehetett volna vele fogatni. Kedvéért lemondott a régi nyaktörő kalandokról, szilaj kedvtelésekről és napok teltek, hogy ki nem mozdult Fraknó várából, hol ifjú szép neje dalolgatott neki és játszott a hárfán régi idők szokása szerint.

Így tartott ez néhány évig. Mint a tavasz verőfényes napjai, úgy ragyogott be a herczegi pár boldogsága palotát és kunyhót egyaránt. Öröm és büszkeség töltötte el a herczeg szüleinek szivét és ez csak fokozódott akkor, midőn a fiatal herczegasszony egy aranyos szökefürtű fiúcskával ajándékozta meg férjét, a ki már-már akkorára felcseperedett, hogy órákig eljátszott nagyatyjának térdein és elhallgatta annak meséit a tengerről, melyen járt és a távol szentföldről, a hová Endre királyt elkísérte.

De a boldogság nem volt állandó. A fiatal herczegen ismét erőt vettek a sötétségnek szellemei. Nem találta helyét a várban, mely családját rejté. Sokszor elment hazulról és sokáig maradt oda. Hol járt, mit művelt, rit-

kán tudták meg, de ha meg is tudták, senki-
nek sem telt benne öröme. Szilaj czimborák-
kal üzték a szarvast, ölték a vadkant és
rókát; nem törődve ünneppel, vasárnap-
pal, semmivel. Eltiporták a pór vetését, berohantak
mezőbe, vetésbe, gyümölcsösbe egyaránt.
Féltek is tőlük úgy, hogy már hirökre bezár-
tak ajtót, ablakot és mikor elmentek, keresztet
vetettek az útra, melyen távoztak. Hanem a
kárt, azt nem térítették meg, senki sem kö-
vetelte tőlük, ők meg nem voltak rá kíváncsiak.

Fraknóban szomorúan látták ezt a válto-
zást, öregek is, ifjak is. A fiatal herczeg anyja
sírt is, panaszkodott is; a felesége nem pa-
naszkodott és ha sírt is, akkor sírt, mikor
senki sem látta. Elég ideje is volt hozzá,
mert a férje ritkán került haza és így a
herczegasszonynak csak szép kis fiacskája ma-
radt. Együtt sétálgattak egy-egy hűséges csat-
lós kíséretében és a hol a herczeg vadászatai
közben kárt okozott, a hogy lehetett, jóvátették.

Így teltek az idők; az ifjú herczegből férfi,
a fiúcskából ifjú lett. És mintha minden jót,
a mi a herczegből hiányzott, az ifjúra hal-
mozta volna össze az Isten; derék és okos,
vitéz és istenfélő lett egyszerre. Hosszan leomló

szőke fürteivel, mosolygó kék szemével, fehér lován olyan volt, mint egy jótékony angyal; a föld népe bálványozta és a mennyire féltek az apjától, ugyanúgy szerették a fiút. Még az apja is minden durvasága és zordonsága

mellett megszerette és kedveért nem egyszer megkímélte vadászat közben a vetést. Csak-hogy ez is vajmi ritkán történt.

A herczegasszony bizony félve, remegve bocsátotta fiát ezekre a vadászatokra, s a mikor már az apja parancsának engedelmeskedni

kellett, legalább a lelkére kötötte, hogy ki-
mélje a szegény emberek vetéseit és tisztelje
az Isten házáat, soha se menjen el a templom
mellett a nélkül, hogy imát mondana, s az
ifjú, bár atyjától és atyjának társaitól sok
gúnyt és csúfondáros kaczajt kellett ezért el-
tűrnie, mégsem mulasztotta el ezt sohasem.

Igy jött el egyszer az a végzetes nap, mely
a fertői falvak pusztulását okozta. A herczeg
vadászni indult, veszni indult kedvében volt
és semmibe sem vette azt a figyelmeztetést,
hogy vasárnap van.

— Eh! vasárnap, nem vasárnap! mondá
szilaj kedvében. A vad nem vár holnapig.
Menjünk!

És elmentek.

Sokáig nem láttak vadat, mintha csak az
is elrejtözött volna. Az erdőnek fáai is mintha
azt suttogták volna: Nem jó, nem jó lesz;
forduljatok vissza, térjetek vissza! Az égen
nagy, sötét, terhes felhők kerekedtek és a
messze távolban egy-egy villám czikázott.
A csatlósok egyszer-másszor kérdőleg is tekin-
tettek urukra, vajjon nem volna-e jobb meg-
fordulni, de az haragosan sarkantyúzta meg
lovát, hogy a nemes állat nagyot ugrott tőle

fájdalmában. Így jutottak egy templomhoz, mely az erdő szélén állott, a hová réges-régen a herczeg ősei építették volt. Mögötte mély völgyben erdő, ebben ismét falvak látszóttak. A vadászok megállottak és várták a hajtókat, a kiket vadat kémlelni küldöttek volt. Köröskörül pedig gyülekeztek a hivek az istentiszteletre, s ugyanakkor, mikor a herczeg kürtjébe fújva megindult, hogy majd tovább megy, megcsendült a kápolna harangja, jelezvén, hogy mise lesz.

A fiatal herczeg tudta, hogy senki sem fog ottmaradni, azért egymagában maradt hátra és belépett a templomba. A többiek észre sem vették, mert a falka nyomon járt és a vadászat szenvedélye valamennyiben felébredt. Nem törődve a vasárnappal, nem a közeledő viharral, egyenesen nekivágtak a völgynek, a hol a hajtók jeladása szerint a szarvas rejtőzött. Ki is zavarták és nagy hahóval utána iramodtak. Eleinte csak távolban látták karcsú termetét, pompás agancsait, de lassankint közelebb értek hozzá. A szegény állat félelmében vakon rohant előre és észre sem véve, hogy falu közelében van, csak a menekülés útját kereste. Befutott a faluba, be a nyitott

ajtón a templomba, a hol a pap épen akkor állott az oltárnál. A vadászok pedig mindeütt utánna. Mikor a szarvas a templomhoz ért, meghökkentek és a herczeget kivéve, megállították tajtékzó paripáikat. Nem úgy a herczeg. A falkával együtt ő is a templomba rontott és

A kívül állók csak egy hatalmas mennykőcsapást hallottak és ezzel egyszerre megeredt az eső. Csakhogy az nem is eső volt, hanem zápor; nem is zápor, hanem a mennybéli csatornák megszakadása. Sötétség borult a vidékre és a künnrekedt vadászok csak a sűrű villámok fényénél látták, hogy az a forrás, melynél a templom mellett olyan sokan találtak gyógyulást, s melyet a nép Jókútnak nevezett, egyszerre úgy megduzzadt, hogy tónak is beillett. Keresték a templomot; nem látták, utat kerestek, az sem volt. És mikor vaktában vágatni kezdtek, a víz egyre magasabbra emelkedett lovaik alatt, elébb csak csülökig, aztán térdig, utoljára szügyig és még azon is felül

Fraknó várából látták a fergeteget és aggodva lesték, mint tör ki és dühöng, mint villámlik és zuhog a zápor, órákig és órákig

Boldogasszonyi templom.

szünetlenül. Hanem az igazi aggodalom csak akkor tört ki, mikor napok teltek és a vadászoknak se híre, se hamva. E helyett azonban csodás, rémes posta jött, hogy egy új nagy víz van a szomszédban, mely elöntött, eltemetett hét falut, népestől, jószágostól, csak egy kis templom maradt meg a parton, annak is a küszöbét nyaldossa a hullám. Úgy áll ott magában egy szigeten.

A herczegasszony nyomban lóra ült, hogy megnézzé az új tavat, jobbagyait pedig mindenfelé elküldötte, hogy keressék férjét és fiát. S nem kellett nagyon sokáig keresniök, mert a mint a víz partjára értek, azon a szigeten ott látszott a csodálatosan megmenekült templom, annak ajtajában pedig a fiatal herczeg, háta mögött a nép, mely a templomban imádkozott volt és a herczeggel együtt menekült meg a biztos haláltól. A jobbagyok úgy néztek rájuk, mint valami túlvilági látományra és sokáig tartott, a míg magukhoz tértek, csónakon áthalhozták őket és a fiatal herczeg anyjának ölelő karjaiba borulhatott. Akkor aztán a herczegasszony fiát hazavitte Fraknóba, azokat pedig, a kiknek az Isten együttesen kegyelmezett

meg a fiatal herczeggel, gazdagon megajándékozta.

A herczeget hiába várták haza. Ő és társai odavesztek, intő példaul azoknak, a kik Isten parancsolataival szembeszállanak. De a fiatal herczeg azért mindent elkövetett, hogy atyjának holttestét megtalálja és rangjához és fiúi szeretetéhez képest eltemettesse. Olasz földről, a tenger mellékéről, mesés kincsek ígéretével olyan embereket hozatott, a kik a víz alatt is tudnak úszni. De azok is csak elsülyedt épületekbe ütköztek, sem embert, sem állatot nem találtak. Akkor aztán diszes templomot építtetett az ifjabb herczeg, olyan díszeset, a minő akkoriban ritkaságszámba ment. Csak a régi Mária-szobor maradt meg benne úgy, mint régen és az egész család hagyományos tiszteletén kívül hozzája fűződött az egész környék fohásza, mikor valamiért könyörgött, avagy valamitől óvakodni szeretett volna. Külön névvel is illette és ezentúl szerencséiben és balsorsban egyaránt a «Fertői Boldogasszony»-hoz imádkozott.

A Giletek nemzetsége hosszú, dicsőséges virágzás után kihalt. S ime a Gondviselés különös intézkedése folytán ismét olyan

család kezére jutott a Fertői Boldogasszony temploma, a melyeknek erényei között páratlanul fényes csillagként tündökölt és tündöklük maig a vallásosság. Ez a család az Esterházyaké, s a mily nagy szerepe volt a Fertői Boldogasszony kegyképének a Giletek történetében, ugyanolyant játszik az Esterházyakra nézve, egészen a mai napig.

Különösen tisztelte és szerette ezt a képet a hős Esterházy Miklós kegyes neje, a jámbor bedeghi Nyáry Krisztina, a ki addig-addig édesgette férjét, a míg az neki azt a kegy-szobrot oda nem ajándékozta. S ott imádkozott aztán a példás feleség és anya válságos perczekben és nehéz órákban, melyek nem voltak épen ritkák, mert hiszen az ország két pártra szakadt és az egyik pártnak legelső soraiban ott állott az ő férje. Anyjának kora halálával a hatéves Pali herczeg imádkozott a szobor előtt, majd felnővén, szép új templomot emeltetett fölébe, melléje zárdát építtetett és utódainak lelkökre kötötte, hogy a szent helyet gondozzák és utolsó csöpp vérökig oltalmazzák.

S ez meg is történt. Midőn a török világban az egész környékkel együtt ez a templom

is veszélyben forgott, Pál herczeg előbb Fraknóba vitte a Fertői Boldogasszony szobrát és csak azután indult Stajerországon keresztül Bécs alá, a hol a kereszténység olyan elhatározó diadalt aratott. E közben a török lerombolta a fertőparti zárdát és templomot, de hasztalan, mert az Esterházyak buzgalma folytán a kettő Phoenix-madárként emelkedett ki hamvaiból és újra központjává lett a környék, de kivált Moson vármegye vallásos zarándoklatainak s beteljesedett a költő szava:

Hol vándor eszterágok *

Lármás seregbe gyűlnek

És hablakó buvárok

Örvény ölébe tűnnek,

Hol a sirály habokra csap,

Gyorsan, miként a gondolat,

Midőn halászni megy:

Ott látsz álmélkodással, egy

Veres márványból alkotott

Régi templomot.

* Eszterág tájnyelven a. m. gólya.

A vándor templom.

A kereszténység történetében nem legkisebb érdekű annak a templomnak sorsa, melyet közönségesen lorettainak szoktunk nevezni. Ez a templom, melynek építése Szent Ilona érdeme, eredetileg Názáretben állott, ama helyen, azon hajlékban, a hol a boldogságos Szüzanya, mint gyermek nevelkedett és később mint Szent Józsefnek jegyese lakott. Midőn a föld, melyen a templom állott, a pogányok kezébe került, csodálatos módon eltűnt a háznak azon része, mely az Ige megtestesülésének színhelye volt. Az Isten akarata elébb Dalmátországban, Fiume és Tersato között, közel az Adriai-tengerhez jelölt ki új helyet a templomnak, igazabban templomcskának; majd onnan is eltűnt az, hogy végleg Olaszországnak anconai tartományában egy Laureta nevű özvegy asszony birtokán állapotdjék meg, kinek nevérol a lorettói melléknevet kapta.

E csodálatos esemény, melynek történeti hitelességéről majdnem páratlan volta daczára egykorú hiteles adatok és tekintélyes történetírók tanúskodnak, első pillanatra könnyen azt a véleményt érleli meg bennünk, hogy ilyesmi csakis egyetlen egyszer történt meg a keresztény világban. Pedig tévednénk, ha ezt hinnők. Mert van ilyen Isten akaratóból vándorló templomnak még egy példája, még pedig Magyarországon, a Dunántúl áldott földjében, melyet már a rómaiak korában a hitvallóknak és vértanuknak verejtéke öntözött és vére termékenyített.

Hallgassuk meg, mit mond erről a hagyomány, mit beszélnek a jegyzőkönyvek és tanúvallomások.

Az Árpádok idejében I. Béla király Kalocsán szép templomot építtetett Szűz Mária tiszteletére. A hívek nagy áhitattal közeledtek e kegyhelyhez, melynek Mária-képéről nem közönséges kegyelem áradt reájok. Így tartott ez egészen a török világ bekövetkeztéig, mely ép úgy, mint sok mást, a keresztény kegyeletnek ezt az emlékét is megsemmisítette. Azaz hogy nem semmisítette meg, csupán elvett külső fényéből, mert hisz nem

érinthette azt a belső hitet és meggyőződést, mely a környék népében honolt és melyet olyan fenkölt szellemű papok segítettek felkelteni, mint Ugrin, a kit a tatárok tettek a haza halottjává és Tomori, a ki Mohácsnál vérzett el.

A török hadban lévő martalóczok, szabad hajdúk és más gyülevész nép, a kik zsoldért hazájuk ellenségeivel szövetkeztek, üszköt vetettek a kalocsai templomra és az porrá égett minden kincsével, a mit nem lehetett lőhátton elvinni, s a mit a rablók ott hagytak. Csak a Mária-kép maradt sértetlenül. Midőn már füst és láng volt minden, egymásra boruló gerendák és cserepek erős boltozattá alakultak felette és megóvták, mert a Gondviselés nem akarta, hogy a kereszténység a sok csapás alatt hitében is megfogyatkozzék. Bátor kezek aztán kiragadták a képet a még füstölgő romok közül és egy kis ideiglenes szentélyben, majd egy kápolnában helyezték el, mely olyan volt, mint a törökvilágot nyögő magyarság reménye: kicsiny, de erős.

Ezalatt kemény küzdelem után a török jóformán egész Magyarországon úrrá lett, a kereszténység eltiporva nyögött és azok ju-

Andocsi kegykép.

tottak hatalomra, kik — mert maguk semmit sem hisznek — irigylik a hitet másoktól és szeretik azt kicsúfolni. Így történt, hogy szentségtelen kezek a kápolnát, melyben az Árpádkori Máriakép állott, istállóvá akarván alacsonyítani, igavonó ökreiket az oltárhoz kötötték. És ime, e sértés következtében a kápolna eltűnt és ép úgy mint egykor a lo-rettoi, messze távolban tűnt fel újra a kies Somogynak virágzó térségein.

Míg Kalocsán a kora reggeli munkájok előtt reggeli imára siető hívek hasztalan ke-resték a kápolnát, melynek képe előtt szoktak volt Istenhez könyörögni, addig a somogyi nép bámulva látott feltűnni *Andocs* határában egy bodzafás dombnak lejtőjén egy szép kis templomocskát, melyet szemeik azelőtt sohasem pillantottak meg. S míg amott az eltűnt szentélynek csak elmetszett alapfalait látták, addig itt bámulva figyelték meg, hogyan áll erősen és biztosan a kis kápolna, habár minden alap nélkül nehezedik a puszta földre.

Az így hirtelen *Andocsra* került kápolna, melynek hívei a váratlan hirre mindenfelől összesereglettek és új községet alkottak, eleinte csak a világiak gondozása alatt állott

és csak később épült melléje egy Ferencz-rendi kolostor.

Az emberek sokat vitatkoztak és vitatkoznak ma is arról, vajjon az a kápolna, melyhez most a somogyi hívek zarándokolnak, egyazon lehet-e azzal, mely Kalocsáról eltűnt. És bár hivatalos vizsgálat is volt ez ügyben, ma is akadnak, a kik nem hiszik, hogy egy kápolna a mohácsi vész óta alapok nélkül megálljon, ámde a hagyomány büszkén vallja, hogy a magyarnak is van lorettói kápolnája túl a Dunán, Kupa vezér régi földjén.

Nagy Lajos álma.

Hunyadi Mátyáson kívül kevés olyan nagy királya volt a magyarnak, mint Nagy Lajos, a kit nem hizelgő udvari emberek, nem felbérelt történetírók, hanem a magyar népakja nevezett el nagynak. Erős kezű uralkodó, híres hadvezér és lángeszű törvényhozó volt egy személyben. A mihez fogott, sikerült; a mit meg akart akadályozni, nem jött létre. Sikereit azonban nemcsak magának és fényes tulajdonainak, hanem leginkább az Isten kegyelmének köszönhette, kiben rendületlenül bízott és kinek segítségével minden nagyobb vállalata előtt fiui buzgalommal és hívő bizalommal imádkozott.

Azért megtörtént az ő életében is, hogy az Ég megpróbáltatásokat bocsátott reája; nehéz helyzetekben kellett megfordulnia, a hol más fejedelem vagy bátorságát veszítette volna el, vagy Istenben vetett bizalmát. De

Lajos király erős és bátor lelkű volt, ő az egyikből merítette a másikat, küzdött és bizott egyszerre és minden bajának vége az lett, hogy az Isten megsegítette.

Ilyen nagy bajban volt Lajos akkor, midőn egyszer az oláhok, a kik régente mindig a magyar királyok alattvalói voltak, ellene eleinte hűtlenségeket követtek el, aztán pedig, hogy jól megérdemelt büntetésöket kikerülhessék, egyszerre a törökkel is, a bolgárral is összebarátkoztak. Lajos király egyszerre két oldalról támadta meg őket, egyrésről Kont Miklós erdélyi fejedelem seregét küldötte rájuk, másrésről maga készült Bolgárország felül reájuk törni.

Kont Miklós, a király legvitézebb és leg-hűségesebb vezére, eleinte jól is intézett mindent, tömérdek zsákmányt ejtett és sok várat elfoglalt, de egyszer csak kevesedmagával olyan vigyázatlanul üzte a szaladó ellenséget; hogy törbe került és sok nevezetes vitézzel odaveszett. Nagyot búsult, keservesen bánkódott ezen a király, siratta jeles vitézeinek, de kivált Kont Miklósnak halálát. Gyászt öltött az egész udvar és Lajos király nem egy éjszakát álmatlanul töltött, újabb hadi

tervek és fájdalmas lemondás között ingadozván.

Egy ilyen álmatlanul töltött éjszaka után a király fáradtan mély álomba merült. Álmában megjelent neki a Boldogságos Szűz, megvigasztalta és diadalt ígért neki, ha képét zászlajára tűzi és elzarándokol Czellbe, ahhoz a kegyhelyhez, melyet már Vak Béla király alapított.

Lajos király fölébredvén, rögtön parancsot adott, hogy a hadsereg lobogóira tűzzék fel a Boldogságos Szűznek képét. Azután elindult a Dunántúlra, hol a Sághegynek tövében őrizte szent Benedek rendjének dömölki apátura azt a kegyhelyet, melyet a nép Kis-Czellnek nevezett el. A jámbor szerzeteseket nagyon meglepte a király, a ki hirtelen jött, útjában nem kísértetve mástól, mint gyónatójától és néhány udvari embertől. Buzgón imádkozott a csodatévő kép előtt, melyet Árpádkori elődje ajándékozott a kegyhelynek, s a mely megóvta a hazát minden bajtól, még akkor is, midőn az Árpádok egykor virágzó családfája kipusztult és örökébe mások, ő és atyja Károly léptek. A király néhány napig időzött a dömölki apátságban;

hitében megerősödve távozott, de elébb gazdagon megajándékozta az apátságot, ígéretet tévén, hogy ha mostani nehéz helyzetéből magát és az országot kiszabadít-

hatja, nem fog megfelelkezni a dömölki apátságról sem.

Szívben, lélekben megtörve jött a király, most bátran, megedzve és erős lélekkel távozott és úgy látott újra hozzá az ország

ügyeinek rendezéséhez. Erős sereggel indult el az oláhok megfenyítésére, kiket a Kont Miklóson aratott diadal annyira elbizottá tön, hogy már-már támadólag léptek fel és megakarták akadályozni Lajos királynak a Dunán való átkelését. A király a seregnek első felét maga vezette által és Gara Miklós macsói bánnal ketten ők jártak legelül ottan, a hol az ellenség legsűrűbb és a viadal a leghevesebb volt. A katonák már-már lankadtak a túlsó parton álló oláhság nyílzáporától, de akkor maga a király állott az egyik dereglyének orrára és kezébe ragadva a Szűz Mária képével díszített zászlót, oly ellenállhatatlan támadást intézett a parton állók ellen, hogy háta mögött átkelt az egész sereg.

Ezzel a hadjárat még csak kezdetét vette, de ez az első siker is megmutatta, milyen lesz a többi csata. És valóban Lajos király győzelemről győzelemre vezette hadseregét. Azután végvárakat emelt ellenök és azokat válogatott vitézekkel rakta meg, hogy az oláhországiaknak és a havaselveieknek minden mozdulatára vigyázzanak. Utoljára, mikor már országának határait kellőképen biztosította volt, dicsőséggel és hadi zsákmánnyal meg-

rakottan visszatért Magyarországba, hol népe lelkesen fogadta.

Lajos király a diadal örömében nem feledkezett meg arról, a ki neki ezt a diadalmat

megjósolta és a kinek alakja álmában azóta is többször megjelent. Nemcsak hogy Budavárának ős templomában, szent István király híres bazilikájában fölépíttette és földíszíttette

a Boldogságos Szűznek loreтоми kápolnáját, hanem juttatott a gazdag zsákmányból a dömölki apátság őrizete alatt álló kegyhelynek is. És azóta Kis-Czell egészen a mai napig forrása lőn számos csodálatos történetnek, miket ész és tudás egymagokban nem voltak és nem lesznek képesek soha megfejtetni.

Igaz, hogy a kegyhely, a hol Lajos király erőt és bátorságot keresett és talált, nem volt híjával a szenvedéseknek és megpróbáltatásoknak. De miként a fáklya, mely a hulló esőtől egy pillanatra elhomályosul, csakhogya aztán annál fényesebben lobogjon: úgy ennek is hirtelensége minden csapás után csak még öregbedett.

Az első, nagyobb csapás a török pusztítások idején érte Kis-Czellt, a mikor egy szerzetes kénytelen volt a csodatévő képet, mely előtt Nagy Lajos imádkozott volt, a pusztító ellenség elől eltávolítani. Magával vitte a csallóközi Dénesdre, hol még mai nap is központját képezi az arany-szigeten lakó hívek ájtatosságának. De azért a czelli szentély sem maradott árván. Új kép került beléje, melynek otthona elébb csak egy szerény kápolna volt, majd egy remek szentély,

melyet egy magyar országbíró és ennek felesége, egy magyar herczegkisasszony emeltettek. A Mária-szobor ez alkalomra egy aranykoronát kapott, de koronájának gyémántjai aligha ragyogtak fényesebben azoknál az örömkönyeknél, melyek a föld népének szemében fakadtak.

A második nagy megpróbáltatás napjai akkor virradtak a kisczelli kegyhelyre, mikor a Benedek-rendet eltörölték, a templomban felhalmozott hálaajándékokat elkötyavetyélték és Mária oltára árván maradt, pusztán a világi hívek kegyeletére bízva. De az idők újra nagyot fordultak. Viharos háborúk jöttek, valóságos történelmi földindulások, melyek még a trónokat is megingatták. És akkor ismét akadt egy magyar király, a kinek ősei trónját meg kelle védenie. S mikor nagy öldöklő háborúk fenyegették országait és népeit, más templomokon kívül a kisczelliről is megemlékezett és visszaadta az Istennek a mi az Istené. És fegyvereit áldás kísérte; áldás és szerencse, melyet leedszett rájuk az a sok ezer és százezer ember, a kik ott imádkoznak, a hol egykor Nagy Lajos is erőt és enyhülést talált.

Béla király eprei.

Egyszer régen, valamikor a tatárjárás után, a mikor már kezdte az ország a maga ezer sebet kiheverni, Béla király elhatározta, hogy bejárja a Felvidéket. Sokat fáradozott azon, hogy a szegény emberek, a kik olyan sokat szenvedtek, megint erőre kapjanak és most meg akarta nézni, vajjon hogyan, miképen sikerült a dolog.

Elindult hát fényes kísérettel és a merre csak ment, látta a szorgalmat és munkát, de látta azt is, hogy az ország szegény. Kedves apródja, a kit a hűséges Merse-nemzetségből válogatott ki, nagynehezen vitt utána egy nagy tarisznyát, a melyik telidesteli volt ezüstpénzzel, de egyre könnyebbnek érezte azt a tarisznyát, mivelhogy minden szegény embernek kellett belőle adnia. Utoljára aztán már csak úgy kongott az ürességtől és a királynak udvari bolondja, a ki mindenfelé

elkísérte az urát, tréfásan kérdezte, vajjon szabad-é megtömní azt a tarisznyát kavicsokkal valamelyik folyamnak medréből.

A királynak nem igen volt kedve nevetni, inkább kivette a tarisznyából az utolsó ezüstpénzt és odaadta a bolondnak csak azért, hogy hallgasson.

Igy jutottak el a Tarcza folyó mellékére, el egészen Eperjes városáig. Ott mulatott a király, megnézte az új várfalakat, meg azt a kutat is, a minek a vizétől a szent László vitézei megrészegedtek. A környékből összesereglettek a nemes urak, kiki kedveskedni akart a királynak, a minthogy ez már természetese a magyar embernek.

A fintai uraság sokat szenvedett bár a tatártól, de azért még sem akarta, hogy valamiképen mások túltegyenek rajta abban, a mint a jó királyt megtiszteli. Nagy vadászatot rendezett hát, arra felé, a hol sósforrások vannak és a sólymárok megint nagy tisztességre jutottak, olyanra, a milyenben nem voltak már Gertrudis királyasszony ideje óta. Egészen Kassáig elmentek az ügyes lantosokért, hogy a vadászat után szórakozása is legyen a királynak. Béla királynak pedig a

hogy sirt az egyik szeme a nagy szegénységen, a mit az országban tapasztalt, úgy mosolygott a másik, mikor látta, milyen nagyon szeretik őt azok, a kik megmaradtak.

Telt, folyt a vadászat, úgy hogy észre sem vették, mire rájuk esteledett. A király el is fáradt, szeretett volna megpihenni. Hamarosan sátort ütöttek neki és Béla király, a kit még vadászat közben is egyre kísértettek uralkodásának nehéz gondjai, buzgó imádság után mély álomba merült. Ágya mellett pedig, a mit úgy róttak össze a királyi szolgák faágakból és leteritettek farkasbőr kaczagá-nyokkal, ott virrasztott hűséges apródja, a ki időközben szép csöndesen leheveredett a föbe, melyen a királyi sátort kifeszítették . . .

Álmában a király újra átélte azoknak a veszedelmeknek nagy részét, a melyek őt életében fenyegették és melyeknek nem egyszer csaknem áldozatul esett. Látta a tatárok pusztító seregeit és hallotta nyilzáporuknak irtózatos zúgását. Érezte a félelmet, a szorongatást, melyet akkor állott ki, mikor a tenger zúgó habjai ringatták, mikor szövetségesei elhagyták és barátai elárulták. De mindezen veszedelmeken és gyötrő álmképeken túl-

ragyogott egy fényes látomány, mely őket elriasztotta, s kezének egy-egy intésére, égszínű köpenyének lebbenésére eltűntek a rémek, ártalmatlanná lettek a veszedelmek. A boldogságos Szűz volt ez, a küzdő és szenvedő magyarok Nagyasszonya, a kit Béla király is annyira tisztelt. Egész tisztán látta, miként azon a képen, a melyet édes atyja is mindig magánál viselt, s a melyet a Szentföldre is magával vitt.

A kármelhegyi Boldogasszony ott állott Béla fejénél, lábát egy kigyóra téve, mely félelmetesen nyujtogatta nyelvét és haragosan sziszegett a király felé. De a Szűzanya parancsoló mozdulattal intett a kigyónak, kezében pedig három szál epret tartott. A király álmában térdre borúlt, mire a Szent Szűz másik kezét áldólag terjesztette fölébe és eltűnt . . .

Béla király az álmoképektől elgyötörve és verejtékes homlokkal ébredt fel. Néhány pillanatig álmélkodva tekintett körül a sátorban, melyben félhomály uralkodott, lévén odakünn holdvilág, mely csak csendesen szűrődött be a királyi sátor nyílásán. Künn a vadászlakomát készítették, mindenki ott volt, csak a sátor előtt örködtek a király leghüségesebb szolgái.

A király felkelt és néhány lépést tett előre. Szemei lassankint megszokták a homályt, de mekkora lett megdöbbenése attól, a mit látott. Alig pár lépésnyire a király fekhelyétől a földön, a fű közt hevert hűsége apródja holtan. Kezére egy kigyó volt tekerőzve, de már az a kigyó sem élt, mert az apród agyonszorította. Látszott, hogy az apród a kigyót eperszedés közben riasztotta fel, mert másik kezében még holtan is erősen szorongatott néhány szál epret.

Béla király sírva nézett életének megmentőjére és megemlékezvén az álmoképről is, mindenekelőtt buzgó imában adott hálát csodálatos meneküléseért. Ámde bámulata még nagyobb lett, midőn meglátta, hogy az apród mellett ott hever a tarisznya is, melyből kifogytak a pénzek és melyet időközben eperrel szedett volt tele. Csakhogy az az eper mindmind tiszta valódi szinaranynya változott. Alig győzték emelgetni.

A történetek hírére bámult az egész vadász-kiséret. Csodájára jártak a halott apródnak, a ki életét áldozta alvó királyáért, de nem kevésbbé az arany epernek is. Eljött a holt apródnak atyja is. Pós mester, a Benedek

Az eperjesi görög katolikus templom főkapuja.

testvére. Szomorú volt nagyon, mikor meglátta kedves gyermekét, a ki hosszan lefolyó aranyszőke fürteivel úgy feküdt ott, mintha csak aludnék. Lehajolt rája és megcsókolta; aztán, mint egykor az istenfélő Jób így szólt: Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve! Meghatottan nézte ezt Béla király, aztán királyi tette határozta el magát.

Ott a hol a derék apród életét megmentette, kolostort és templomot építtetett a karmelhegyi Boldogasszony tiszteletére, mely sokáig maradt a jámbor karmeliták birtokában. Azután ismételen gazdát cserélt, miglen végtére a görög katolikusok székestemploma lett belőle és mint ilyen mai napig is látható. Pós mester gazdag ajándékot kapott a királytól; annyi földet, hogy napok kellettek hozzá, a míg körüljárták, sőt még Eperjest is megajándékozta a király, a miért közelében Istennek ilyen kegyelmét élvezhette: új kiváltságokat adott neki, azonfelül pedig új czimert is, melyben benne van a kigyót tartó kéz is, meg a három szál eper is.

Hosszú időn által használták ezt a czimert, mely köbe vésve ott pompázott a városház tanácstermének ajtaján! . . .

Kapisztrán szószéke.

Nagy volt az ijedtség Magyarországon, mikor a nép meghallotta, hogy a török megint közeledik. Hiszen mindnyájan hallották már hírét; tudták, hogyan bántja az embereket, hogy füzi rabszíjra a gyermekeket. Újra föl-ébredtek az emlékezetben azok a rettentő történetek, a miket a tatárokról meséltek az anyák gyermekeiknek, a nagymamák unokáiknak, mikor térdeiken ringatták.

Félt, reszketett mindenki, de azért a nagyurak egymásra várakoztak, kiki a másikra bízta, hogy tegyen már valamit; sőt olyan is akadt, a ki megörült a vitéz Hunyadi bajának és kárörömmel mondogatta: No, majd meglátjuk, hogy az a mindenható nagy úr hogyan, miképen gázol ki ebből a bajból! Csakhogy a Gondviselés nem hagyja el azokat, a kik benne bíznak és ott, a hol a baj legnagyobb-nak látszik, ott szokott legközelebb lenni a

maga segítségével. Ez az igazság itt is beteljesedett. Minél magasabbra csaptak a veszedelem hullámai, minél rosszabb hírek érkeztek az országnak minden részéből, annál jobban ragaszkodott a nép Hunyadi Jánoshoz és csak ember kellett, a ki ezt a ragaszkodást felhasználván, a népnek szívét lelkesedésre gyujtsa és Hunyadinak győzhetetlen hadsereget teremtsen. Nem sokára ez is megtörtént.

Kapisztrán Jánosnak hívták azt a lelkes férfiút, a ki ép úgy felismerte a török veszedelmet, mint Hunyadi és nem várva be a csatát, már előre a szószékről hadakozott a hazánkat pusztító Istencsapása ellen. Bejárva az egész országot, mindenütt figyelmeztette a népet a közelgő veszedelemre és a mit a hatalmasok észrevenni nem akartak, mindazt nyíltan feltárta. Mintha egy láthatatlan tűzfolyam áradt volna az egyszerű barát ajkairól, úgy tüzelte az embereket és csak jeladásra vártak, hogy harczra készen sorakozzanak a kereszt alá, melyet zászló helyett tűzött ki a törökverő szónok.

Így járta be Kapisztrán az országnak java részét; így jutott el a Dunántúlra is. Ott is félt, ott is remegett a nép; félelmes jelekből

jósolgatták az eljövendő pusztulást. Az égen esténként meg-megjelent a tüzes kard, véres eső hullott és nem egyszer kövek is estek a porfelhőből, melyet a fergeteg felkavart. A tanultak tudták, hogy ettől félni babona és hogy valamint az egyes embereknek, úgy az országoknak sorsa is az Istennek kezében van, de ők is érezték, hogy most már tenni kell valamit a kereszténységnek és Magyarországnak esküdt ellensége ellen. A vármegyék gyűléseztek, a várurak sűrű levelezésben állottak egymással és így történt, hogy midőn Kapisztrán János Sopronba érkezett, együtt találta az egész környéket. Nagy mise állott abban a templomban, melynek ajtaja fölé a Boldogságos Szűz volt odafestve a mint a hívő keresztények palástja alá, oltalmába menekülnek. Állott a mise és már épen a szentbeszédre került volna a sor, a mikor egy immár dereshajú szerzetes, a ki addig a leghátulsó sorok egyikében térdelt, felment a szószékre és beszélni kezdett.

A nép közül csak kevesen ismerték, hogy kicsoda, csak egyik-másik hallotta prédikálni a közel szomszédságban, de ezek odamondották szomszédaiknak, megsúgták a közelál-

lóknak és mint a futótűz úgy terjedt el a templomi közönségben annak híre, hogy ez az a pap, a kit megihletett a Szentlélek és a ki felkerekedett, hogy az egész keresztény világban keresztés háborút prédikáljon a török ellen. Lélekzetöket visszafojtva hallgatták a nagy szónok beszédét, a ki arra buzdította őket, hogy védekezzenek a hitetlenek ellen; védjék meg oltáraikat és templomaikat, feleségeiket és gyermekeiket.

Beszédében, mely tüzlángként ömlött ajkairól, abból indult ki, hogy vakmerő bűnös az és előre kihivja az Úr haragját, a ki kételkedik az Isten irgalmában, avagy épen kétségbeesik annak segítsége felett. Tenni kell, küzdeni és fáradni; szívünkben az Isten iránt való rendületlen bizalommal és akkor lehetőségessé válik az, a mit lehetetlennek hittünk és sikerül, a miért erős hittel és reménységgel küzdöttünk.

Beszéde folyamában történeti példákat is hozott fel erre. Felhozta azt is, miképen szabadult meg egyszer Szent István király egy félelmetes ellenségtől, a mikor már szemben állott a két sereg, és a magyar királynak alig lehetett reménye, hogy a tülerős ellen-

félt leverje. Am akkor az Úr angyala az ellenséges vezérnek, a német császárnak képét öltötte magára és bejárván az előhadat, visszaparancsolta az egész sereget.

További példának felhozta Szent László király esetét, a mikor csodálatos módon megmenekült az üldöző kunoktól; mert a mikor már erősen a nyomában jártak, egyszerre ketté vált a föld és egy hatalmas nagy szakadás tátongott közötté és az utána száguldó lovasok közt. Mikoron pedig ő kergette a kunokat és azok aranypénzeket szórtak el, csak hogy a szent király katonáit feltartóztassák, László imádságára azok az aranyak hitvány kavicsokká változtak és a magyar vitézek az arany csillogása által többé nem kísértve, feltartóztathatlanul száguldottak a menekülő ellenség nyomán.

— És végezetül, folytatá beszédét az Istentől megihletett szónok, vegyétek eszetekbe azt az esetet is, a melynek eredetét a templom köszöni, melyben én most hozzátok beszélek. Abban a szomorú világban, a mikor Magyarországon nem a keresztények voltak az urak, hanem pénzes hitetlenek, pogány izmaeliták; rabszíjra jutott az, a ki adós-

ságát a kitüzött időre lefizetni nem tudta. A kalmárok még a királyt is megfizették és az azután igen szigorúan bánt el a szerencsétlen adósokkal. Így történt ez egy öreg emberrel is, kinek fiát a könnyelműség ördöge tartotta fogva és a ki csak akkor ébredett hibájának teljes tudatára, a mikor már édes apját a hitetlenek rabszíjra fűzték. Ekkor magába tért és szent fogadást tett, hogy addig nem gondol a világ örömeire, a meddig apját ki nem váltotta. Elment az izmaeli-tához, a kinek apja tartozott és felajánlotta neki szolgálatát, a míg a tartozást le nem dolgozza. A kapzsi kalmárnak, a kinek köröskörül úgy is voltak vámjai, a miket bérelt, tetszett az alkú. Hogyis ne tetszett volna? Hiszen egy megtört, gyenge testű aggastyán helyett egy ép egészséges ember jutott neki rabszolgának. Megfogadta és megtette kecskepásztornak...

És a hiú ifjú, a kit egykor bántott az is, hogyha ágyába egy-egy összetüremlett rózsalevél tévedt, türelmesen végezte a szolgálai munkát és a míg kecskéi mellett járta be a Fertő tavának napsütötte partjait, boldog volt annak tudatában, hogy levehette édes atyjának gyöngye vállairól a nehéz munkának keresztjét.

Egyszer azonban megtörtént, hogy egyik kecskéje legeltetés közben hirtelen eltűnt. A pásztor még látta, a mint egy nagyot ugrott, aztán akár csak a föld nyelte volna el. Odament, hát látta, hogy kecskéje egy földalatti üregbe esett, lábát törte és ott hever tehetetlenül. Az ifjú pásztor lement érte, de mekkora volt meglepetése, mikor látta, hogy az az üreg, a melybe az ő kecskéje leesett, telidesteli volt arannyal, ezüsttel. Garmadában heverték ott a vert arany rudak, szép nagy arany- és ezüstitálak és kannák, óriási násfák és karpereczek: szóval olyan fényes kincs, hogy káprázott annak a szeme, a ki csak ránézett, de legeslegjobban azé, a ki megtalálta s mégis, mit gondoltok, mi volt az első gondolata? Talán visszatérni a régi pazsar életmódhoz? Nem; legelőbb is kifizette atyjának tartozását, aztán a nagy kincsből ezt a templomot építtette az Isten dicsőségére. Gazdag ember is lett, nemes ember is lett, de alázatos maradt és hogy sohase feledje e csodálatos szerencsét, mely őt érte, czimerébe felvette a kecskét is, melyet az Úristen eszközül választott, hogy a megtért fiút a neki szánt kincsnek birtokába juttassa.

A czímert gyakran láttátok, ezt a templomot, magatok közt kecske-templomnak hívjátok, most tudjátok annak történetét is, melyet én Rómában hallottam, a szent atya udvaránál a hol feljegyzik és számon tartják az ilyen csodálatos történeteket.

Ime keresztény hívek, folytatá Kapisztrán, így gondoskodik az Úr azokról, a kik levetkőzve a bűnös tétlenséget és langymelegséget, hisznek benne és bíznak az ő kegyelmében. Nemcsak, hogy a bajból kisegítette ezen szentegyháznak alapítóját, hanem módot adott neki, hogya jót gyakorolhassa. Okuljatok azért példáján és harczoljatok a hitetlenek ellen, bátran, ahogy Isten katonáihoz illik s a mint az Írás szerint Sámson harczolt egykor a filiszteusokkal. Akkor ti is nemcsak, hogy megszabadítjátok a hazát a fenyegető veszedelemtől, hanem magatoknak gazdagságot, hírt és vagyont szerezhettek. Gondoljatok arra a sok kincsre, amit a törökök a félvilágból össze-visszaraboltak; az mind a tietek lehet, nemcsak mint préda, hanem, mint Istentől nektek szánt jutalom. Kitüzöm hát a keresztet, kitüzöm lobogó és véres kard helyett; legyen áldott, a ki harczosnak alája esküszik és átkozott, ki tőle elfordul!

Fel magyarok és keresztények, csatára hív az Isten, ez az Úrnak akarata!

Mint a fergeteg olyan lelkesedés támadt erre. Tódultak az emberek és felesküdték a keresztre, melyet Kapisztrán kezében tartott. És a mint leszállott a szószékről, melyen prédikált, a nép leányai megcsókolták szőrcsuhájának a szegélyét, az anyák pedig magasra emelték gyermekeiket, hogy lássák ők is a kereszténységnek lángszavú apostolát. A férfiak pedig tódultak utána Győrig, a hol már gyülekezett a sereg és meg sem pihent, a meddig csak Nándorfehérvárt fel nem mentették és a törököt le nem verték.

Telt-múlt az idő és a kecske-templom látogatóit már csak az a közsószék emlékeztette Kapisztránnak híres beszédére. A törökverők is hol ott maradtak a csatatéren, hol máshová szőlította el őket a Gondviselés. Egyiknek-másiknak felvitte a dolgát az Isten, azok aztán mind oda temetkeztek a kecske-templom környékére, czímeres, jelmondatos nagy sírköveiket a templom falain olvashatja az utókor. Hanem a míg annyi megváltozott, s a míg a multakat elfeledték, a Kapisztrán szószékén nem fogott az idő és bárhogyan tört a temp-

lomra elemi csapás és emberi szeszély, megállott a maga helyén és túlélte a változásokat, melyek körülötte történtek.

Egyszer földindulás érte a templomot, aztán teteje leégett, tornya megkárosult, harangjai elolvadtak, sokáig állott pusztán és üresen, elhagyatva az emberektől. Pedig tisztesség- és fényből elég sok füződék barna falaihoz. Három koronázás volt benne, két magyar király-asszonynak tették ott fejére a magyar koronát, meg egy magyar királynak is. Ám a földi hír és dicsőség mulandó, elmúlt hát ez is. A pusztá templomot is felkereste volna az az emberkéz, a mely rombolni szeret, ha nem lebegett volna felette Kapisztrán szelleme, ha nem ébreszti fel hazánk főuraiban a sokáig szunnyadó kegyeletet.

És ha akadt olyan idő, mikor a templomot bontani akarták, a szószéken éjjelenként megjelent egy sötét alak és mintha újból elmondotta volna régi beszédét, helyeslő zúgás támadt a láthatatlan hallgatóság ajakán. A templom pusztá falai fényben úsztak és a tolvaj, a ki éjnek idején lopni akart, ijedten ejtő ki a csákányt szentségtörő kezéből és futott, futott, hátra sem nézve maga után.

Vége aztán el akarták adni a templomot, de egy hitbuzgó király, I. Ferencz nem engedte, hogy az a szentegyház, melyben három őset koronázták, dobra kerüljön. Aján-

dékba adta a benczés atyák rendjének és azóta ők hirdetik Kapisztrán szószékéről annak hitvallását: buzgó hitet az Istenben és bátorságot a hazáért!

A szegény kalapos gólyája.

Volt valamikor régen Eperjes városában egy szegény kalapos, a ki olyan szegény volt, mint a templom egere. A város végén lakott az istenadta, valahol a fehérítő tájékán egy kunyhóban, ott is csak azért kapott lakást, mert másnak épenséggel és sehogyan sem kellett az a rozzant viskó. Egyedüli szomszédja és társasága egy gólya volt, de az sem maradt állandóan a kalapos udvarán, hanem a kéményről, a hol fészke volt, elszállott a gazdagabb emberek udvarára, mert onnan legalább hozhatott valamit a fiókjainak. Rendszeren egyszerre kerültek haza a kalapossal a városból, de a míg a gólyamadár mindig hozott magával valamit, a szegény kalapos bizony vajúmi gyakran jött üres kézzel. Pedig a gólyafészkekben ritka esztendőben volt odafenn a fészkekben annyi fiók, mint odalenn a kalaposéknál. Néha bizony már azt sem bánták volna

szegények, hogyha őszkor az ő gyermekeik is elmentek volna a tengeren túlra, szép meleg hazába. Ott legalább nem fáztak volna úgy mint odahaza a viskóban, melynek kemenczéje bizony gyakrabban volt hideg, mint meleg.

Hanem azért tévedett volna, a ki azt hiszi, hogy a szegény kalapos kétségbeesett sorsa felett, avagy hogy talán elbúsulta magát. Dehogya is. Megadással viselte szegénységét és valahányszor nagyon rosszul ment a dolga, mindig azzal vigasztalta magát és gyermekeit, hogy: Nagyon közel kell ott lenni a segítségnek, a hol az állapot ilyen rosszra fordul! Időközben pedig imádkozott és dolgozott. És bizalmában nem is csalatkozott, mert az utolsó pillanatban mindig megjött a segedelem vagy így vagy úgy.

Egyszer azonban már olyan nagyon rosszul ment a dolga, mint még sohasem. A munkából is kifogyott, a betegség is beköszöntött és ha nem lettek volna könyörületes szomszédok, a kik egy kis jó ételt, egy kis tüzelőfát, meg egy kis kölcsönpénzt adtak neki, bizony el is pusztult volna feleségestül, gyerekestül. Még a gólya is osztzott gazdá-

jának balsorsában. Egy napon törött lábbal került haza. Gonosz suhanczok kövel dobták meg, úgy hogy alig tudott fájdalmában hazaröpülni. Rögtön ápolás alá fogták és néhány hét múlva már ott sántikált alig beforrott lábával az udvaron, avagy féllábon állva sütkérezett a szép langyos őszi verőfényben. De míg gyógyították, a többi gólya elment telelni, csak ötöt hagyták itthon.

A szegény kalapos egészen elfelejtette a maga szomorúságát, úgy megesett a szíve ezen a madáron.

— Lám, lám! mondotta, még ezt a szegény madarat is felkeresi az a megpróbáltatás, a mely bennünket ért. Még megérem, hogy elpártol mitőlünk és más fészket keres magának.

És mintha igaza is lett volna. Mert egy szép napon csak eltűnt a gólya és nem jött haza pár napig. A gyermekek meg is siratták, a szegény kalapos pedig egészen búsan gondolkozott rajta, vajjon honnan szerez majd játszótársat a gyermekeinek, a kiknek úgyszemint volt az egyetlen játszó pajtásuk.

Már-már bele is nyugodtak, hogy az ő kedves gólyájukat soha sem látják többet.

Utóbb rá se értek, hogy rágondoljanak, mert a nyomorúság nagyobb lett a viskójukban, mint valaha. Kenyérre sem telt és mikor a a legutolsó bútorukat is eladták, meghalt a szegény kalapos felesége, a kit az Isten bizonyára fölvelt a maga mártirjai közé, annyit szenvedett békeséggel, önmegadással, Istenbe vetett bizalommal.

Meg is siratták, ki is terítették az utolsó ágyra, a mi még megmaradt, aztán buzgón imádkoztak érte, hogy azért a sok szenvedésért, a mi a földön érte, adjon neki az Úr legalább könnyű pihenést és vigasztalja meg bőséges kegyelmével a másik világon. Így borult rájuk az este, majd az éjjel is. Gyertyára nem jutott, hát csak mécses mellett virrasztottak a halott mellett. Az egyik szobában már aludtak a gyermekek, a halott mellett csak a férj és annak egy barátja és komája virrasztott; ép olyan szegény ember, mint a kalapos. Csend volt és a két férfi elgondolkozva nézett a mécs lángjába, mikor egyszerre a szomszéd szobában valami zörejt hallottak, mintha valaki lábujjhegyen járna-kelne.

A két férfi összenézett. Eleinte megijedtek, mert bizony halott mellett könnyen reszketős

lesz az ember, de aztán keresztet vetettek magukra és elszántsán a másik szoba felé indultak. Ott aztán olyasmit láttak, a mi még a kísértetnél is jobban megijesztette őket. Az egyik sarokból vakító fény áradt ki, mellette pedig féllábon állva szomorúan gubbaszkodott a rég nem látott gólya.

Lassankint nekibátorodott a két férfi és közeledett a vakító fényt árasztó sarokhoz. Ott egy követ láttak, melyből a fénysugarak mindenfelé löveltek, fölülmulva a holdnak halvány világosságát is, mely az ablakon beszűrődött.

A kalapos komája katonaviselt bátor ember volt, nem egykönnyen ijedt meg valamitől. Most is ő találta fel magát elébb és egész nyugodtan odament a világító köhöz és megfogta. Az igaz, hogy mégsem egészen bízott benne, mert elébb gondosan körülcsavarta a kezét egy darab gyékénynyel, hogy meg ne égesse azt. Pedig a kö nem égette meg. Hideg és síma volt, de azért mégis egyre szórta a sugarakat.

A kalapos komája elámult.

— Nini, mondá, hiszen ez gyémántkő. Valamikor egy ékszerésznél szolgáltam, annak

Ferenczrendiek temploma Eperjesen.

voltak ilyenféle kövei. De ekkorát még életemben nem láttam és talán más sem. Komám, vége a szegénységnek, most már kegyelmed gazdag ember.

— Hát aztán vajjon hogyan kerülhetett ide ez a kő? kérde a szegény kalapos, a ki azt sem tudta, hogy vajjon ébren van-e avagy álmodik.

— Hát hogyan? Nem lehet másképen, mint hogy a gólya hozta. Derék egy állat! Mondhatom, jól megszolgálta, a miért a törött lábát gyógyították.

A kalapos még mindig mozdulatlanul állott, mintha attól félne, hogy ez a nagy, ez a hirtelen szerencse csak álom és hogy fel talál belőle ébredni. De aztán térdre borult és megfogadta, hogy az Istennek ezen látható kegyelméből bőségesen fog juttatni jótékony célokra. Szavának embere is maradt. Mikor a gyémántot eladta és gazdaggá lett, sokan kínáltak neki birtokokat, kastélyt és birtokot, telve illatos fenyvessel, aranykalászú szántófölddel, ezüstvizű halastóval. De ő megemlékezvén fogadásáról, legegőbb is szép nagy templomot építtetett a Ferencz-rendi barátoknak és megérte azt az örömet is, hogy egyik

fiát, mint ennek a rendnek papját üdvözölhette.

Gazdag embernek könnyen nyomára jut a tisztesség. Így volt ez a mi kalaposunkkal is. A király megtette grófnak, fiai fokról-fokra emelkedtek, leányai előkelő derék férfiakhoz mentek férjhez. De ő azért szerény maradt, Isten kegyelmének tulajdonítva sorsának hirtelen fordulatát. Sőt még a gólyáról sem feledkezett meg, mert czímerébe azt vette fel, a mint féllábon állva, másik felében a gyémántot tartja. Boldog, a kit a szegénység nem bánt, s a ki a gazdagságban meg nem tántorodik!

Sziklapásztor, sziklanyáj.

Ott a hol most a nyitrai honvédek sátor-táborra emelkedik, a Szent Mártonról elnevezett dombtetőn még az én gyermekkoromban egy kis kápolna emelkedett. Szerény kis templom volt, melybe csak nagy ritkán tévedt valaki, rendesen be volt zárva és csak a csicsergő fecskék röpködtek ki és be a tornácok ablakain. Küszöbét felverte a fű és mikor évenkiut egyszer, Szent Márton búcsú-jakor odazarándokolt a környéknek apraja nagyja, mintha maga a tisztes épület is csodálkozott volna rajta, hogy ennyi embert lát maga körül és annyi imádság emelkedik karcsú boltívei alól a Teremtőnek trónja elé.

Pedig mégsem mondtam egészen igazat, mikor ezt a kis kápolnáról elbeszéltem. Mert nemcsak fecskék röpködtek körülötte és nemcsak pillangók szállongtak a verőfényes domboldalon, hanem a diákok és tanáraik is oda-

jártak labdázni. Magam is ütöttem ott a fonalas labdát. Néha aztán elvetődött közējök egy-egy öreg ember, a ki az erdéből száraz fát szedett és jó szóért meg egy pipa dohányért szívesen elbeszélt a környék történetéről, a Zobor hegyről, mikor ott még fehér barátok laktak, meg a fehér ruhás villikről, a kik holdas éjjeleken tánczolnak a Nyitra vize mellett.

Egy ilyen ember jött egyszer a Szent Mártonról elnevezett kápolnához és ott talált bennünket, a mint éppen azon vitatkoztunk, vajjon hogyan kerültek oda azok a hatalmas sziklák, melyek körben heverték a kis kápolna körül. Egyikünk azt állította, hogy akkor maradtak ott, mikor a kápolnát építették, mások valami pogánykori áldozóhely maradványainak tekintették. Így vesengtünk tudákos fontossággal, gyermekesen megátalkodva kiki a maga véleménye mellett. Az aggastyán, kinek roskatag térdei már alig bírták a fát, melyet családjának hazahordott, egy ideig csak hallgatta a tusakodást, aztán ő is megszólalt és mondá:

— Annak az úrfinak is igaza van, a ki azt mondta, hogy a kövek az építkezéskor

maradtak itt; meg annak is, a ki azt mondta, hogy itt valamikor pogány isteneknek áldoztak. Csakhogy mégis egy kicsit másképen áll a dolog. Mert ezeknek a köveknek történetök van; szomorú, de tanulságos történetök. Úgy hallottam a nagyapámtól, az pedig az ő nagyapjától. Ha akarják el is beszélem.

— Beszélje csak el, bácsi; beszélje! mondtuk mindnyájan és kíváncsian köréje telepedtünk. Ő pedig pipára gyújtott és bodorfüstöt eregetve kezdett az elbeszéléshez.

— Hát a mint boldogult nagyapám az ő nagyapjától hallotta, ezen a vidéken egykor pogányok laktak. Sok istent tiszteltek és az erdők telve voltak bálványképeikkel. Hol a fehér arcú, hol a fekete képű istennek áldoztak; hol a háromfejű istenségnek mutattak be áldozatot, leányaik pedig az Aranyasszony bálványa körül tánczoltak. *) Akkor jött a keresztény hit és a kereszttel kezében egy szent férfiú: szent Szorád, szent Benedeknek híve és barátja. Ez bejárta az erdőket és

*) A fehér arcú isten (Bjelobog) ép oly kiváló szerepet játszik a szlávok hitregéjében, mint a fekete képű (Csernobog) és a Háromfejű (Trigláv). Az Aranyasszony eredeti neve: Zolota Baba volt.

berkeket, hegyeket és völgyeket, mindenütt prédikált és térített. Beszért a Krisztusról, a ki nem kíván véres áldozatot, mint a pogány istenek, csak azt akarja, hogy szeressük egymást, mint a jó testvérek. Volt is beszédének fogamatja. Még nagyobb fogamatja volt a példájának. Mert lassankint kitudódott, hogy ő külföldi nevezetes családból való, de a Krisztusért lemondott minden dicsőségről és hatalomról, s eljött a vadon erdők közé, a hol barlangban lakik és az erdő gyökereivel és bogyóival táplálkozik. Az emberek bámulták a szent embert és egyre többen és többen tértek meg a kereszt tanához.

De azért voltak s maradtak, a kik sehogyan sem akartak megtérni. Haragudtak is Szorádra és cselt is vetettek neki, hogy majd megölik. Mikor egyszer estefelé barlangjába akart visszatérni, megtámadták, de az Isten csodálatosképen megmentette. Mert a sziklafal, mely a barlangot képezte, kettévált és miután Szorádot üldözőitől elvonta, megint egyesült.

Azok közt a latrok között, a kik a szent férfiút orvul megtámadták, volt egy pásztor is, a ki különösen haragudott Szorádra és

nagyon szerette volna, hogy a zoborhegyi remetét a földnek színéről elpusztíthassa. Még akkor is, mikor az Isten olyan csodálatosképen mutatta meg Szorád iránt való kegyelmét és bizalmát, még akkor is folytatta fondorlatait ellene és egyre társak után kutatott egy újabb támadáshoz. Sokáig hiába, mert az emberek nemcsak tisztelték Szorádot, hanem szerették is. Hiszen papjuk is volt, tanácsadójuk is; orvosuk, a ki gyógyította és ápolta őket. A hol csak baj volt, a melyik kunyhóba betegség vagy nyomorúság beköszöntött, egyszerre csak hivatlanul megjelent Szorád és gyógyító füvekkel, apró kis sódarabokkal, köménymagos vízzel és szagos eczettel enyhítette vagy meg is szüntette a betegséget.

A gonoszoknak azonban mindig akadnak társaik a gonoszságban. Így az istentelen pásztor is addig-addig keresett czinkostársakat, a meddig végre akadtak, a kikkel együtt Szorádot megtámadták és megölték. Utolsó szava ez volt: Megbocsátom nektek, a miért megöltetek; de meg foglak látogatni, a meddig meg nem tértetek! Ezzel szemeit lehunyta és meghalt.

A gyilkosok, a kiket eddig düh és gyűlölet vezérelt, csak most ijedtek meg, csak most kezdtek attól félni a mit cselekedtek. Eleinte multságokkal akarták magukat vigasztalni, de a legzajosabb multságban is megjelent előttük Szorádnak véres alakja. Ha az égre néztek, a felhők közt volt, ha a földre, a bokrok és fák mutatták az ő alakját. Ha furulyáztak, közbe az ő hangját hallották, ha aludni akartak, fülökbe súgta valami a szentnek utolsó szavait: Meg foglak látogatni, a meddig meg nem tértek! . . .

Addig tartott ez, míg a czinkosok egymás után meg nem tértek. Ki Nyitrába ment és bűneit a püspöknek meggyónván, feloldozást nyert az irgalmas Istennek nevében, ki pedig másokkal együtt elzarándokolt Rómába és vagy ott maradt a szentatya városában, vagy mint más ember jött vissza. A kik pedig visszajöttek, mind azt mondták a megátalkodott pásztornak, hogy már nem látják Szorádot, hogy nyugodtan alusznak és szépeket álmodnak. Csak ő nem talált nyugtót; ő nem, a ki egyedül maradt bűnbánat nélkül a bűnösök közül.

A helyett azonban, hogy Istenhez tért volna, ádáz, konok harag szállotta meg az ellen a beszármazott Isten ellen, az idegenek, jövevények Istene ellen, a mint ő mondotta. Mindenkitől elhagyatva, régi társai közül utolsónak maradván, erre a dombra vonult, itt épített magának kalyibát, a hol most a kápolna áll. Bálványképet is állított és valahányszor csak tehette, áldozatokkal is kedveskedett neki. Hanem azért Szorád véres alakját mindig látta és tehetetlen dühében a legszörnyűbb káromlásokra fakadt. De hasztalan.

Egyszer megint olyan éktelenül káromkodott. Az égen sűrű fekete felhők tornyosultak, a juhok szokásuk szerint megijedtek, de elég csöndesen viselkedtek, míg a villám közéjük nem sujtott. Akkor aztán széjjelfutottak és hiába volt a pásztor minden erőlködése, a ki haragjában még az eget is megfenyegette botjával. Kuttyája is odafurakodott melléje és üvöltött félelmében. Mert a villámok jobbra-balra sujtottak és beütöttek, és épen mikor a bűnös pásztor megint káromlásra nyitotta ajkait, hirtelen megmerevedett és kövé vált. Mellette most is látszik kuttyája,

kettejük körül pedig kettős sorban a nyájnak juhaj. Így veri az Isten keze a bűnösöket, a kik megtérni nem akarnak. Sokáig kerülték az emberek ezt a helyet, míglen egy jámbor püspök kápolnát építtetett ide, a hol az Istenfélő utas megpihenhet és egy-egy fohászt mondhat

Az aggastyán elhallgatott. Mi is csöndesen maradtunk és figyelmesen néztünk a mohos sziklákra, miknek történetét az imént hallottuk volt. A lenyugvó nap megaranyozta a sziklanyájat, meg a távozó aggnak görnyedt alakját, a ki olyan volt, mint a multak szeleme, a mely feltámad, hogy a régi időből mutasson egy-egy jelenséget a jelenkor fiának.

Tüzes Gábor golyója.

Abban az időben, mikor Budavárában a török volt az úr és Boldogasszony templomának tornyán a félhold fénylett a napsugárban, sokat, nagyon sokat kelle szenvedni a magyar kereszténységnek. Nemcsak hogy nem tudták az emberek, mit hoz a jövő, de még életök sem volt biztonságban. Nagy adókat fizettek, templomaikból mecsetek lettek, magukat büntetlenül hitetleneknek, tisztátalanoknak csúfolták, úgy hogy igazán már attól lehetett tartani, hogy a kereszténység egészen megszűnik Magyarországon és az emberek tömegesen áttérnek Mohammed vallására.

A magyar kereszténység csak türt, csak türt és bizalmát az ország patrónájában, a Boldogságos Szüzanyában helyezte. Szombati napok estéjén minden keresztény házban kigyuladtak a mécsesek a Mária-kép előtt és buzgó imádságban esedeztek a hivek a Szüz-

anyának pártfogásáért, esedeztek a rég letűnt magyar szabadságnak visszatértéért maguknak és hazájuknak.

És egyszerre mintha az ég megsokallta volna azokat a megpróbáltatásokat, melyeket párszor nemzetünkre mért, megmozdult a keresztény világ. Mint mikor a szél lengeti az érett kalászkokat és eleinte csak halkan suttog közöttük, míg utoljára már viharra válik, melytől a kalászkok lehajolnak: úgy támadt fel a keresztény világ szívében a kívánság, hogy Magyarországot a törökjárom alól felszabadítsák és annak régi fővárosát Budát, hol Mátyás az igazságos uralkodott és Hunyadi László elvérzett, ismét fővárossá tegyék. Fejedelmek hagyták el trónjukat, férjek feleségeiket, fiúk szüleiket és megindult a kereszties háború, melynek első czélja Magyarország felszabadítása, második feladata Budavárának megvívása volt.

Elhatott ennek híre Budába is, a szárnyas beszéd, mely szájról-szájra röpül, csodákat mondott a keresztény sereg erejéről, a keresztény katonák vitézségéről. Egymásután foglalták el a véghelyeket, ledőltek a bástyák és kövérek, melyeket a török magyarországi

uralmának biztosítására emelt. Egyre sűrűbben jöttek a baljóslatú hírek a budai basához, míg egy napon végre nemcsak egyfelül, de kétoldalt is megcsillantak a napfényben a keresztények ládszái. Az ostromló hadak megérkeztek. Élőkön két fejedelem állott, a mint azt a kémektől csakhamar Budavárában is megtudták.

Abdinak hitták a pasát, a kire a török Budavárának védelmét bízta volt. Éber és ügyes katona volt, minden reggel körüljárta a falakat és megnézte, vajjon rendben van-e minden. Most is, az ostromlók megérkeztének hírére, előbb a bécsi kapuhoz ment és tenyerét szeme fölé tartva, kinézett Szent Rókus hegyére. Ott már csak katonákat lehetett látni, a kik mint hangyák nyüzsögtek a sátrak körül és lázas sietséggel készítették maguknak a megerősített tábort, ágyúiknak a földsánczokat. A gögös török elmosolyodott.

— Vajjon hányan lehetnek? kérdezte a mögötte álló kémhez fordulva.

— Vannak kétszer húsz ezeren és még két ezeren. A vezérük Lotharingiai Károly herczeg . . .

A pasa türelmetlenül vont vállat. Mintha azt akarta volna mondani: Bánom is én,

kicsoda a vezérük! Hanem aztán meggondolta magát és még egyet kérdett:

— Van-e sok magyar köztük?

— Van bizony, tizennégy ezeren lehetnek. Mikor legutóbb ott jártam köztük, láttam Petneházyt is...

Abdi pasa arcza elsötétült. Hát ez is? Ez is elhagyta már a győzelmes félholdat és a kereszthez pártolt. S a mint így gondolkozott, a hajnali szellő a budai hegyek közül félreterelte a felhőknek fátyolát és köröskörül mindenütt lándsák fénylettek. Mintha csak egy aczélvetés hullámai lettek volna.

A pasa tenyerével végigsimított homlokán, aztán mintha nehéz álomból ébredne, eleinte halkkal, aztán mindig keményebb hangon osztotta parancsait. Közben pedig tovább járta körül a falakat, a míg eljutott a Török Bálint kapujáig. Ott már együtt talált néhány csauszot és agát, a kik egyre mutogattak a Gellért-hegyre. A Gellért-hegyen pedig hasonlókép sok katona látszott, zászlók lobogtak és dárdák villogtak.

— Kik azok ott? kérdezte a pasa.

— Bajor Miksa fejedelem katonái, felismerheted a zászlóikról...

A pasa egyre komolyabban nézte a nagy sereget, majd kelet felé vetett egy pillantást, a honnan a mozlimek a segítséget várják. Kiadta a parancsot és aztán a bégekkel és főtisztekkel hadi tanácsra vonult vissza. Tanácskozni való pedig akadt elég, mert a nagy keresztény sereg közel volt, Sztambul pedig a szultánnal együtt nagyon távolra esett. De azért a törökök elhatározták, hogy egy életök, egy haláluk, de a várat fel nem adják. Ezt felelték az ellenséges sereg vezéreinek is, mikor Budát felkérezték, mire az ostrom elkezdődött.

Míg az ostromló keresztények ágyúikkal és faltörő mozsaraikkal elhelyezkedtek, Abdi pasa egy pillanatot sem veszítve, erős karba helyezte a várat. Nehéz szívvel hordották a várbeli keresztények a követ azokhoz a bástyafalakhoz és pillérekhez, melyeknek az volt a czélja, hogy künn lévő testvéreiknek útját állják. Hiába, meg kellett tenni. De azért szívök mélyéből imádkoztak érte, hogy ezek a bástyák mielőbb Jerikó falainak sorsára jussanak. Képzeltetjük, hogy a nők, asszonyok és leányok itt előljártak a buzgó imában.

Volt pedig a várbeli keresztények közt egy

kereskedő, a ki az Olasz-utczában lakott, közel a palotához, a melyet Abdi pasa elődei a várparancsnok számára tartottak elfoglalva. Annak a kereskedőnek volt egy leánya, nemkülönben Abdi pasának is. Minthogy pedig a másfél százados török hódoltság alatt gyakran megesett, hogy törökök és keresztények egymással társalogtak, itt is úgy történt. Abdi pasa már évekkel azelőtt megkérte a kereskedőt, hogy engedje meg, mikép leánya néha-néha átjöjjön leányához, a kivel egykorban voltak és lassankint egészen megkedvelték egymást. Természetes, hogy ezeken a szokásokon az ostrom nem sokat változtatott, bárha a két leányka ritkábban látta egymást, mint azelőtt, a mikor Abdi pasa leánya csak átszalasztotta szerecsen rabnőjét és a bogárszemű Mária mindjárt eljött egy kis tereferére, melléje párolgó fekete kávéra és édes czukorba főtt gyümölcsre, meg másféle csemegére.

A tereferének és csevegésnek most már persze volt egy állandó tárgya: az ostrom. Mária többet hallott és tudott, mint a pasa leánya és el is mondotta ezt barátnőjének. Tudta, hol és mikor tolták előbbre sánczaikat és futóárkaikat az ostromlók, azt sem titkolta,

hogy a keresztény sereg egyre jobban szorítja a várat és hogy a várbeli keresztények imádkoznak a maguk Istenéhez, segítse diadalra künn lévő testvéreiket. A pasa leánya pedig szintén elmondotta, hogy a várat csak addig kell tartani, a meddig megérkezik a segédsereg, nagy számban, akár az ég csillagai és a fák levelei. A nagy mecsetben azért imádkoznak a papok, hogy Allah csak addig tartsa jó erőben az örséget. A két leányka elmélázott rajta, hogy miért kell nekik más-más Istenhez imádkozniok, mikor úgy szeretik egymást. És megállapodtak benne, hogy a melyiknek az imája erősebb lesz, védelmezni és pártolni fogja a másikat.

Egyszer Mária beszéd közben lehajolt és kebléből egy kis aranyra festett Mária-kép csúszott ki, a mit valamikor édes atyjától kapott volt, s a mely ott pihent kebelén. A török leánynak megakadt a szeme rajta és megkérdezte, hogy mi az. Mária megmondta és megmondotta azt is, hogy egy ilyen kép van a budai mecsetnek egyik falában elrejtve. Mikor a keresztények látták, hogy a török elfoglalja Budát, elrejtették a képet. Most már talán maguk sem tudnák megmondani, hogy

hová. De mikor majd eljön az idő, a mely diadalt hoz a keresztnek, akkor Mária képe megjelenik és ezzel fogja mutatni, hogy vége a keresztények rabságának.

A török leány tagadólag rázta fejét.

— Allah erős, mondá, és nem hagyja az ő népét. Ez sohasem fog megtörténni!

Pár nappal ezután olyan riadalom támadt a várban is, odakünn is, a milyen még nem volt az ostromnak egész hosszú ideje alatt. A keresztények heves harcz után elfoglalták az alsóvárost és csak Abdi pasa vitézsége tudta őket megállítani, a ki porosan, véresen, fáradtan került az nap haza.

— Menjetek a mecsetbe, mondá az asszonyoknak, imádkozzatok Allahhoz, hogy küldje a nagyvezért. Még egy ilyen nap és elvesztünk! . . .

Az asszonyok el is mentek nap-nap mellett a mecsetbe és imádkoztak a nők karzatán, a mint hogy igaz hitű mozlimek feleségei szoktak. A papok hangosan imádkoztak, a dervisek üvöltöttek és tánczoltak, de egyszerre rettentő csattanás rázta meg a templomot, mely alapjában is megrendült. Az egyik oldalon pedig, épen ott, a hová Abdi pasának

leánya szegezte volt szemeit, hirtelen bedőlt a falnak egy része, egy fülke lett láthatóvá és benne a Boldogságos Szüzanya szobra.

A templomban lévő törökök úgy megijedtek a nagy csattanástól, melyre valóságos földindulás következett, hogy el is felejtették bántani azt a szobrot, a melyikről pedig el volt híresztelve még a török nép közt is, hogy akkor fog előtűnni, mikor a keresztények diadala már küszöbön áll.

Abdi pasa leánya is kijött anyjával a mecsetből, de mintha mély álomban járna-kelne, eleinte azt sem értette, a mit körülötte beszéltek. Fejében mindegyre csak az zúgott, hogy az a másik Isten mégis csak erősebb és hogy Allah elhagyta a maga népét, elhagyta az ő hős apját, Budavárának rettent-hetetlen védőjét. Csak nagysokára hallgatta meg, a mit az emberek körülötte arról a csattanásról beszéltek. Nem is volt abban semmi csodálatos, világos volt, természetes és érthető, de azért a törökséget mégis megszállta a csüggedés, a veszteségnek és leveretésnek gyászos előérzete.

Mi okozta hát a csattanást és földindulást? Egy tüzes golyó, mely a várba repülván,

Kegyszobor
a budavári Nagyboldogasszony templomban.

egy löporraktárba hatolt és annak tartalmát felrobbantotta. Az utolsó roham óta Károly főherczeg aknáival és ágyúival töretett a várfalakból annyit, a mennyit lehetett. Az ágyúk közül pedig azok ártottak legtöbbet, melyeket Gábor barát, Tüzes Gábor, nemcsak öntött, hanem kezelt is. Az ő golyója okozta a félelmetes robbanást, az ő golyója szabaddította ki rejtekéből Mária jóstulajdonságú szobrát. A törökök megrémültek, a keresztények ujjongtak; a várbeliek lelkek mélyén, az ostromlók hangosan, csak Abdi pasa maradt törhetetlen. Felkérték a várat, válaszul száz fogoly keresztény fejét tüzette a falra. Makacs küzdelmek következtek, a vár egyes pontjai elvesztek a törökökre nézve, de Abdi nem engedett; tudta, hogy a nagyvezér már csak négy mértföldnyire van, ugyanaz a nagyvezér, a ki nyolczvanezer emberrel indult el Budavárának felszabadítására.

Csakhogyan ezt az ostromlók is tudták és Károly herczeg oly mesterien megerősítette táborát, hogy a nagyvezér sem Budához nem férhetett, sem az ostromlóknak nem árthatott. S ezzel eltűnt a remény Abdi pasa szívéből is. Egy délután, mikor az újból kitörő ágyú-

zás jelt adott az ostromnak folytatására, kívülről pedig hírül hozták, hogy új roham készül, bement nejéhez és gyermekeihez és elbúcsúzott tőlük. Nagy könnyek hullottak szeméből, midőn leányát homlokon csókolta, azután bátor szívvel ment a roham elébe és ott lelte halálát a résen. Buda a keresztnek jutott.

A győztes sereg, bár vezérei szigorúan eltiltották ettől a nem keresztényi eljárástól, egyes helyeken rabolni és fosztogatni kezdett. Míg a hősök, Petneházy és társai, a kik elsők voltak a falakon, imádsággal adtak hálát a győzelemért, a martalóczok siettek felhasználni a kedvező alkalmat. Török, nem török veszélyben forgott, hacsak gazdag volt. Tudták ezt az olasz kereskedők, köztük Mária atyja is, azért idejekorán eltorlaszolták magukat házaikban és boltossegédeiket föltegyvereztek. Mária az ablakból nézte mint dulakodnak a prédálók, s egyszerre meglátta Abdi pasa leányát mint vergődik rabló katonák durva karjaiban. Sikoltására Mária atyja másokkal odament és az előkelő török leányt jó pénzen magához váltotta. Így tartotta meg Mária régebben adott szavát és ígérését.

Egyébiránt Abdi pasa leánya, ki nemcsak atyját, hanem anyját is elvesztette, most már egészen Mária szüleinél maradt. Körükben szíve, mely egyébiránt már régebben vonzódott a kereszt fenséges tanához, egészen megnyílt a szeretet vallásának és ő volt egyike az elsőknek, kik Boldogasszonynak újonnan felszentelt templomában a keresztséget felvették. Az eltűnt és újra feltűnt Mária-kép pedig, mely a Mátyás-templom loretoi kápolnájában ma is látható, kegyével és áldásával halmozta el a megtérő árvát.

Dénes testvér legendája.

Midőn Magyarországon az erkölcsök meglazultak és a szívek Istentől elfordultak, a Gondviselés mindig támasztott oly férfiakat, kik magasztos példájokkal felemelték az anyagiakba süllyedt nemzetet és utat törtek egy jobb kornak, egy tisztultabb világnak.

Ilyen lélekemelő szerepre vállalkoztak a néma barátok, a mint a magyar nép a karthauziak szerzetes rendjét elnevezte. Szegényen éltek, lemondva a világ örömeiről, de egyaránt fáradozva Istenért és hazáért. Mert míg a nemzet virága a csaták mezején forgatta a kardot, ezek a derék papok csöndes kolostoraikban nyújtottak menedéket a hajléktalan tudománynak, könyvek szerkesztése és másolása által kincseket nyújtottak az utókornak.

A magyar kolostorok közül, melyekben a néma barátok üdvös tevékenységöket folytatták, korán kitűnt a Látóköre épült Menedék-

helynek nevezett zárda a Szepességen. Ennek a kolostornak tevékenysége ép úgy kimagaslott a többi közül, mint az a meredek hely, a melyre épült, a melyre a tatárjáráskor az egész környék felmenekült, s a honnan szemmel lehetett tartani az egész környéket, megfigyelni a félelmetes ellenségnek minden mozdulatát. Mikor a tatárok elvonultak, a zárda megmaradt és híre egyre nagyobb körökben terjedt, kihatva nemcsak a szomszéd vármegyékbe, hanem a messze külföldre, verőfényes Frankhonba, a hol a néma barátoknak rendtársaik laktak. Egy-két évig kellett csak működniök és már ismerték őket palotában és kunyhóban egyaránt. És sok palotában, a hol már meggyőződtek a világi dolgok hiúságáról és csak vékony aranyszálon tartotta őket fogva a reménység, titkon irigyelték e csöndes szerzetesek sorsát, a kik olyan szépen és zajtalanul közeledtek ahhoz a megnyugváshoz, a mely nem található sem a fegyverek csattogása közt, sem a tanács-terem asztalánál. S a nagy urak elébb csak kívülről vágyódtak a menedékhelyi zárdába, de utóbb a lemondás vágya elvezette őket a kolostor kapujáig.

S így történt, hogy Márton perjel idejében egy előkelő magyar nemes családnak sarja, Bogomér liptómegyei főispánnak fia kopogtatott a zárda ajtaján és kérte, hogy őt a rendbe vegyék fel. Márton perjel kikérdezte őt, hogy kicsoda, miért óhajt a rendbe lépni és mi bírta rá ezen elhatározásra. Liptói Dénes, mert ez volt a jelentkező ifjúnak neve, elmondotta, hogy meggyőződött a világ hiúságáról és ezentúl egészen Istennek akar élni. A szerzetesek megörültek, hogy Isten szolgálatának vágya immár a legmagasabb körökbe is felhatol, de kötelességek szerint úgy festették Dénes gróf előtt a rendnek belső életét, a mint volt, semmit nem szépítve semmit el nem hallgatva.

A perjel megmondotta a fiatal főúrnak, hogy a kartuziánus barát külön kis czellában lakik, maga főzi egyszerű ételét és szobáját is magának kell tisztán tartania. Húst soha sem szabad ennie, háromszor hetenkint pedig csak kenyér és víz az egyedüli táplálék. A beszédről le kell mondania és csak nagy ritkán, fontos esetekben, vagy nagy veszély idején beszélhet a többiekkel. Még a czellájából is csak adott jelre szabad kijönnie, a

zárdá kertjében hetenkint egy-kétszer sétálnia, de a kolostor határát sohasem lehet átlépnie. Ruhája darócz, mezítláb jár és testét szöges lánczczal sanyargatja. Ez a néma barát élete...

Dénes lehajtott fejjel, szerényen, de minden meglepetés nélkül hallgatta ezeket a felvilágosításokat, a melyekben nem volt semmi új, mert ő mindezt már rég tudta és látta, mikor néhányszor útközben mint vendég időzött a néma barátok zárdáiban. Mikor a perjel elhallgatott, nyugodtan ismételte Dénes a maga szándokát és oly erős akaratot mutatott, hogy végre is felvették, egyelőre a megtért testvérek sorába. És hogy alkalmat nyujtsanak neki az alázatosság erényének gyakorlására, megtették a juhnyáj pásztorának. És a jámbor szerzetesek nyája a főúri pásztor kezében olyan hűséges gondozóra talált, mint azelőtt sohasem. Egy pillanatra sem távozott a nyáj mellől, s a míg szeme a szelid állatokon függött, ajkai a zsoltárok igéit mondogatták, miket csak imént tanult.

De a zsoltárok fönséges szavai közé nem egyszer a multak fényes képei, csábító emlékei

tolakodtak. A fényes lovagtermek, vitézi játékok, az otthoni kényelem és a visegrádi trónterem, a hol édes atyját és testvéreit látta fényben és pompában. Ilyenkor önkéntelenül arra kérte az Istent, hogy erősítse őt az önmagával vívott harcban és tegyen csodát, hogy lelkéről a multak csábjai lemuljanak. És az Isten meghallgatta őt, mint a hogy meghallgatja mindazokat, a kik hozzája egész lélekkel imádkoznak.

Egy alkalommal az erdőből nagy medve jött elő és megtámadván a nyáját, több juhót elragadott, még mielőtt a meglepett pásztor védekezhetett volna. Dénes szomorúan ment haza, bevallotta a mi történt és büntelést kért a perjeltől, a miért nem jól vigyázott a nyájra. De Márton perjel szeretetteljesen megvigasztalta a pásztort, kinek nyája megfogytakozott. Azután a Szentlélek sugallatából a következő tanácsot adta neki: Ha az a medve újra visszatér, parancsold meg neki a szent engedelmesség erényének erejével, hogy hagyja békén a nyáját!

Dénes testvér megnyugodott és újra kihajtván a nyáját, örködött felette, miként elébb. És a medve valóban visszatért és

újból megtámadta a nyáját. Ekkor Dénes megemlékezett a perjel parancsáról, előlépett és rászólt a medvére, hogy hagyja békén a nyáját. Az állat megrettent, mire Dénes legyőzte az emberben ellenállhatatlanul támadó félelmet, a medvéhez ment, övéhez kötözte és a megszelidült fenevadat a kolostorhoz vezette, melynek komoly lakói csodálkozva gyülekeztek össze a soha nem látott jelenetre. A csodálkozást hála követte. Az iránt, kitől minden csoda ered, végül pedig a medvét szabadon bocsájtották, szigorúan meghagyván neki, hogy a monostor területére ne merjen többé lépni.

Dénes testvér, kinek a Gondviselés ilyen csodálatos módon mutatta meg a maga kegyelmét, egyik disze lett a néma barátok menedékszíri kolostorának. Versenyezett rendtársaival abban, mint kell egyszerre Istent tisztelni és a hazát szolgálni, lelki üdvét keresni és a tudományokat ápolni. A rendnek ajándékozta apai részét, a felsősunyavai birtokot és így anyagilag is hozzájárult Isten dicsőségéhez. Viszont családjára az ő viselkedése nemcsak istenes fényt derített, hanem áldást is hozott. Dénes négy testvére közül

egy sem húnyta le szemeit a nélkül, hogy hazánk történetében nyomot ne hagyott volna. János szepesi olvasókanonok lett ; Miklós, Bogomér és Bodo külön-külön virágzó magyar családokat alapítottak : az elsőtől a Szmrecsányiak, a másodiktól a nádasdi Baanok, a harmadiktól a Szentiványiak származtatják magukat.

A lietavai csoda.

Valahányszor édes hazánkat, Magyarországot nagy csapások és megpróbáltatások érték, mindig megmutatta a Gondviselés, hogy azok csak büntetésül jöttek, a miért a nemzet ősi erényeiben megfogyatkozott. Megmutatta azt is, hogy a kik hisznek és a veszély pillanataiban kicsinyhitűekké nem lesznek, a legnagyobb veszedelemből is megmenekülnek, mert a jó embereket az Isten csak próbára teszi, de elveszni nem engedi. Ennek igazságáról tanuskodnak a magyar történelem lapjai is.

A magyar történetnek egyik legszomorúbb lapja az, a melyikre a tatárjárás van írva. Nemcsak azért szomorú, mert a tatárhad jóformán elpusztította Magyarországot, de főképen azért, mert őseink visszavonása és pártoskodása nélkül a tatárok győzelme be nem következhetik. Más ellenségek is fenye-

gették a magyar hazát de akkor a nemzet java fölkerelkedett, lóra ült, felkereste az ellenséget és tönkre verte, még mielőtt lábát magyar földre tehetné volna. Hanem bezzeg a tatárjárás előtt nem így volt. A nemzet megoszlott, apró kényurak néztek farkasszemet egymással és húztak ujjat a királylyal, a kinek annyi belső ellenséggel kellett küzdenie, hogy a külsőt csak akkor vette észre, mikor már az ország szívében volt. Akkor aztán körül is hordoztatta a véres kardot, maga is hozzálátott a seregnek összetoborzásához, de a nyakas főnemesség akkor is azt mondta: Hadd menjen a király az ő kedves kúnjaival a tatárok ellen. Mi bizony nem megyünk! És nem mentek!

Igy esett el a nemzet java a mohi csatamezőn. Elestek azok, a kik a hazáért és királyért sikra szállottak; és nem volt, a ki határt szabjon a tatárok pusztításainak. Gyors lovai-
kon úgy száguldottak mindenfelé mint a fergeteg és úgy is pusztítottak mint a fergeteg. Egyes csapatok végigrobogtak a Vág folyó mentén s eljutottak ahhoz a meredek hegyháthoz is, melyet a szlávajkú nép *Lietavának* nevezett el, azt akarván ezzel mondani, hogy

itt csak az járhat, a ki repülni tud. A mongolok nem tudtak repülni, azért mégis megközelítették a falut, mely a magaslaton épült, s melyből mindenki, a ki csak épkéz-láb volt, idejekorán a szomszédos erdőkbe és a hegyek barlangjaiba menekült. Csak a betegek, asszonyok és gyermekek maradtak hátra és velök a falu papja egy tisztos aggastyán, a ki nem azokkal tartott, a kik biztonságba menekültek, hanem azokkal, kik magukat az Isten kegyelmére bízva maradtak. Mindnyájan a templomba menekültek, s ennek ajtaját eltorlaszolja várták a történendőket és küszöbön álló dolgokat.

A tatárok legelébb is a falut támadták meg, az üresen és gazdátlanul talált házakat kiprédalták és felgyújtották. Akkor aztán a templomhoz közeledtek és attól tartván, hogy ott fegyverfogható nép rejtőzik, kegyelmet ígértek annak, a ki önkéntesen megadja magát. Akkor kivonultak a védtelen aggok, nők és gyermekek, hónuk alatt utolsó holmijokkal, megmentett vagyonkájokkal. Élükön az egész környék jóltevője, a nyolczvan éves pap.

Mikor a tatárok látták, hogy itt védtelen néppel van dolguk, először rabolni és fosz-

togatni, majd vérszemet kapva a legcsekélyebb ellentállásra öldökölni is kezdtetek. A papnak, a ki szőszegésőkre figyelmeztette őket, szemébe nevettek. Aztán a megmaradottaknak választást engedtek a halál közt és a közt, hogy a tatárok vallására térjenek.

A halál küszöbén a legerősebbek is megtántorodnak, de itt az agg papnak hathatós szavára olyan buzgalom szállott a hivek szívébe, hogy a pogányok ajánlatát visszautasították és késznek mutatkoztak inkább a halált elszenvedni. Ekkor a tatárok pokoli ravaszsággal olyan kínzást eszeltek ki, mely alkalmas volt rája, hogy a legerősebb lelküeket is megrendítse. Alant a mélységben hegyes karókat állítottak fel, azután a keresztényeket felkergették a hegynek legmagasabb csúcsára és onnan letaszították, úgy hogy vagy a puszta eséstől szörnyet haltak, vagy kénytelen-kelletlen a halálhozó karókba rohantak. Az első áldozatok hősi elszántsággal indultak a halálba, de a többiben e szörnyű látványra megfagyott a vér és már közel voltak hozzá, hogy őseik vallását megtagadják. Ekkor ismét az agg pap emelte fel intő szavát, mondván, hogy bízzanak a segítségben, a mely felülről

jön, ha nem is a testnek, de bizonyára a léleknek.

Az aggastyánnak e szózatára éktelen düh fogta el a tatárokat. Megragadták az ékesen szóló papot és miközben gúnyosan mondták neki, hogy most imádkozzék hát Istenéhez, hadd tegyen az ő kedvéért csodát: a meredek szikláról letaszították. Gúnyos hahotájuk azonban hirtelen megszűnt, midőn az Úr szolgája egyszerre úgy eltűnék, mintha a föld nyelte volna el. A babonás tatárok hanyatthomlok menekültek és lóra kapva úgy elrobogtak, mintha ott sem lettek volna.

Képzeltetni a megmenekült hívek örömét, kik bár a dolgot szintén nem értették, de belenyugodtak az Isten csodálatos intézkedésébe. Sokáig beszélgettek erről, midőn egyszerre a föld gyomrából jövő segélykiáltás ébresztette fel érdeklődésöket. A hang után indulva egyikök felülről kötéllel leereszkedett és akkor látta, hogy szeretett papjuk él és mélyen lent a föld méhében egy barlangban van. Eséseközben egy bokor fogta fel, majdennek ágai szétválván, az alatta lévő barlangba esett a szent férfiú, kit aztán a bokor üldözői elől eltakart. Hogy nyomban kihúzták és szaba-

dulásukért buzgón hálálkodtak, szinte fölösleges külön említenünk.

Am azt már az Árpádkori krónika jegyezte fel, hogy e helyen vár és benne templom épült, melybe évenként a csodálatos megmenekülés évfordulóján ezer számra zarándokolt a nép. Egy régi festő meg is örökítette az eseményt és a kép sokáig a vártemplom oltárán díszlett. S mintha ez is egy felsőbb újjmutatás lenne: ez az ösrégi oltárkép túlélte ama három nemzetség uralmát, mely Lietavában uralkodott: a Bebekeket, Szapolyaiakat és Thurzókat. Az idők folyamában új hit vert gyökeret a környéken, a vár urai nem türték a búcsújárást, de a kép ott maradt, senki sem bántotta és ma is ott látható annak a helységnek templomában, mely a vár aljában épült. Mintha az idők pusztító szelleme szándékosan kímélte volna ezt a tiszt es emléket, az utókor okulására és azoknak erősítésére, kik hitökben még meg nem fogyatkoztak.

Semmi sem lehetetlen.

Hogy épült a karácsonfalvai templom?

Ha a szép Székelyföld bájaiban akarunk gyönyörködni és meglátogatjuk a zajló Homoród völgyét, ritka szép tájkép tűnik fel előttünk. Csak a két Homoródot elválasztó Kövesbércz tetejére kell sietnünk és festői változatosságban pihennek lábainknál zöld mezők és rétek, falvak és udvarházak.

Előttünk a Nagy-Homoród tere, szemben a sötétlő Rika és ennek aljában Oklánd, felül a hatalmas Merke-tető, lábánál pedig egy dombra telepedve Karácsonfalva, melynek temploma karcsú tornyával olyan akár egy kéznek mutatóujja, mely az emberiséget arra figyelmezteti, hogy Isten félelmében éljen. Az egész táj felett a Hargitának fenséges lánczolata kéklik, alulról pedig hol harangszó, hol a munkás emberiség zaja hallatszik fel a föld fiához, a kit képzelete visszaröpít a

mult napokba és beszél neki meséket, mondákat rég letűnt időkről és emberekről, romba dűlt várakról és kegyes templomokról.

Egy ilyen regét hallottam a karácsonfalvai templomról is.

Élt egyszer Karácsonfalva táján egy régi udvarházban két testvér, a kiket édes anyjuk már gyermekkorukban úgy hívott, hogy «a jó» meg a «kevésbbé jó», de az apjuk meg úgy, hogy «a jobbik», meg «a rosszabik.» Mert a két Márton fiú — így hívták őket becsületben megöszült édes apjuk után — már a bölcsőben elkülönbözött egymástól. Az idősbik *János* mindig csak kincsekről, pénzről álmodozott, a kisebbik *Tamás* meg arról, hogyan szerezhetne másoknak örömet; hogyan cselekedhetne az Istennek tetsző dolgot.

Igy nőttek fel mind a ketten, és minél nagyobbak lettek, annál nehezebben tudtak egymással megférti. Azaz, hogy Tamás szívesen megfért volna bátyjával, ha amaz fel nem használt volna minden alkalmat, hogy békés öcscsét hazulról elüldözze. Legtöbbször azon tűztek össze, hogy az öregelbik zúgólódott a rossz termés, a hitvány jószág miatt és egyre azt hajtogatta, hogy lehetetlen

becsülettel és igaz úton valamire vinni. A mire Tamás mindig az mondta:

— Semmi sem lehetetlen; egyet kivéve, hogy az történjék, a mit az Úristen nem akar!

Ezen aztán akárhányszor úgy összezördültek, hogy még az édes anyjuk is alig tudta őket megbékéltetni, a kit pedig mind a ketten egyformán szerettek. Ő volt köztük a jó szellem, mikor ő is meghalt, érezték, hogy az utolsó kapocs is elszakadt. El is határozták, hogy úgy osztoznak meg a közös gazdaságon, hogy minél ritkábban találkozzanak. Jánosnak jutott a tulajdonképeni mezei gazdálkodás, Tamás a nyájakat legeltette és így megtörtént, hogy hétszámra nem látták egymást. Vasárnap találkozhattak volna az Isten házában, de János nem nagyon törte magát az Úr tisztelete után. Inkább órákig elhevert az illatos szénakazal tetején és hanyatt fekvé bámult az ezüstsínű felhőkbe, mintha azt várta volna, hogy majd onnan pottyán le az a nagy szerencse, a melyikről váltig mondogatta, hogy lehetetlen, de azért mégis szerette volna, hogy megtörténjék. Tamás pedig nem egyszer nézett fájdalmasan bátyjának

üres helyére a templomban és imádkozott, hogy az Isten lágyítsa meg Jánosnak kemény szívét.

S így teltek, multak a napok, felszaporodván hetekké, hetekből hónapokká, sőt esztendőkké. A fiatal legényekből férfiak lettek és János szeretett volna megházasodni, csak hogy az ő ütött-kopott, elhanyagolt udvarházába sehogysem akarózott senkinek eljönni gazdasszonynak. Ő pedig a helyett, hogy jobban marokra fogta volna a munkát, elhagyta magát és órákig ült a hideg tűzhely mellett, szomorúan lehajtott fejjel, mint valami bűnös a siralomházban.

Igy ült egy estén, homályos szürkületben, mert már az égen több volt a felhő, mint a verőfény és közeledett a hideg ősz. Egyszerre csak hallja, hogy az ajtókilincs hirtelen egy nagyot koppan: Tamás lép be rajta, lihegve a gyors szaladástól, a melyben még kalapját is elvesztette. Arcza kipirult, szemei villogtak az örömtől.

— Megvan a szerencse, bátya! kiáltotta lelkesedezve. Megvan! Az Isten a kezünkbe adta, csak meg kell markolnunk. . . .

— Mi van? hol van? kérdé a másik.

— Kincset leltem, tömérdek aranyat ; megtaláltam a török várost, a mit a tudós urak hiába kerestek. . . .

János eddig csak nagy hitetlenül üldögélt a padkán, de már erre a hirre felkelt, fejébe nyomta a sipkát, Tamásnak is adott egy fejrevalót, aztán azt mondta nagy kurtán :

— No hát menjünk, lássuk azt a te kincsedet ! . . .

És elindultak mind a ketten kincset látni. Útközben Tamás elmondotta, hogyan akadt a kincsre. Szokása szerint kihajtotta a juhokat a majorból arra felé, a hol a Bélmező völgye terül. Ott aztán leült azoknak az öreg fáknak az árnyékába, a melyek a Merke-tető aljába verik a gyökeröket és hozzáfogott azoknak a szép kis tilinkóknak a készítéséhez, a miket olyan szívesen vesznek tőle a köhalmi vásárokon. A juhai nyugodtan, szépen legelésztek, hát egyszerre, uram fia, csak azt látja, hogy a birkái alól kiszaladt a gyepe elnyeli őket a föld. Odafutott, de kicsibemult, hogy alatta is tovább be nem szakadt az a mélység, melynek szájába a birkák behullottak. Lent pedig nagy arany-ezüst edények, bögrék és tálak, színültig telve pénz-

zel, ékszerrel és drágakövel. Hamarosan betakarta gyeppe-földdel, örnek odaállította a kutyát, aztán hazafutott elmondani.

János csak hallgatta ezt a beszédet és hirtelen megmozdult valami szívében. Csakhogy az a valami nem a váratlan szerencse fölött érzett jámbor öröm, hanem a kapzsiság és nagyravágyás ördöge volt. Már számította magában, hogy az a kincs mennyit érhet és fájt neki, hogy a felét öcscsének kell adnia. Arra persze nem gondolt, hogy amaz milyen könnyen eltagadhatta volna tőle az egészet. Így értek oda, a hová Tamásnak birkái beleestek volt. A birkák szép csendesen leheveredtek a veresszinű, kövérlevelű gérafüvek közé, Talpas pedig, a Tamás hűséges kutyája ott feküdt, a hová ura parancsolta volt és fejét két első lába közé pihentetve, bevárta, a míg majd elküldik.

A testvérek legelőbb is a kincsekre hányt pázsitot takarították el, akkor aztán azt látták, hogy egy beszakadt folyosó fenekén állanak, melynek boltívét meglazították az őszi esők és mely azért el nem bírta tovább a juhnyájnak rája nehezedő terhét. A folyosó jobbról megszakadt, balfelől azonban tovább

vezetett és úgy látszott, mintha arra valaki nagy sietősen távozott volna, mert a földön arany- és ezüstpénzek, órsóhegyek voltak elszórva szinaranyból; majd egy fal következett, melyen épen akkora nyílás volt, hogy egy férfi a derekával átbújhatott. Tamás nem akart tovább menni, a meddig kötelet nem hoznak s így Jánosnak is, a ki kapzsiságában földalatti aranyhegyekről álmodozott, akarva nem akarva vissza kellett térni. De azt mégis kierőszakolta, hogy az arany-ezüst kincseket, a miket találtak, hazaviszik az udvarházba, jól elteszik a ládafiába, aztán pedig még azon éjjel belemennek abba a lyukba, melyről nem tudták hová vezet, de János váltig azt remélte, hogy a kincsnek az öregjére majd csak ott fognak igazán ráakadni.

Őreg este, késő éjszaka lett, mire a nyáját is hazahajtották, a kincset is hazahordták. A hold is feljött már és ők éhen-szomjan közeledtek újra a kincses vidékhez, kötéllel, szurokfenyőforgácssal bőségesen ellátva. De akárhogy siettek, Tamás azért ráért megimádkozni egy útszéli fakeresztnél, a miért a bátyja (legalább ez egyszer) nem merte ki-nevetni. Aztán azon tanácskoztak, hogyan

menjenek be a nyíláson. Szívesen lebontották volna a falat, de félték tőle, hogy a boltozat rájuk szakad és agyonnyomja őket. Aztán próbálkozták, hogy melyikök fér keresztül a nyíláson. János csontosabb volt és vállasabb; nem tudott belefurakodni, Tamás a maga karcsú termetével egészen szépen keresztülért. Csak kötelet köttetett a derekára, keresztet vetett magára és egy-kettőre átugrott a lyukon. A hogy oda át volt, a derekára hurkolt kötél egyszerre csak fogyni kezdett, nyilván azért, hogy a bátor kincsásó valami kútforma mélységbe került. János hamarosan egy erős fagyökérhez kötötte a kötelet aztán leszólt:

— Mi hír Tamás?

Egy ideig semmi válasz sem jött, aztán halatszott, a mint a kisebbik Márton odalenn tüzet csibol. Majd a meggyújtott fenyőforgácsnak a fénye is kicsapott a nyíláson és nyomban rá felhangzott a válasz:

— Alattam mélységes mélység, nem látok a fenekéig . . .

Erre a szóra másodszor is megmozdult Jánosban a kapzsiság és nagyralátás ördöge. Nini! hiszen, ha ő most hirtelen elvágna a

kötelet, akkor vége szakadna minden osztásnak és az öcsce úgy elmenne a maga jogaival a másik világra, hogy még a kakas sem kukorikolna utánna. De azért mégis szégyelte azt a nemtelen gondolatot és hogy elkergetse, évődve lekiáltott az öcscséhez:

— De az már csak lehetetlen, hogy te innen kikerülj, hogyha ki nem húzlak.

— Semmi sem lehetetlen! volt a válasz.

Erre éktelen méreg futotta el Jánost. Micsoda? Hát ez a féreg, a melyiknek életét a kezében tartja, még most is ellenkezik vele!? Az ördög harmadszor is megmozdult benne s ezúttal nem hiába, mert a gonosz testvér egy hirtelen mozdulattal kirántotta élesre fent kését és addig nyiszálta az erősen megfeszült kötelet, a míg az egyszerre csak elszakadt. János még hallotta testvére jajszávat, aztán elrohant, mint a kit az ördög nyergelt meg és meg sem állott hazáig.

Másnap számbavette a kincseket. Több volt, mint a mennyire gondolt. Mikor elvitte az ötvösökhöz kincses Kolozsvárra, összezsápták a kezöket és azt mondták, nincs annyi pénzök, a mivel ezt mindet kifizessék. Most már telt arra, hogy az udvarházat jó karba hozza,

menyecske is került bele, gazdaság is volt szépen. Csak egy nem volt az új háztartásban, az a kincs, a mit a tiszta szívűeknek ad az Úr kárpótlásul a szegénységért és a mit *lelki nyugalomnak* neveznek. Aztán még egy bántotta Márton Jánost. Álmatlan volt és valahányszor holdvilágos éjszakákra fordult az idő, sohasem tudott aludni, hanem mint a holdkóros járt arrafelé, a hol már repkény és iszalag takarta bűnének színhelyét.

A feleségének apja módos görög ember volt, az anyja tanult örmény asszony. Attól hallotta az asszony, hogy ha a férfit álmatlanság gyötri, tanácsos a borába máknak a levét keverni. Meg is próbálta, használt is, de csak félig. Mert ha János elaludt, olyan rémes álmai voltak, hogy siralmas volt hallgatni a vergődését. Hovatovább mindig hangosabban szólalt meg a lelkiismerete és a szomszédok bámulva látták, hogy a gazdag Márton egyre sűrűbben kezd odajárni, a hová a szegény Márton be sem tekintett: az Isten házába . . .

Karácsonfalván pedig akkor nem volt keresztény katolikus templom; jókora utat kellett megtenni a szomszédba, ha valaki misét,

szentbeszédet hallgatni, gyónni akart. Csak-hogy azt az utat senki sem sajnálta, a ki egyszer már megtette. Mert az a pap, a kihez jártak, úgy tudott beszélni, hogy a buzgókat hitőkben megerősítette, a kételkedőket meggyőzte, a hitetleneket megtérítette. Éles szemével belátott a sziveknek legtitkosabb redőibe és a ki őt kikerülte, azt ő kereste fel. Így történt Márton Jánossal is, a kivel addig beszélt a földi és túlvilági dolgokról, a míg végre is kipattantotta belőle életének szomorú titkát.

János töredelmes vallomást tett, a lelki atya pedig azt ajánlotta neki, hogy zárando-koljon Rómába és boruljon le bocsánatért a pápa trónja elé. Egyúttal pedig buzgalmára bízta, hogy a nem igaz módon szerzett javakból annyit fordítson jó célra, a mennyit magától megvonhat. János szót is fogadott és mielőtt útra kelt volna, nagy darab földet és nagy összeg pénzt adott azon célra, hogy belőle és rajta Karácsonfalván templomot építsenek. Aztán pedig elbúsulta magát, elbúcsúzott feleségétől és jó barátaitól, ször-csuhát ölte magára és mezítláb, hajadonfövel elindult Szent Péter városába.

Elment és hét esztendőn által vezekelt Rómában. Hétszer látta sirba tenni a Megváltót és hétszer feltámadni, a nélkül, hogy bátor-sága lett volna megvallani a pápának nagy bűnét. Hányszor térdelt egy-egy oszlop árnyától eltakarva és látta onnan, mint jönnek a feloldozott bűnösök kisírt szemekkel, de megkönnyebbült lélekkel! Hányszor figyelte meg aggódó lelkének félénk tekintetével messziről a pápának jóságos arczát és az a jóságos arcz úgy vonzotta őt, hogy félig tudva, félig öntudatlanul már-már közeledett, hogy a térdelők seregébe vegyüljön. De akkor ismét erőt vett rajta multjának még mindig le nem vetkezett bűne: a kétkedés.

— Lehetetlen, mondá önmagában, lehetetlen az, hogy én bocsánatot nyerjek, oly nagy az én bűnöm, akkora az én vétkem . . .

És csak tovább tusakodott szívében a kételkedés meg a reménység.

Egyszer megint így tusakodott önmagával, midőn egy hang szólalt meg háta megett, mely válaszolt a félénk ember belső tusájára:

— Ne légy hitetlen, hanem hívő! Nincs lehetetlen, csak az, hogy más történjék, mint a mit az Úr akar! . . .

Ha villám sújtott volna Márton Jánosba, nem rémíthette volna jobban e szavaknál, melyek halk, de biztató hangon voltak mondva. Nagy időbe telt, mire az ismerős hangra megfordult és meglátta azt a barátot, ki rózsafüzérrel kezében áhítatosan imádkozott mögötte.

— Ki vagy te szent atyám, mondá aztán, ki egy rég elköltözöttnek hangján szólsz hozzám?

— Én vagyok Tamás öcséd, kivel Isten ketősen éreztette kegyelmét, csak hogy megmutassa neked és mindeneknek, a kik benne kételkednek, hogy számára nincs lehetetlen. Először kimentett a földalatti üregből, a melyben te elveszíteni akartál; azután felvett szolgálói közé és megengedte, hogy veled itt találkozzam és e döntő pillanatban lelkedre beszélhessek. Hiszel-e most már Isten irgalmában?

János válasz helyett arcza borult és könnyeinek patakja megindult. Öcscse megvárta, míg kisírja magát, aztán gyöngéden karon fogta és maga vezette tovább, hogy meggyónjon és bűnbocsánatot nyerjen. Aztán, mikor János mint bűneiből kitisztult megúj-

hodott keresztény lépett ki szent Péter templomából, azt kérdezte tőle:

— Feleséged holnap reggel férjhez megy. Márton János, szeretnél-e otthon lenni?

— Hisz az lehetetlen, volt a válasz, a milyen messze vagyok most az én házamtól...

— Már megint lehetetlen, szólt a barát; ígérd meg, hogy három templomot fogsz építeni, és én hazaszállítlak még ma éjjel...

Ez egyszer János sem mondta többet, hogy lehetetlen, hanem megesküdött arra, a mit az öcsce kívánt. Mire amaz folytatá:

— Imádkozzál és íeküdj le; reggel a Kövesbércz tetején fogsz fölébredni...

S ime! Valósággal úgy történt. Reggel, Márton János a hegytetőn ébredt föl és első tekintete hét éve nem látott házára esett, a hol nagyban készültek a lakodalomra. Onnan felülről is látni lehetett, hogyan gyülekezik, hogyan nyüzsög a násznép. Már egészen elkészültek, épen csak hogy a pántlikákat a paripák füléhez kötötték, midőn egyszerre nem más állított be, mint az ép elindítandó menyasszony férje és ezzel a szóval riasztotta meg a násznépet:

— Várjátok meg hát Márton Jánost is!

Persze hogy be nem várták, hanem ugyancsak szerte futottak. Legelsőnek a völegényszelelt el, a ki látta, hogy itt ugyan már semmi keresete sincsen. A holtnak híresztelt férj pedig kibékült feleségével, a ki úgyis csak azért akart férjhez menni, mert hitese társáról álló hét esztendeig semmi, de semmi birt nem hallott. A «kincses udvarházra», a hogy a nép a Mártonék kuriáját elnevezte, tulajdonkép csak most virradtak fel a boldog napok.

De az udvarház gazdája örömei közt sem feledte el ígéretét, hanem felépíttette a három templomot; az egyik Karácsonfalvának jutott, a másik a Kövesbércz tetejére, a harmadik az oklándi határszélre. Ennek a helyét ma is Kápolnának hívja a nép.

Zablya Péterné aratása.

— A csik-rákosi templom regéje. —

Csik-Rákoson az ottani katolikus templomban a következő latin felirat olvasható: «Hoc opus fecit Petrus Zablya.» A mi magyar nyelven annyit jelent, hogy ezt a templomot Zablya Péter építtette. Ki volt hát ez a Zablya Péter? Erre a kérdésre is válaszolna a történelem, ha tudna. De még a híres székely krónika is, meg a csiki krónika is mélységesen hallgatnak róla. Beszédesebb náluk a monda, melynek ajkairól lestük el a következő történetet.

Volt egyszer Csikben egy hatalmas székely, azt úgy hívták, hogy Zablya Péter. Kemény, mogorva ember volt, a ki meg is felelt a nevének, meg nem is. Mert kemény volt, mint az aczélból készült szablya, de nem volt hajlítható, mint amaz. És ha valamit a kemény fejébe vett, ha hasznára, ha kárára,

annak meg kellett történnie. Egy szóval hatalmas ember volt, de jónak nem igen tartották és ha nem félték volna tőle, bizony senki sem beszélt volna vele.

Az egyedüli jó tulajdonsága az volt, hogy ő volt a feleségének a férje. A felesége pedig olyan aranyhajú és galambszívű kedves teremtes volt, akinek a kedvéért mindent elnéztek neki; sőt még olyan emberek is akadtak, a kik jó embernek tartották. Mert úgy gondolkoztak, hogy az nem lehet rossz ember, a kihez egy ilyen galambszívű asszony férjhez megy.

Pedig a szép kis aranyhajú asszony nem is egészen a maga jószántából ment Péter úrhoz, hanem úgy váltotta ki amaz a török fogságból, a miért aztán férjhez kellett hozzá mennie. És bár az aranyhajú menyecske olyan tiszta és becsületes volt, mint a tavaszi hajnal, Péter úr úgy féltette, akár a mesebeli sárkány az arany almát. Egyszer aztán hazajött Péter úr és a felesége szobájában megtalálta egy férfi-sarkantyúnak a kerekét, a melyikről nem tudta, hogy kié; de azt az egyet biztosan tudta, hogy nem az övé.

Zablya Péter éktelen haragra gyuladt és megesküdött a pokolnak minden szellemére,

hogy megöli azt az embert is, meg a feleségét is. Hiába erősítgette a felesége, hogy az a sarkantyúkerék a bátyjáé volt, a ki férje távollétében járt nála látogatóba és most oda van tatárt verni; Zablya Péter kimondta a feleségére, hogy alá fogja vetni a tűzpróbának, a mi a hűtlen asszonyokra volt kiszabva.

Az a tűzpróba peöig nem kisebb dologból állott, mint hogy tüzes ekevasakat raktak le szépen sorban a földre, azokon kellett a gyanúsított asszonynak végiglépkedni; hogyha megégették a talpát, akkor bűnös volt; ha nem, akkor ártatlan.

Az aranyhajú asszony megrémült ettől a rettentő próbától. Kért, könyörgött a borzasztó embernek, de hasztalan. Akkor aztán letérdelt Sarlós Boldogasszony képe elé és ájtatosan imádkozva várta, a mi vele történni fog. A férj pedig kinézett az ablakon és szememegakadt az aranyos kalászon, melyeket a szellő lengetett és melyek már csak az aratóra vártak. Hirtelen ördögi gondolata támadt:

— Hallod-e asszony, mondá, ha igazán ártatlan vagy, Isten tanuságot fog tenni mellet-

ted. Arasd le egymagadban a termést és akkor elhiszem, hogy ártatlan vagy. De ha nem, akkor semmi sem ment meg a tűzpróbától...

Ezzel kiment, az ajtót maga után nagy dérrel-durrall becsapta és hallani lehetett, a mint nehéz, vaskos lépései végigkongtak az udvarház kövel kirakott folyosóján. A szegény kis ártatlan asszony pedig, mint a vihartól tépett szárnyú vadgalamb, ott maradt imazsámolyán. Lassankint jótékony sírás vett rajta erőt; a szörnyű nyomás lemúlt kebléről és elaludt, mint a jó gyermekek szoktak, kik öntudatlanul mennek át az imádság országából az álom országába.

Zablya Péter pedig háromszor is körüljárta egész birtokát; ingerülten és mégis nyughatatlanul, mert valami belső hang azt súgta neki, hogy nem cselekedett helyesen. Hazakerülvén, kiült házának tornáczára és onnan nézte az eget, a melyre egymás után szaladtak fel a csillagok. S a mint nézte, egyszerre valami csodás dolgot vett észre; olyat, a mit az előtt sohasem látott. Mintha száz meg száz csillag egyre lejjebb és lejjebb ereszkedett volna és mindenik alatt ott lenne egy szárnyas lény tündöklő angyalszerű alkotással.

Előttük pedig egy fényes, királynői alak halad, feje körül glóriával, kezében sarlóval. Valamennyi pedig egyenesen a búzának tart, melynek kalászhai szépen, szabályosan hullanak, úgy hogy már csak kévékbe kell kötni.

Péter urat egyre erősebben fogta el valami olyan, a mit szégyennek is, szomorúságnak is lehet nevezni. De még mindig nem hitt teljesen; olyan erősen fészkeltek lelkében a gonosz szellemek. Azt gondolta, mindez csak álom, mely a reggeli hajnalpírral el fog oszolni. Hanem, mikor reggel meglátta a rendekben heverő gabonát, melyhez pedig egyetlen jobbágya sem nyult, akkor világossá lett előtte minden: felesége ártatlan volt, ő pedig hibás.

Rohant is mindjárt feleségének szobájába, a ki még mindig ott térdelt, rózsásan pihegve, de lecsukott szemekkel. Csókolta, ébresztgette, hasztalan; nem ébredezett. S úgy feküdt aztán napokig, hetekig; hiába hívott a férje orvosokat és kuruzslókat, jámbor papokat és bűbájos embereket. Végre aztán Zablya Péter uram teljesen megtörve a bűbánát útjára lépett. Búcsúba ment és míg ő odajárt és fogadásokkal könyörögte ki magának felesége

életét, odahaza egyszer csak felébredt az aranyhajú, galambszívű asszony, kinek maga az ég fogta pártját.

Férje mint megváltozott ember tért vissza. Vagyonának javát arra a templomra áldozta, mely még most is hirdeti egy keményszívű ember megtérését. Századok és századokon által volt e templom a hívek búcsújárásának központja, a kik ott Sárlos Boldogasszony előtt öntötték ki szívök keserűségét, lelkök háláját. És mikor egyszer — mondja a hagyomány — szentségtelen kezek meg akarták semmisíteni a templomot és rabló katonák tűzre vetették a keresztfákat és képeket, a keresztfáknak megtüzesedett szegai kiugrottak és kiégették a templomrablók szemeit.

Így áll a csikrákosi templom napjainkig, mint a vallásnak és hitnek egyik emlékjele és emléke annak is, hogy az Isten az üldözött ártatlanságot el nem hagyja és hogy halátszólag szenvedni engedi is, csak azért teszi, hogy utóbb annál fényesebb győzelemre segítse.

Szent László kútja.

Ha útunk Nógrád megyén keresztül vezet Hevesbe és nem a vasutak robogó vonatain teszszük meg ezt az utat, hanem akár gyalog-szerrel, akár kocsin, a Zagyva partján egy olyan helyre akadunk, melyen századokon által jámbor kegyeletnek virágai fakadtak. Határát a Mátrának bércei veszik körül, népe pedig buzgó meggyőződéssel őriz egy hagyományt, mely az emlékezetet rég letűnt századokba, az Árpádok dicső korába röpíti vissza.

László király idejébe kell visszamennünk, hogy megértsük a *mátra-verebélyi* «szent-kút»-nak eredetét és fölfoghassuk azt az ábrándos tiszteletet, melylyel az ottani nép e helyhez ragaszkodik. László király idejébe, kit népe a szentség melléknevével ruházott fel s a ki nemcsak testileg haladta felül egy fejjel seregének legnagyobbra termett vitézeit, hanem lovagi erkölcsökben és férfiúi erényekben is.

Volt egy idő, midőn Lászlónak sokat kellett küzdenie látható és láthatatlan ellenségekkel. A látható ellenségek a kúnok és besenyők valának, a kik egyre-másra becsaptak az országba és annak földjét pusztították, lakosait rabszíjra fűzték. De még ennél is nagyobb baj volt, hogy a magyar nép szívében még mindig hajlott a régi pogány valláshoz. Nem hitt annak az Istennek, a kit «ujnak» nevezett és ha rosszul ment dolga, ha ellenségei meggyőzték, vagy földje rosszul fizetett, mindjárt azt gondolta, hogy ez azért történik, mert a régi istenekhez, ősei bálványaihoz hűtelenné lett.

Ilyen emberek a Mátra tájékán is sokan laktak. Jól esett nekik a források mellett, berkek hűvösében áldozni és mikor ellenség jött, azt hitték, hogy a kereszt okozta azt, melyet buzgó térítőik a Karancs hármás bér czére feltűztek volt.

László király nem tudott erről és csak akkor vette észre, mikor a kúnok egyszer megint betörték és az Ipoly és Zagyva völgyét pusztították. A vad ellenség nem mert a vitéz királylyal szembeszállani, csak futott, futott, de futás közben nagy károkat okozott.

És hogy a magyarok pánczélos lovagjai nehezebben követhessék, behányta a kutakat, eliszapolta és lyukakba vezette a forrásokat. S ezzel nagyobb bajt okozott a magyar seregnek, mint bármi mással, mert a tikkasztó melegben a vitézek nem tudtak tovább haladni, hanem meg-megállottak, mire a gonosz kúnok leshelyeikből előtörve, bántották és nyugtalanították őket.

S ekkor felébredt a seregben az a belső ellenség, a kishitűség és csüggedés, mely a pogánysághoz szítókat minden nehéz körülményeknek közepette meg szokta volt szállani. Panaszkodtak és zúgolódtak, persze csak akkor, mikor a király nem hallotta, mert tőle még jobban féltek, mint a kúnoktól.

Egyszer azonban megpróbáltatásaik olyan magas fokra emelkedtek, hogy nem állhatták meg és hangosan kifakadtak. Mert nemcsak a forrásokból fogyott ki a víz, hanem a rekkenő hőség még a Zagyvának iszapos vizét is kiszárította. Iszonyú kín volt ez és a magyar sereg, hasonlóan Izraelnek a homokpusztában bolyongó népéhez, majdnem kétségbeesett. A kúnok pedig mindüntalan felbukkantak egy-egy erdő homályából és nyílzáporral árasztották el a magyarokat.

Akadtak végre a seregben olyanok is, a kik arra kérték a királyt, hogy ne kísértse az Istent. Tekintélyes hadnagyok indultak el követekül a királyi sátorba és könyörögtek, hogy forduljanak vissza és halasszák el a kúnok ellen való harczot.

László király meghallgatta őket, arcza elborult és szomorúságot fejezett ki.

— Kicsinyhitűek! mondá.

És aznap a királyt nem látta többé senki sem. Hanem bőséges harmat esett, mely az embereket és állatokat felüdítette. Csakhogy másnap erre még nagyobb hőség következett.

Akkor a seregből sokan arra kérték a királyt, engedje meg nekik, hogy őseik szokása szerint, fehér ló áldozatával kérleljék meg az anyaföldet és könyörögjenek tőle vizet. Ezeket már haraggal fogadta a király, a kit imájában zavartak. És méltó haragjában szeges buzogányát az egyiknek, dárdáját a másiknak utána hajította. A buzogány mélyen a földbe furódott, a dárda pedig oly erővel repült ki a sátorból, hogy megakadt a hegyoldalnak kövei között.

Mikor a hadnagyok és vezérek első ijedtsége elmúlt, maguk siettek, hogy a király

A mátra-verebélyi templom.

fegyvereit megkeressék és csatlósaikkal visszaküldjék. A csatlósok meg is találták a dárdát is, meg a buzogányt is, de mekkora volt bámulatok, midőn azt a földből és sziklafalból kihúzván, mindenütt pompás forrásviz bugygyant ki a nyomában, s az a forrás egyre adta a vizet, úgy hogy bőségesen jóllakott vele minden szomjas ember. Az állatoknak is kijutott, s a forrás vize azóta egyre adja az üdítő Isten áldását jóbarátnak és ellenségnek egyaránt.

László király ily módon újkori Mózesként felüditvén már-már egészen ellankadt hadseregét, nemcsak hogy győzelemre vezette katonáit a garázda kúnok ellen, de népe szívéből győzelmesen üzte ki azt a másik, belső ellenséget is, mely a régi pogányság emlékeihez tapadva, idegenkedett a hittől, melyet a nagy király és ősei gyökereztettek meg magyar földön.

A csodálatos módon támadt forrásokról pedig nemsokára mindenfelé az a hír terjedt el, hogy mindennemű betegségben és fogyatkozásban hathatós segítségül szolgál. Legékebben hirdette ezt egy fiatal pásztor, ki azt vallotta, hogy gyermekkorától néma

volt és csak akkor kapta meg beszélő képességét, mikor ennek a forrásnak, a mostani Szentkútnak vizéből ivott. Így a forrás hire egyre nagyobb és nagyobb körben terjedvén, már jókor apátság és egyház épült melléje, melynek még romjai is olyan hatalmasok voltak, hogy belőlük egy nem csekély templomot, a mostanit lehetett építeni. Ide, a benne rejlő Máriaképhez ezer, sőt százezerszámra zarándokolnak a hívek és kívánságaik teljesülését keresik ott, hol az Úr László királyt egykor szenvedő magyar népe javára meghallgatta.

A testvérek temploma.

Hetedhétországra szóló keresztelő és ünnepség készült Sáros vármegyében a Szinyei-Mersék birtokán. Nagy és terhes gondot vett le a Gondviselés a szülők lelkéről, a mikor e neves családnak, mely a harczmezőn annyi érdemet szerzett magának, szép és élénk, életrevaló fiúgyermeket adott. Mert igaz, hogy a Szinyeiek sokan voltak, de a négy fitestvér közül családot csak egy alapított; az, a kinek most fia született.

A szinyei várnak minden tornya fel volt lobogózva, a kapuk nyitva állottak és mindenik jobbágy sietett, hogy a maga ajándékával el ne késsék, hódolatával a többiek meg ne előzzék. A vár urai pedig összegyűjtötték minden jó barátjokat, hogy annál méltóbban fogadhassák a nádort, a kit keresztapának hívtak meg, s a ki, mivel országos dolgai

miatt maga nem jöhetett, a saját édes fiát küldötte el helyettesnek.

Már csak egy nap választotta el őket a keresztelőtől, a mikor egyszerre úgy eltűnt a kis gyermek a bölcsőből, mint hogyha soha ott nem lett volna. Vele együtt tűnt el a dajkája is és a kik a közelben voltak, semmit sem láttak, semmit sem hallottak. Hasztalan hívta össze Szinyei Miklós az apa nyomban az úriszéket, hasztalan fenyegette meg egész háznépét a kárpadra vonással, s mikor az nem használt, a pallossal is: a gyermek elő nem került és nyilvánvaló volt, hogy senki sem tud róla.

A míg az eltűnt gyermek anyja siránkozott, egyik ájulásból a másikba esett és a szomszédos úri asszonyok alig tudták boreczettel meg liliomos vízzel életre hozni, Szinyei Miklós anyja, az «öreg nagyasszony» félrehívta a fiát egy szóra. Nem igen illet meg neki az a szó, hogy öreg, legfőlebb az, hogy öregebbik, szép fekete haját a kontyos gyöngyfőkötő alig tudta leszorítani, a tekintete meg olyan beszédes volt, hogy az embernek mindig úgy látszott, mintha a félszemével egyre kérdezne, a másik felével meg felelgetne rá.

Azokkal a beszédes szemekkel nézett most a legkedvesebbik fiára.

— Mondd csak Miklós, meghívtad-e testvéreidet a keresztelőre?

— Nem híttam biz' én; ők a fiatalabbak; hadd jöjjenek ők.

— Azt pedig nem jól tetted. De hát még mindig tart a harag?

— Ők tartják, nem én. De most engedjen el, asszonyanyám; hadd osszam ki a jobbagyoknak és hajduknak, hogy ki merre menjen keresni.

— Tüstént elmehetsz; csak arra az egyre kérlek, ha azt akarod, hogy a gyermeked megkerüljön, békülj ki a testvéreiddel.

— Az Égre, anyám, csak nem gondolja, hogy közülök valamelyik . . .

— Édes fiam, a harag rossz tanácsadó; te is sokáig hallgattál a szavára, ne csodálkozz, ha más is ráhallgat. Tedd meg a kedvemért . . .

— Most menjek hozzájuk, most hívjam; mikor nincs a kit kereszteltessenek? Nem megyek!...

Kucsmáját haragosan fejére csapta és elment. A nagyasszony pedig egy ideig elgondolkozott, aztán félrevonult és nemsokára útra

készen tért vissza. Egy hűséges szolgájától kísérvé lóháton elment, hogy majd ő is keresi kis unokáját. Egyre tovább és tovább lovagolt, a míg csak elérte másik fiának birtokát, a jernyei határt. Ott lakott az ősi kastélyok egyikében, a miket a Szinyeiek még Bánk bántól kaptak, a nagyasszony második fia, Péter.

A kastélyban csend volt; úgy látszott, mintha senki sem lenne itthon, csak egy becsukott agárnak siralmas vonítása hallatszott. A szolga a nagy kapu felé fordította lova fejét, de a nagyasszony intett neki, megkerülték a házat, aztán egy mellékajtón, a melynek a kulcsát ruhája zsebéből húzta elő, észrevétlenül belépett a kastélyba. A szolgának csak annyit mondott, hogy mindjárt visszajön, vigyázzon ő addig a lovakra. Egy sötét lépcsőn nesztelenül feljutva, halk gyermek-sírást hallott, utána a dajkanak csitító énekét.

Egy ideig hallgatózott még, aztán az emeleti ajtóhoz ért és belépett rajta.

Nagy kerek terembe nyitott, melyben három férfi ült az asztal körül. Hallgattak és úgy néztek maguk elé mikor a nagyasszony belépett. Hamarosan felkeltek, de nem volt

idejök, hogy anyjukat üdvözljék, mert amaz megelőzte őket e szavakkal:

— Hová tettétek unokámat? Adjátok elő!... Ne tagadjatok semmit! Hallottam a sírását. Ezer közül kiismerem!

A fiúk annyira meg voltak lepve, hogy hamarosan nem is szabadkoztak. Aztán is csak gyengén védekeztek.

— Csak tréfáltunk, asszony-anyám. Itt akartuk a keresztelőt megtartani és Miklósékat arra meghívni, mondá Domonkos, a harmadik, míg a legkisebbik, Merse meglehetősen szégyenkezett.

— Így bizony velem nem tréfáltok, haragudott a nagyasszony; ide a gyermekkel, aztán vigyük Szinyére, mielőtt besötétedik. Avagy azt akarjátok, hogy fegyveres kézzel jöjjünk érte?

A fiúk összenéztek, látták, hogy a nagyasszony nem tréfál. Péter azonban, a házigazda, még tett egy kísérletet, hogy elüsse a dolgot.

— De hát honnan tudta meg asszony-
anyám, hogy mi hozattuk el a gyermeket?

— Innen ni! volt a válasz.

S a nagyasszony egy kis keresztetkét vett elő.

— Ezt a bölcső mellett találtam, ez valamikor a tied volt. Ezzel vesztegettétek meg a dajkát. De most már legyen elég a beszéd-ből, adjátok elő az unokámat. Aztán jertek velem . . .

A fiúk engedtek, és mint gyermekkorukban, mikor valami csínyt követtek el, szépen hagyták magukat anyjuk által elvezetni. A menet lassankint elrendezkedett, s az akkori idők szokása szerint tekintélyes kíséretet is vittek magukkal. A nagyasszony, unokája és a dajka kocsira ültek, a minő akkor ujság volt a magyar házakban, de nem ritkaság. Így közeledtek Szinye vára felé, de minél közelebb értek, annál nagyobb zaj, lövöldözés hallatszott. Végre a legközelebbi fordulónál minden világossá lett előttük.

Szinye várát annak rendje és módja szerint ostrom alá fogták. Lengyel martalóczok voltak, a kik a határon átcsapván, nem egyszer keresték fel a sárosmegyei udvarházakat. Nem épen ritka vagy szokatlan dolog, de most a testvéreknek igazán úgy látszott, hogy Isten újja vezérelte őket a szorongatott testvérnek védelmére. A magyar ember most sem szeret a nagy bajban sokat tanácskozni,

akkor még kevésbbé. Egy-kettőre lovon ült a nagyasszony a gyermekkel, a többi meg úgy csapott le a lengyelekre, mint a haragos istennyila. Azok eleinte nem tudták mire vélni a dolgot, de aztán úgy elszaladtak, hogy sokan még a fogukat is ott felejtették.

A Szinyeiek pedig nagy diadalmasan vonultak be Szinye várába, melyet ők tartottak meg Miklósnak, a ki Isten tudja hányadik határban járt a gyermeke után. Annál nagyobb volt az öröme, mikor hazatérve hallotta a mi történt és együtt találta azokat is, a kiket keresett, meg azokat is, a kiket nem keresett. Nagy örömében még azt is elfelejtette megkérdezni, hogyan, miképen kerültek vajjon össze.

Másnap meg rá nem ért a sok vendégtől, harmadnap a mulatságtól. Hanem negyednap a nagyasszony hívta össze a négy fiát és egy olyan töredelmes vallomást íratott alá velők, a minőnek nincs párja a peres rokonság történetében. Ott aztán bocsánatot adtak egymásnak még azért is, a mi megtörtént, de a miről nem tudnak. És ígérik, hogy mindig és mindenkor össze fognak tartani, javára a hazának és önmaguknak.

Mikor ezt aláírták és összeöllelkeztek, mindenkinek sírt a lelke örömében, a nagyasszony pedig szemeit törülgette.

Néhány év múlva pedig Szinyén szép új templom épült közös költségen, melyet a testvérek emeltettek híres olasz mesterrel, a kinek még azt is megengedték, hogy távol hazájából hozassa a márványt, a mi akkor nagy dolog volt és ma sem csekélység. Aztán egyik a másik után gyönyörködött a templomban, a mely közös maradt, bárha minden máson megosztottak. Majd egymásután el is költöztek abba a csendes lakásba, melyet a templom alatt építtettek maguknak, s a hol a nagyasszony is sok száz éve álmodik gyermekeinek boldogságáról, családjának fényéről.

A testvérek templomát azóta többször is újra építették, de a tornya megmaradt és megmaradt körülötte a családi összetartás is. Tehát betelt a szép öreg nagyasszony utolsó imája: Szent Isten, add, hogy fiaim rendületlenül összetartsanak és a magyarok az összetartásban mindnyájan fiaimat utánozzák!

Koháry templomáról.

Harmadfél száz évvel ezelőtt szomorú világ volt Magyarországon. Kedves hazánk, mely azelőtt virágzó, erőből duzzadó testhez hasonlított, szerte volt szakgatva. Saját fiai szakították szerte és jobban gyűlölték egymást, semmint a közös édes anyát, a hazát szerették volna. Ki a törököt hívta segítségül, ki a németnek szárnyai alá menekült és kevesen voltak, kikben a haza szeretete egyesült volna a koronás király iránt való hűséggel. E ritka férfiak egyike vala gróf Koháry István, a füleki és szécsényi várak parancsnoka. Családja egyaránt volt ismeretes vallásos buzgalomról és a királyhoz való ragaszkodásáról. Apja is a csatamezőn vérzett el hazájáért és királyáért, de a Gondviselés el nem hagyta a derék bajnok árváját és megengedte, hogy vitéz ifjúvá nevelkedjék, még vitézebbé, mint apja volt. Hét vármegyében sem akadt senki,

a ki jobban tudott volna kardot forgatni és kelevézt hajítani; izmos tagjaival megülte a legszilajabb lovat, de alázattal hajolt meg az Úr akarata előtt és soha el nem mulasztotta, hogy az Isten házáat fölkeresse. Minden fontosabb tervének végrehajtása előtt buzgón imádkozott és rózsafüzérét a Boldogságos Szüz képével mindig magával vitte, akár csatába indult, akár békéről tanácskozott.

Koháry szilárdul ragaszkodott hitéhez és a fölkent magyar királyhoz, kinek számára Fülek várából egy megdönthetetlen fészket, igazi sziklavárat igyekezett teremteni. Hire is futamodott ennek az országban. Mesés dolgokat beszéltek róla, hármas kapuiról, sziklába vésett kútjáról, erős tornyaitól, melyeknek fényes bádogtetői messze csillogtak a kelő nap sugaraiban és népes váraljáról, melyben a daliás Koháry védelme alatt három vármegye nemessége vontatott magát. Nógrád-, Heves- és Pestmegyéből ide gyűltek mindazok, a kik nem akartak a török zászlók alá menekülni, hanem bíztak benne, hogy a király is megvédi majd őket.

Koháry kitartását és hűségét csakhamar hatalmas és nehéz próbára tették az ese-

mények. Mert a törökpárti sereg, élén Thököli Imrével, a lángeszű hadvezérrel, olyan nagy számmal közeledett, a milyen számban azt a legöregebb emberek sem látták. Kassával együtt kezökbe került Felső-Magyarország *kulcsa*, meg akarták tehát szerezni hozzája e Felvidék *lakatját* is, a mint Konstantinápolyban Füleket elnevezték. Thököli Kassáról csakugyan egyenesen Fülekre sietett, melynek falai alatt egyesült vele a szultán parancsára Apafynak és Ibrahim budai pasának harmincz ezernyi serege. S a mi ennél a sok ezer katonánál is többet ért: Thököli táborában voltak a kurucz világ leghíresebb daliái, kiket a föld népe bálványozott: Petróczy és Petneházy, Szirmay és Keczer.

Alig érkezett meg az ostromló sereg, mely bőségesen el volt látva faltörő eszközökkel, tüstént felkérették a várat a főparancsnoktól, Koháry Istvántól. A tagadó válaszra az ellenség tüstént az ostromhoz fogott, roppant földsánczokat hányt és teljes erővel kezdte a várat és várost lövetni. Még a szentfalvi pusztára is szállítottak ágyúkat és onnan is lövöldözték a várost.

Az ostromlottak szintén derekasan viselték

magukat, minduntalan kirohantak és az ellenségben sok kárt tettek. Lassankint azonban kitünt, hogy a várat is, meg a várost is a nagy túlerő ellen nem tudják megvédelmezni. Az odalent lakó nemesek tehát a várost felgyújtották és családjaikkal együtt a várba vonultak. A törökök füstölgő romoknál és puszta falaknál egyebet nem kaptak, de az ostromlottak is érezték, hogy az aczélgyűrű, mely körülöttük van, ismét erősebbre szorult.

A város után az ostromlók az alsó várnak falai ellen törtek, de megelőzőleg az ostromlottakat még egyszer felszólították, hogy adják fel Füleket. Koháry ezt ismét megtagadta, s a várbelieket a közlő segélyszóval biztatta, a melyről azonban maga sem volt biztos. A kuruczok a tagadó válaszon éktelen dühre lobbantak; a sánczokat magasabbra emelték, s a környékből minden kapható ágyút odahozatván, ütegeiket egyre szaporították. Éjszak felől röppentyűket szórtak a várba, keletről Ibrahim, dél felől Apafy szakadatlanul törették a falakat. Belülről sem maradtak adósak és két hétig csak úgy rengett a föld attól a rettentő beszélgetéstől, a mit az öreg ágyúk folytattak egymással.

Csakhogy két hét alatt nemcsak a puska-por kevesbedett meg a várban, de a bátorság is a várbeliek lelkében. Látták, hogy a segély késik, gyermekeik sírtak, feleségeik jajgattak. Utoljára is küldöttséget menesztettek Koháryhoz és kérték, hogy alkudjék meg a körülményekkel és méltányos feltételek mellett adja fel a várat.

— Úgyis hiábavaló az ellentállás, fejezte be a várőrség szónoka a maga beszédét. Segítséget nem kapunk és a hiábavaló vérontás nem válik sem a királynak hasznára, sem a hazának dicsőségére. Adjuk fel azért a várat, a meddig szépen kérik és hiábavaló makacssággal ne haragítsuk még jobban magunkra az ellenséget.

Koháry meghallgatta a beszédet, de kívánságukat a leghatározottabban megtagadta. Sajnálkozott kicsinyhitőségükön, mely nagyobb baj a legnagyobb veszedelemnél. Figyelmeztette őket, hogy a ki megszűnt esküjét minden másnál többre tartani, az sem nem jó keresztény, sem nem jó ember. Ő maga, bármi történjék is, a várat fel nem adja. Megtartja esküjét, Füleket utolsó csepp véreig megvédelmezi és ha másképp nem le-

het, hát romjai alá temetkezik. Isten őt úgy segítse!

Az őrség egy részére Kohárynak beszéde lelkesítőleg hatott; még azok is, a kik titokban az ostromlókkal leveleztek, úgy mutaták, mintha visszatértek volna a kötelesség útjára. Kiki dolgára ment és a különbség a multakhoz képest csak abban mutatkozott, hogy Koháry ép azokat bízta meg a legveszedelmesebb feladatokkal, a kik a leghatározottabban kívánták az ellenséggel való alkudozást. A nemes szívű vezér ezen az úton akarta megmutatni, mennyire bízik hitőkben és mennyire hajlandó elfeledni, hogy a kötelesség útján, ha mindjárt csak pillanatra is, megtántorodtak.

Az ostrom pedig ezalatt csak folyt tovább és mindegyre tovább. Éjjel-nappal bömböltek az ágyúk és a várbelieknek helyzete napról-napra nehezebb lett. Száz meg száz nehéz golyó, lánczos mennykő és röppentyű szakadt Fülekre, úgy hogy éjjelenként azt hitte volna az ember, mikép hulló csillagok rajznak a várfalak irányában.

Koháry a megadásra most sem gondolt, de igenis megjelent lelke előtt a pusztulásnak, a

martirhalálnak képe. Elkészült rá, hogy, miként előtte annyi magyar hős, életét fogja adni hazájáért és királyáért. Ép ezekkel a gondolatokkal eltelve térdelt imazsámolyán, midőn a nyitott ablakon egy óriási kanóczos golyóbis repült lábai elé és sisteregve forgott fel és alá a kőpadlónak koczkáin. Minden pillanatban attól lehetett tartani, hogy a benne rejlő puskaapor szétrobbantja a vasburkot, s akkor nemcsak Koháry meghal, hanem a szoba is annyi felé szakad, a hány kő van a falaiban. De a hőslelkű várparancsnok feltalálta magát. Hirtelen megragadta a golyót, megmarkolta és gyors mozdulattal úgy hajítja ki az ablakon, hogy néhány pillanat múlva már hallani lehetett pukkanását a várhegy aljában.

A várparancsnok nagyot fohászkodott. Ebben volt kifejezve köszönete és hálája csodás megmeneküléseért.

Pedig az a kurucz golyó (egyike az utolsóknak, melyeket Fülek vára ellen kilöttek) nem volt olyan nagy veszedelem, mint a minő ezután következett be Koháry István fejére. Az ágyúzásmár csak pár óráig tartott, aztán hirtelen mindkét részről elhallgatott.

A várparancsnok el is találta miért. Az örség nem bírva tovább az ostrom borzalmait, elhatározta, mikép Kohárynak híre és tudta nélkül feladja a várat. Kitűzték a fehér zászlót és mire Koháry a vár udvarára lépett, a várbeliek részéről Gyürky Pál már javában alkudozott a föladásról Thökölinek megbízottaival. Az egyezményt megmutatták Kohárynak is, a ki azonban megtagadta beleegyezését.

Figyelmeztették rá, hogy ha a menedéklevelet alá nem írja, nem lesz benne része és az ostromlók azt tehetnek vele, a mit akarnak. De a hőslelkű várparancsnok erre is megfelelt.

— Hadd szenvedjek én hát egymagam mindazért, a mit ti vétettetek és még ezután véteni fogtok.

És hajlíthatatlan maradván, akár Fülek várának sziklaalapja, belső szobájába vonult vissza. Így tehát a várat nélküle, az ő beleegyezése nélkül adták át.

Estére hajlott a nap és utolsó sugarai arra a megtört, szomorú csapatra estek, mely a várból kivonult, hogy helyet engedjen a győzelmes kuruczoknak. Legelül jött Gyürky

Pál a kulcsokkal, utána a többiek. A kapu előtt nagy büszkén ott ült a kurucz király, Thököli Imre és miután a kulcsokat átvette volt, végignézett az örségen, a mely előtte elvonult. Koháry még akkor sem mutatkozott. Utolsónak jött le, de nem megtörten, nem megalázkodva, hanem büszkén. Fényes magyar díszruhába volt öltözködve; nyakába vetve azt az aranylánczot viselte, melyet arczképével egyetemben a király küldött volt neki.

Thököli várta, hogy Koháry is meghódol, azonban e helyett a legyőzött és saját katonáitól cserben hagyott parancsnok korholólag szólította meg győztes ellenfelét; figyelmeztette, hogy törvénytelen úton jár és Fülek várát is törvénytelen úton kerítette hatalmába. Thökölit eleinte csak meglepte ez a merész beszéd; később megharagudott, de még mindig türtőztette magát, mert azt remélte, hogy Koháry a haditanács előtt megadja magát és aláírja a feladásra vonatkozó oklevelet. Azért szó nélkül ökölbe szorította kezét és sötét tekintettel nézett Koháry után, a ki a közös táborba távozott.

A közös táborban Thököli hivei mindjárt hozzáfogtak, hogy a vezérökön esett meg-

leckéztetést valami módon megtorolják. Először is kérdőre vonták Koháryt, hogy miért ellenkezett összes várnépével és miért nem írta alá a feladási okmányt. Figyelmeztették, hogy a míg alá nem írja, nem kap hat menedéklevelet és fogolynak kell maradnia. A kuruczok főbbjei, a kik Koháryt máspárti létére is tisztelték és szerették, körülfogták és kérték, hogy hagyjon fel ellentmondásával mert ha így folytatja, semmit sem tudnak érdekében tenni. Koháry nem tágitott. Ekkor a haditanács nagy többséggel kimondta rá az ítéletet, hogy fogoly és hogy a királyi táborba többé vissza nem mehet. Az ítéletet maga Thököli hirdette ki, mint fejedelem.

Koháry az ítélet ellen Thököli lelkiismeretéhez felebbezett, a kit azonban fejedelemnek el nem ismert, hanem mindig csak hadvezérnek szólított. Istent hívta tanúságul, hogy másképen nem tehet és rábizta ügyét.

Ez a makacsság (a mint a kuruczok nevezték) annyira elkeseríté Koháry ellenségeit, hogy megkötözték és mint rabot kengyelhez lánczolva hurczolták Persze faluba. Az ország egyik első ura gyalog ment a török katonák között, s a föld népe sirva látta őt

távozni, a ki fényes és hatalmas állásában közülök a legtöbbnek jóltevője volt; csak ő nem veszítette el reménységét, sőt inkább mindenben úgy rendelkezett, mint a ki nemsokára vissza fog térni. Pénzét is elosztotta a hűségben maradt katonák között és mindazoknak, a kik Thökölihez át nem pártoltak, zsoldjukat egész évre háromszorosan is kifizettette.

Ekkor azonban nagy betegségbe esett. A sok izgalom és nélkülözés a kórágymra döntötte. Ellenségei ennek daczára sem bocsátották szabadon, hanem betegen, néha eszméletlenül hurczolták az egyik várból a másikba, az egyik tömlőczből a másik tömlőcznek fenekére. Napokig azt sem tudta, vajjon nappal van-e avagy éjjel, mert börtönének fenekére nem hatolt sem a napsugár, sem a holdnak ezüstös fénye.

Utoljára és legtovább Munkácson volt fogva, melynek kövarában még a madár is csak akkor látogathatta meg a rabot, mikor börtönöreiből tetszett. De a madár helyett egy fényes jelenség röpült be Koháry sziklabörtönébe, Isten legszebb adományainak egyike: a *költészet*. A mi szép magyar nótát a mult-

ban hallott, a mit bölcsője felett énekeltek, azt mind elővette s újból elénekelte. Mikor pedig kifogyott a régi nótákból, újakat csinált és azzal mulatta magát, hogy elébb hegyes szegekkel bekarczolta a falba, aztán pedig megtanulta, hogy el ne felejtse. Azokba a nótákba öntötte hitét és Isten segítségébe vetett reménységét.

Néha-néha őt is, mint a hogy a legbátrabb férfiakkal is megtörténik, megkörnyékezte a csüggedés. Akkor hamar rákezdet valamelyik dalra és az ör, ki a bástyán sétálgatott, bámulva hallotta, hogy míg a többi börtönből csak sírás és átkozódás hallatszik ki, annak a legmélyebb, legsötétebb börtönnek ablakán nem szűrődik át más, mint az áhitatos zsolozsma, melynek dallamára szerezte Koháry a maga verseit

Nagy betegségéből kiépülve, még ott Munkácson fogadást tett, hogy mihelyt a Gondviselés szabadságát visszaadja, templomot épít Füleken; ott, a hol őt Isten egykor oly csodálatosan megmentette és életét megvédelmezte. S valóban nemsokára kiszabadult; börtönének ajtai megnyiltak és a «hűség csodája» (a mint a király Koháryt elnevezte

volt) visszatérhetett szeretteinek ölelő karjaiba. De alig pihente ki fáradoalmait, felépítteté a füleki templomot, melynek homlokzatán az ő fogadalmi felirata mai napig látható.

De nemcsak ez beszél Füleken Koháry erős jelleméről és törhetetlen ragaszkodásáról. A ferenczrendi szerzetesek kegyelettel őriznek egy régi festményt, mely Fülek védőjét ábrázolja, a mint a golyók záporában, az ostrom borzalmainak közepette buzgón imádkozik.

Erdély patrónája.

— Csiksomlyói Boldogasszony. —

Elzúgott a szent-imrei csatának viharja; magyar és török halottak, mint egy hatalmas kaszás nyomában heverő kévék, békeségesen feküdtek egymás mellett a csatasíkon. Csakhogy minden keresztény halottra húsz török jutott és a megalázott, porba sujtott félhold felett diadalmasan ragyogott Magyarország czímerének egyik jelképe: a kettős kereszt. Mert a török hatalom olyan csapást szenvedett, a minőt csak egy Hunyadi János karja tudott valakire mérni. Büszkék is voltak a magyar vitézek, csak egy ember nem volt büszke: maga törökverő Hunyadi János.

Előbb végigjárta a csatatért, meg-megállva egy-egy magyar halottnál és olyankor könnyei végig perdültek tisztas arczán, melyről csak nem rég törölte volt le a halálos küzdelem verejtékét. Azután sátrába térve parancsot

adott, hozzák elébe a töröktől zsákmányolt kincseket. El is hozták, voltak ott török ékszeresek, díszedények és kösöntyűk, de több volt az olyan kincs, a miről első tekintetre meglátszék, hogy keresztény és hogy most csak jogos tulajdonosaihoz került vissza. Kelyhek, a miknek aljából a kolostor és egyház neve ki volt tépve; szentségtartók, a miben rózsaoajat tartott a pogány; gyöngyös, drágaköves misemondó ruhák és tenger apróság, a miket úgy raktak garmadádba, hogy sisakkal merítve tették egy helyről a másikra.

Töméntelen kincs volt ez, a min Hunyadi végigtekintett; meglátszott, hogy olyan országban szedték össze, a melyik valamikor nagyon gazdag volt. Hunyadi lelkét azonban nem az arany fénye illette meg, hanem a győzelem boldogsága. Megfogadta, hogy annyi szentegyházat épít azoknak helyébe, melyeket a törökök feldúltak, a mennyi ebből a kincsből kitelik. Magának csak a bilincseket tartotta meg, melyeket keresztény rabok testére vertek. Azokból is ekéket kovácsoltatott jobbagyai számára s lett az átokból áldás.

A templomok közül, melyek a szentimrei csatában zsákmányolt kincsekből épültek,

egyike volt a nevezetesebbeknek, talán valamennyi közt a legnevezetesebb a csíksomlyói, mely a Kis-Somlyó hegy aljában emelkedett, még pedig Erdély Patrónájának, a Boldogságos Szűznek tiszteletére. Már jóval a török veszedelem előtt hozzáfogtak volt építéséhez a szerzetesek, de nem lévén elégséges pénzők, a pápához folyamodtak segítségért. A pápa teljes búcsút ígért azoknak, a kik a templomra adakoznak, ámde ennek daczára a kegyadományok nagyon gyéren szállingóztak. Csak Hunyadi nagy és bőkezű adományából lehetett befejezni és fölszerelni és csak úgy lett biztos és maradandó hajléka annak a Mária-képnek, mely századokon által, mint az erdélyi magyar kereszténységnek személfénye ismeretes.

A mohácsi csata után történt, mondja a jámbor hagyomány, hogy a templomot gondozó szerzetesek nagyon el voltak szomorodva a Csíkszékbe tóduló pogányságnak terjedése felett. Nemesak hogy téves tanok szakították darabokra a nemzetet, de még az is napirendre került, hogy gazdag emberek, csakhogyanuk megmenthessék, áttértek a török hitre. Akkor egyszer a kolostor főnökének álmában

megjelent a Szüzanya, kezében egy Máriaszoborral, melyet megmutatott és azután így szólt:

— Íme e képmás leszen Erdély Patrónája. Ez fog titeket megőrizni helyettem bajban és veszedelemben. Ez fogja ellenségeite-

ket eltávolítani és titeket ősi erényeitekben, hazaszeretetben és becsületben fenntartani. Valahányszor valamit akartok, ehhez imádkozzatok és én majd támasztok nektek védőt és pártfogót . . .

A kolostor főnöke már ennek az álomnak is nagyon megörült, de még jobban megörült annak, midőn hajnali misére a templomba gyülekezve ő és társai megláttak a főoltáron egy fából faragott és aranyozott Mária-képet, ugyanolyat, a minőt a főnök álmában látott volt. Rögtön méltó helyet készítettek neki és rövid idő múlva az egész székelység tiszteletének központja lett. Története azóta összeforrott a székelyek veszedelmeinek és fényes győzelmeinek történetével.

Valahányszor pedig az ellenség legyőzte a csikieket, felégette falvaikat, sőt magát a templomot is elpusztította: a szobor mindannyiszor elkerülte a pusztulást és ezzel mintegy jelképezte, hogy az Isten küldhet ugyan megpróbáltatást a derék székelý népre, de végkép elpusztulni azért mégsem engedi. S ez a tudat, ez a meggyőződés olyan erőt adott a népnek, hogy sziklás hegyeinél szilárdabbul tartott ki hite és hazája mellett.

Csiksomlyói templom.

Midőn a tatárok, a kik a török seregben szolgáltak, a kolostort felprédálták, a szobor mindannyiszor épen maradt. A nép álmélkodott ezen, de később maguk a tatárok beszélték, hogy midőn többen arra készültek, hogy a szobrot szekerczéikkel össze-visszahasogatják, hirtelen belépett egy török basa, a ki midőn a Mária-képet meglátta, annyira el volt bűvölve, hogy a többi tatárt kikorbácsolván, arcza borult és imádkozott. Ezóta a nép még jobban bízott fegyvereinek sikerében, valahányszor az igaz ügyért vonta ki azokat. Szükség is volt erre az önbizalomra, mert minden eddiginél nagyobb megpróbáltatás volt hátra.

Több mint kétszáz esztendő előtt ugyanistatárok tüntek fel Csíkszék határán, a kik néhány falut feldúlván, az ellenök kivonult kapitány előtt visszavonultak. Csakhogy ez a visszavonulás csak csel volt. A tatárok arra számítottak, hogy a vigyázatlan kapitány a zászló alá hívott határőröket el fogja bocsátani és ők akkor visszatérvén, az egész széket védtelenül találják. Számításukban nem csalatkoztak, mert csakugyan így történt. A kapitány nemcsak hogy fegyveres népét elbocsájtá,

de még a szorosokat is őrizetlenül hagyta. De mikor három nappal később tizezernél több tatár rontott be a szorosokon, ő maga adta meg legelőbb vigyázatlanságának az árát, mert ő volt az első, a kit háznépével együtt felkonczoltak, azután egész Felső-Csikot végigdúlván, 7000-nél több fogolylyal és tömerek zsákmánynyal a somlyói templom kirablására indultak.

A templomban és a mellette épült Ferencz-rendi kolostorban értesültek erről és akkora lett a rémület, hogy még a papok sem tartottak ki a fenyegetett oltár mellett. Eszükbe jutott az a régebbi tatárpusztítás, a mikor a tatárok az égő zárda zsarátnokai közé dobálták a papokat, erőt vett rajtuk a félelem és elmenekültek Háromszékre. Úgy látszott, hogy ezúttal a somlyói templomra elkövetkezik a végveszély napja.

Pedig a nép most is bízott még Erdély Patrónájában, kinek aranyos képe ott benn ragyogott a templom főoltárán. A ki csak életben maradt, a kinek a tatárok körmei közül kisiklania sikerült: az mind odamenekült, ki betegen, ki véresen, testén a kínzások nyomával, sebekkel és ütlegekkel. Ott pedig nem találtak csak

egyetlen papot, *Ferencz* atyát, a ki négy konfráterrel ott maradt, elszántan, hogy megvédi a szentélyt, avagy ott hal meg mellette.

Úgy kell lenni, hogy ezt az igénytelen szerzetest, a ki eddig a háború mesterségét csak látásból ismerte, a Gondviselés választotta ki eszközüül, mert őt egyszerre Kapisztrán lelke szállotta meg és oly lángoló szavakkal beszélt a mindenfelől összeszaladt már-már csüggedő néphez, mikép elhatározták, hogy a kegyetlen pogánynyal, a ki úgysem kimél senkit, szembe szállnak és vagy győznek, vagy meghalnak mind egy szálig. Különösen az asszonyok lelkesültek a harczért, a kiket *Judit*nak s az egri asszonyoknak példájával tüzelt fel a hőselkü barát. Természetes, hogy aztán a férfiak sem akartak rosszabbak lenni az asszonyoknál.

Ferencz atya úgy állította föl hevenyészett seregét, hogy az lehetőleg sokat mutasson. Első sorba állította fel a férfiakat és deákokat, hátrább az asszonyokat, kiknek fejére a rendesen viselni szokott fehér főkötő helyett fekete kucsmákat tétetett. Végül a toronyba helyeztette el a kolostor régi tulajdonát képező néhány szakállas ágyút, azzal a parancscsal, hogy csak akkor süssék el, mikor ő a kezé-

ben tartott keresztnek felemelésével jelt ad nekik. Ugyancsak a toronyban voltak a pus-kások, a sereg élén pedig a dobosok, többnyire kiszolgált katonák, a kik értettek a doboláshoz.

A míg ezek történtek, azalatt a tatárok vezére, Mirza khán egészen kényelmesen közeledett gyülevész sokaságával, mert meg volt győződve, hogy a somlyói zárda és templom táján egy árva lélekre sem fog akadni, a ki ellentállásra merne gondolni. Annál nagyobb volt tehát meglepetése, sőt rémülete, mikor egyszerre egy csatarendbe állított hadsereggel találta magát szemben, melyből dobpergés hallatszott. Hát még mikor Ferencz atya felemelte a kezében tartott keresztet, s erre eldördültek az öreg szakállas ágyúk, megindult a harangok zúgása, melybe a magyarság harcziás csatadala vegyült!

Mirza khán volt az első, a ki lovát megfordította; azt pedig még a tatároknál sem kívánják, hogy a katona ott maradjon, ha a vezér elszaladt. Szaladtak tehát ők is, olyan gyorsan, a hogyan csak tudtak. A barátból lett magyar vezér pedig tudván azt, hogy nem jó lesz bevárni, a míg a tatárok észreveszik,

hogy a magyarok olyan kevesen vannak: utánuk iramodott és táborukat, mely a sok prédával és fogolylyal csak lassan tudott szaladni, két-felé szakította. Az egyik rész magával a khánnal visszamenekült a Gyimesen és ez volt a szerencsésebb, mert a másik részt, mely Csik-Szeredának vette útját, a zsögödi szorosnál szembe fogadták az alsó-csikiak és így a tatárság két tűz közé szorult. Nagy részök elesett, a mi zsákmányt magukkal hoztak, mind ott hagyták; közte sok ezer foglyot, a kik mihelyt fegyvert éreztek a markukban, segítettek kinzóikat üldözni.

Így mult el Somlyóról a veszedelem egy ember hősi bátorsága és Erdély Patrónájának hathatós segítsége folytán. Mikor a győzedelmes magyarok visszaérkeztek, a jámbor hagyomány szerint a szobor arczát megizzadva találták, mintha ő is ott járt volna velük a csatában.

A megmenekült foglyok, kivált a nők fogadalmi ajándékokkal halmozták el Erdély Patrónájának oltárát; az egész környék pedig úgy fogta fel azt, a mi történt, mint Istennek csodálatos közbelépését, kinek segedelve ott van legközelebb, a hol a veszély a legnagyobb. De még a tatárok és másnemű ellenségek is

jól emlékezetükbe vették a somlyói kolostorért vívott harczot és mikor csaknem egy századdal később ismét megfordultak Csik-Somlyó tájékán, nem volt az a hatalom, a melylyel khánjaik és főtisztjeik rábirhatták volna, hogy a somlyói kolostor ellen vonuljanak.

Igy maradt meg aztán a csiksomlyói Boldogasszony Erdély patrónájának, hová évenként elzarándokolnak a hívek, hogy Isten segedelmeért imádkozzanak vagy a vett jótéteményt meghálálják. És ha majd ismét, a — mitől Isten óvjon — nehezebb idők találnak jönni a magyarságra, újból meg fog jelenni az a felsőbb hatalom, az a mennybéli segítség, mely a múltban oly csodálatos módon örökös veszélyben forgó nemzeti létünk felett.

Kún László fogadása.

Ki ne hallott volna Kún László szekkeréről, a mikor olyan szegény volt a magyar ember, hogy eladta lovát és ökrét és igás jószág hiányában önmagát fogta be a szekérbe? Hol van az a magyar, kinek szíve össze ne facsarodnék búbánatában, a mikor olvassa, hogy a vitéz fiatal királynak lelkét gonosz ígézet ejtette rabjául és nem hallgatva jó és kipróbált barátainak tanácsára, mindent csak a kúnoknak és izmaelitáknak kedvére cselekedett?

Jól esnék azt hinnünk, hogy mindez csak mese volt, csak rémkép; olyan, a milyennel a dajkák rémítgetik a gyermekeket. Pedig nem volt mese, nem volt képzelődés szülötte. Mert László király alatt kezdett Magyarország az ő régi dicsőségéből siralmas eseményekbe hanyatlani. Akkor támadtak benne belső háborúk; akkor gyengítették a király legerősebb

támaszait, a városokat; akkor gyujtogatták legelőbb a falvakat. Az ország is kétfelé szakadt, a királynak lelke is. Az országnak is mintha két lelke lett volna, a királyban is mintha két ember lakott volna. S az a két ember folyton versengett egymással.

Sajnos, hogy többnyire az az ember kerekedett fölül a királyban, a melyik a magyaroktól és Krisztus vallásától idegenkedett és a kúnokhoz vonzódott. Nagyon sokat is volt köztük; tudtak neki hizelkedni, aztán meg a saját édes anyja is kún asszony volt. Így hát nem csoda, hogy fiatal, tapasztalatlan szívét behálózták, eltántorították fiatal hitvesétől, egyházától és magyar népétől is.

De mikor a mámor, a melyben tartották, kiröppent a lelkéből és László király tudatára ébredt annak, hogy rossz úton jár, felébredtek vitézi és királyi tulajdonságai és úgy rázta le magáról gonosz tanácsosait és bűnös kedvteléseit, mint mikor az oroszán elkergeti a legyeket, melyek hatalmas testére telepedtek.

Így tett különösen akkor, midőn kiszabadult a fogságból, melybe őt az ország nagyjai azért vetették, mert Szent István törvényeit meg nem tartotta. Kiszabadulása előtt

királyi szavát adta, hogy a kúnokat megfékezi, kényszeríti csendes életre, a kereszténység fölvételére.

Királyi becsületére féltékenyen még csak annyi időt sem vett magának, hogy az országban a véres kardot körülhordoztassa; annyi sereggel, a mennyi épen keze ügyében volt, megindult a kúnok ellen.

Azok sem voltak restek, hanem megelőzték a királyt és Oldamúr vezérlete alatt felázadva, megtámadták az udvarházakat, pusztították a klastromokat. Együttal pedig, hogy időt nyerjenek és még nagyobb sereget gyűjtessenek, követséget küldöttek Lászlóhoz, mely őt megkérlelje és rábirja, hogy régi jó barátaival, a kúnokkal alkura lépjen.

A követségben voltak Éduának, László király kúnhitű feleségének testvérei, Miklós és Lyze, aztán a király rokona Arbocz is, a kik úgy körül tudták venni a királyt mézes-mázos szavakkal, hogy szinte elfeledte, mikép ezek neki tulajdonképen ellenségei és nap-hosszat elmulatott velök sátorában. Azalatt pedig égtek a falvak, kongott a vészharang a kolostorokban, s míg a kisded királyi sereg egyforma számú maradt, sőt okkal-móddal

még fogyott is, a kúnok egyre nagyobb sereggel közelítették, hogy a királyi hadat körülkerítsék s magát a királyt elfogják.

Látták ezt, érezték a veszedelmet a király hűséges emberei. Szóltak is, de hiába. Lászlóban megint felülkerekedett az a másik ember; az, a melyik a kúnokhoz hajlott és hitt a hitetleneknek. Végre aztán egy hirtelenül jött esemény felnyitotta a királynak szemét.

Egy este a király hirtelen rosszul lett, de olyan nagyon rosszul, hogy az az olasz orvos, a ki mindenütt vele járt, alig tudta az életét megtartani. Az orvos mindjárt azt sejtette, hogy valaki mérget kevert a király ételébe; de bizonyossá csak akkor lett benne, mikor a táborban volt kúnok László király betegségének hírére hirtelen lóra pattantak és éjnek idején úgy eltűntek, mintha ott sem lettek volna. Velök együtt eltűnt a királynak kún eredetű szakácsa is és most már senki sem kételkedett benne, hogy a királyt méreggel a kúnok akarták elemészteni csak azért, hogy sujtoló karjától megmeneküljenek.

A király méltó haragra gerjedt és mihelyt az orvosa talpra állította, teljes erélyvel indult a kúnok ellen. Csakhogy sok, nagyon

sok időt veszített és mire a sereg elindult, hire futamodott, hogy a kúnok olyan nagy számban gyülekeztek össze, hogy minden egyes magyar vitézre legalább is tíz kún esik. De László bizott erejében és egyenesen az Alföld kellő közepébe sietett, a hol a gyülevész kún hadak a Hód tavánál várták be a királyt és pánczélos lovagjait.

Midőn a két ellenfél megpillantotta egymást, maga László király is, bár vitéz katona volt, nem fojthatta el szívének aggodalmait. Mert a kúnok nemcsak hogy többen voltak, hanem hasonlíthatatlanul jobb helyzetben is állottak. A király számbavéve azt is, hogy serege a gyors felvonulástól el van fáradva, nem bánta volna, ha serege elsánczolja magát és szekérvárban pihen, de akkor hírül hozták, hogy a Hód-tó nádasai körül nagyszámú kúnság rajzik a sereg háta mögé és azt körül veszi. Így hát nem volt más választás, mint győzni, vagy meghalni.

László király gondolatokba mélyedve lovagolt, hogy a vidéket kikémlelje, midőn egyszerre egy fűzfán megpillantott egy Szűz Mária képet, a minőt a halászok szoktak voltizmaelita kalmároktól halakért becserélni és foga-

dalmi ajándéku felakasztani. A füzfa egészen feketére volt égetve egy villámtól, a mely sujtotta: de a Szüzanyának képe érintetlen ép-ségben és nyugodt komolysággal tekintett le rája. A királyra ez a látvány rendkívüli hatás-sal volt. Egészen fellelkesedve fordult régi hivé-bez, Miklós püspökhöz, a ki mellette lovagolt.

— Püspök atyám, ime fogadást teszek, hogy ha a Boldog-ágos Szüz a mai napon fegyvereinket győzelemre segíti, templomot építek neki, még pedig ott, a hol a csata után legelőbb fogok olyan képre akadni, a minőt itten láttam. Jó lesz?

A püspök helyeslőleg intett, habár belsejében nem egészen bizott benne, hogy a király szavának embere maradjon és ígéretéről utólag meg ne feledkezzék.

Ezalatt kiérték a füzesből és egy dombra jutottak, honnan a király a csatának menetét akarta elrendezni. Csakhogy nem maradt hozzá sok ideje. Mert a kúnok észrevéve, hogy a királyi sereg a rekkenő hőségtől fáradt, nem akartak László vitézeinek időt engedni, hogy magukat kipihenjék és nyílzáporral árasztották el őket, mielőtt kifejlődhettek volna. A magyarok is derekasan használták fegyverei-

ket és így egy-kettőre meg volt a csata, melyben úgy látszott, hogy a királynak kell vesztés félnek maradnia.

A magyarokra nézve az volt a legnagyobb baj, hogy maguk is sodronyos pánczélingeikben, de meg lovaik is sokkal nehezebbek voltak, semhogy a kúnokat az ingoványok között megtámadhatták volna, a honnan azok kényelmesen nyilazhattak rájuk. Így aztán a magyar urak közül egyre többen hullottak el. Ott maradt a csatasíkon Olivér, Pata fia, az Aba nemzetségből; András, Lőrincz öcsese, Vigmáni Miklós ispán fia, László, Miskouczi Ponith ispán fia és Dömötör, a Kusod nemzetségből, Kis Mihálynak fia.

László király felismerte a veszedelmet és mikor látta, hogy seregének legjobbjai és hűséges emberei közül a leghívebbek apránként hullanak el az egyenetlen harcban, visszavonulóra fúvatott.

Lassan, kedvetlenül hátráltak a magyarok, a kúnok pedig kijöttek a nádasokból és kurjongatva, egyre sűrűbben nyilazva fogtak hozzá az üldözéshez.

De míg a csata így föl s alá hullámozott a Hód-tó körül, az égen sűrű fellegek tornyo-

sultak s rettentő égi háború közeledett. Az emberek annyira el voltak merülve küzdelmökbe, hogy csak akkor vették észre a fergeget, mikor az teljes erejével kitört fejük felett.

A magyarok paripái kevésbbé birták a záport és jégesőt, ágaskodni és futni kezdtek, magukkal ragadva gazdáikat is, a kiket a kúnok vad hajrával üldöztek. A két sereg egymás nyomában már-már jó messzire távolodott el a Hód-tótól. De azért a harcz egyre tartott, s a mint az égen a villámok egymást követték, a földön elszántan és elkeseredetten villámlottak a fegyverek.

Egyszerre azonban a kúnok nem tudtak tovább nyilazni. A záporoső használhatatlanná tette ijjaikat és nyilaikat. Ez által pedig meg voltak fosztva legfélelmetesebb fegyveröktől. A magyarok pedig észrevéve a dolgot, megfordultak és egymásután öklelték le dárdáikkal a megrémült ellenséget. A rohamot maga a király vezette, míg Loránt comes, Tamásnak fia, néhány elszánt vitézzel a kúnok hátába került, hamarosan összeszedte azokat a magyarokat, a kik előbb a nádasokba szorultak és velök elvágta a kúnok útját a

Hód-tótól. Ezek pedig két tűz közé szorulva, rendetlen futásnak eredtek. A mi ezután következett, már nem csata volt, hanem mészárlás; nem üldözés, hanem semmivé tévése az ellenfélnek.

Isten láthatólag győzelemre segíté a magyarságot. A záporoső nélkül a csata elveszett volna.

László király érezte is a Gondviselés újját, de minthogy könnyelmű ember volt, csakhamar megfeledkezett ígéretéről és az ország súlyos állapotában kényelmes mulatozásra adta magát. Még füstölögtek a kúnoktól elpusztított falvak házai és László király már is a felső határszélen járt és Pozsonyban nagy dáridókat tartott. Miklós püspök távol járt, nem volt, a ki a királyt adott szavának beváltására figyelmeztesse.

Megtörtént azonban, hogy a dunai halászok Boldogasszony napján játékokat rendeztek a Duna vizén, s ezekre a királyt is meghívták. Mikor aztán zászlójuk alatt, a melyet hat ember vitt, elvonultak a király előtt, annak a szeme legelőbb is annak a zászlónak a képén akadt meg. Mert azon a zászlón szakasztott mása volt annak a képnek,

melyet a király a Hód-tó mellett vívott csata előtt látott. Mint a villám járta át ekkor ez a király lelkét; villámnál is élesebben az a tudat, hogy királyi szavát mindez ideig be nem váltotta.

S nemsokára ez után Pozsonyban egy új templomban dícsérték az urat, melyet László király épített Isten dicsőségére és saját emlékére. Harangot is öntetett bele, de annak a harangnak egy nagy hibája volt, megnémult azon az éjjel, a mikor László királyt Körös-szegen megölték és az Árpádok vére férfiágon kihalt. Be kellett olvasztani és újból megöntve most is megvan valamelyik régi egyház harangjai között. László király templomának tornyát pedig csak nemrég állította helyre közadakozásból a hazafias kegyelet.

Hét kőszék.

Ha az ember a Nyitra város fölött emelkedő várnak templomába lép, először egy kisebb szentegyházban találja magát, a melyből lépcsők vezetnek a tulajdonképeni székes-templomba, mely amazzal párhuzamosan vonul. Az alsótemplom főoltára mellett egy vasajton át van a bemenet a templom kincstárába, melynek félkörű záradéka hírmondóul maradt meg egy ős keresztény templomból. Falában köbe vésett fülkék, székek — a mint a rege tartja — maradtak reánk, melyek csak alig-alig emelkednek ki a földből, mely lassankint elfedi őket, miként a folyton egymásra halmozódó évek eltakarják a multak emlékezetét. Mikor még gyermek voltam, egyszer hallottam e kőszékek meséjét, mely mint a repkény a romok között, még most is él a népnek ajkán.

Hatalmas vár volt, mondja a rege, Nyitra vára. Királyok és fejedelmek uralkodtak benne akkor, a mikor még magyar kard nem vágott magának utat a Nyitra völgyében és a magyar kürtnek szava nem verte fel a Zobor-hegy erdeinek szunnyadó visszhangját. Idegen népek tanyáztak itt, hívei a keresztnek és mégis ellenségei egymásnak. A kereszthez imádkoztak, egymást azonban nem szerették, mert hiányzott lelkükből a szeretet erénye. Főnökeik, fejedelmeik közül mindenik a legelső, mindenik a legfőbb akart lenni, megfélekezvén róla, hogy minden hatalom Istentől ered. Volt pedig e főnökök között egy, a kinek hét fia volt. Ezek is egyenetlenkedtek egymással és már atyjuk életében mindenik nagyobb és hatalmasabb akart lenni a másíknál.

Látta ezt atyjuk és halálos ágyán maga köré gyűjtötte fiait. Megáldotta őket és tudtukra adá, hogy érzi, mikép utolsó órája közelít. Azután egy köteg nyilat hozatott, a melyben hét nyilvessző volt szorosan összekötve és felszólította fiait, hogy azt törjék el. És nem tudták. Még a legerősebb is hasztalan fáradozott vele. Akkor az apa feloldatta a

kötéléket, mely a nyilvesszőket összetartotta és mondotta, hogy tördössék el az egyes nyilvesszőket. S ime, még a leggyengébb is el tudta őket törni. Atyjuk nézte őket, ők pedig nem tudták, vajjon mire véljék a dolgot. Akkor megszólalt az öreg és megadta nekik a magyarázatot.

— Fiaim, e hét vessző ti vagytok magatok. A meddig összetartotok, addig erősek lesztek és nem akad olyan hatalmas ellenség, a ki benneteket legyőzzön. De ha nem fogjátok egymást szeretni, ha gyűlölködni fogtok, akkor egyenkint pusztultok el a gyűlöletnek gyilkos erejétől . . .

A fiúk meghallgatták az apai intelmeket, de meg nem fogadták. Mindenik elég erősnek tartotta magát arra, hogy a többi nélkül is boldogulhasson. Viszálykodtak egymás ellen és addig-addig háborúskodának, a míg alattvalóik mind elestek a véres harcokban. Csak ők maradtak meg, mintegy büntetésül, hogy lássák, hová vezet a testvéreket a visszavonás és gyűlölködés.

És még egy csodálatos dolog esett meg rajtuk. Megöregedtek, megöszültek, de meghalni nem tudtak. Minden régi alattvalójuk kihalt,

új nemzedékek támadtak körülöttük, csak ők voltak a régiek, a kiket senki sem ismert, csak azt tudta, hogy emberemlékezet óta ott élnek az elpusztult nyitrai várnak romjai között. S a mit nem cselekedtek akkor, a mikor még erősek és hatalmasok voltak, az most történt meg rajtuk: megtanulták egymást szeretni, közösen dolgoztak, közösen imádkoztak. S közösen kérték az Istent, hogy engedje meg, mikép most már ők is elbucszhassanak ettől a világtól és visszatérhesenek az anyaföldre, melynek porából vétettek.

Sokáig kérték már erre az Istent, a mikor egyszer mintegy válaszul, mindnyájan álmoképet láttak. Atyjok jelent meg nekik és tudtul adá, hogy közeledik számukra a megváltás órája, mert el fog jönni valaki, a ki rajtuk is, a szomszéd népeken is uralkodni fog a szeretetnek erejével, a mely bennök nem volt meg soha.

A hét aggastyán felébredt és gyermeki örömmel közölték egymással az álmoképet, a melyet láttak.

Nemsokára ezután együtt ültek, abban a kis kerek fatemplomban, a melyet közös erő-

vel róttak össze a nyitrai várnak dűledékei közé. S mikor énekelni kezdettek, hirtelen nagy zaj támadt, s a környék népe mindenfelé széjjelszaladt. Messziről pedig nagy porfelhő jelezte, hogy valamelyes sereg közeledik. Nemsokára látszott is a dárdák és más fegyverek csillogása, s a Zobor-hegy felől fényes vadászcsapat közeledett. Az aggastyánok eleinte megijedtek, de azután még hangosabban énekelték a zsoltósmát és akkor sem hagyták abban, mikor egy idő múlva a vadászok csapata ép odatörtetett, a hol ők voltak. A csapatból félfejjel kiemelkedett egy hatalmas magas termetű férfiú, a kinek mindenki tisztelettel tért ki és a kinek arczáról kegyesség és szeretet sugárzott.

Midőn a vadászcsapat a templom ajtajához ért, vezérok tiszteletteljesen levette sisakját és letérdelt, hasonlóképen kísérete is. Az aggastyánok szívét valami ismeretlen érzés szállotta meg, mintha érezték volna, hogy immár közeledik a megváltás órája. Hallgattak és csak midőn a zsoltárt elénekelték, kérdezte az egyik:

— Ki vagy te, uram, a ki úgy jársz, mint a királyok és úgy imádkozol, miként ha Is-

Nyitrai vártemplom.

tennek szolgája lennél? Fogadj kegyelmedbe minket is, törődött aggastyánokat és hagyd meg nekünk ezt a talpalattnyi ősi földet, hogy rajta imádkozhassunk és bele temetkezhessünk! . . .

A csapat vezére így válaszolt:

— Én vagyok István, a magyarok királya és fogadást teszek, hogy titeket védeni és szeretni foglak, a míg ti is szeretitek az Istent és ezt a földet . . .

Az aggastyánok összenéztek és megértették, hogy ez az ember, a ki minden népen uralkodni fog a szeretetnek erejével. Még egyszer énekelni kezdtek, hálaéneket, megköszönvén, a miért elkövetkezett a megváltás órája. Lassankint halkabb lett a dal, ajkaik lezáródtak, szemök lecsukódott és mire az utolsó hang elhalt, hét fehér galamb röppent fel a levegőbe. A király és kísérete pedig bámulva és álmélkodva állott meg a kis kerek fatemplomban.

De a kis kerek fatemplom most már nem sokáig maradt meg. Helyébe István király szép kötemplomot emeltetett, ugyanazt, a melynek hét kőszéke a hét fejedelmi ivadékra emlékeztetett, kiknek lelke századokig

várt, hogy végre meghódoljon a szeretet apostolának.

Így a rege, melyhez a történetnek is van hozzáadni valója. A történet szerint Nyitrán első szent királyunk alatt épült Szent Emmerán temploma, melybe Maurus pécsi püspök tanúsága szerint Zoerárdot, kit ifjúkorában látott Pannonhalmán, temették. Később pedig mestere mellé temették Szent Benedeket is.

Haller Klára imája.

Volt egyszer messze a Királyhágón túl, ott a hol a bércek orma a fellegekkel csókolózik, egy gyönyörűséges szép úri asszony. A szeme fekete volt mint a bogár, a haja fényes mint az olvasztott arany és puha, mint az árvalányhaj selymes bokrétája. De a lelke az még sokkal, de sokkal szebb és tündöklőbb volt mindazon bájaknál, melyekkel a Teremtő Klára asszonynak testét elhalmozta volt. Tiszta szűzies lélek volt az, a minőkben az ég angyalai gyönyörködnek, mikor őket az Isten trónja mellett állva, a földön látják és lép-teiket figyelemmel kísérik.

És hogyan tudott szeretni! hogy tudott ragaszkodni ahhoz a férfiúhoz, a kit az Isten is mintha csak egyenesen az ő számára teremtett volna: férjéhez. Valahányszor a daliás Haller gróf, családjának büszkesége, oda

volt törököt verni, vagy a fejedelem udvarának fényét emelni: mindannyiszor Klára asszony volt az utolsó, a ki belefáradt a patkók alól felve-rődő porból kitalálgatni férje alakját és viszont az első, a ki meglátta hazatérő urá-nak villogó sisakját. Szívének dobbanása meg-előzte szemének fényét, lelkének sejtelve ön-tudatlanul elkísérte férjét és vele járt min-denfelé.

Sokáig semmi sem zavarta ezt a szép és nemes frigyet. De egyszerre a gonosz szellem, a mely mindig megirigylí a mások tiszta bol-dogságát, konkolyt hintett a házastársak közé. Haller gróf, a ki addig boldog és megelégedett volt, hogyha csak Klára asszonynak közelében lehetett, kezdett elmaradozni hazulról. Hogyha pedig hazavetődött, ingerült volt, szórakozott és rosszkedvű. A mit élményeiről elmondott, csupa vakmerő, nyaktörő, kockáztatott ka-landoknak volt lánczolata. Bölényhajsza és sólyomvadászat, kockajáték és merész fogá-dások: ez volt, a mit elbeszélt. S a mit el-nem mondott, alighanem még ennél is ros-zszabb és veszedelmesebb volt.

Klára asszony félt attól, a mit hallott és a szerető szív éles sejtelmével kitalálta mind

azt, a mit ura elhallgatott. Tudta ő azt, hogy az ember csak akkor játszik az életével, mikor igazában senkihez sem ragaszkodik. De a helyett, hogy szólt és jajveszékelt volna, nehéz megpróbáltatásainak közepette az igazi útra lépett, melyen nincsen ballépés és nincsen megtántorodás: az Istenbe vetett reménység és buzgó ima útjára. Mikor férje otthon volt, derült és megelégedett arcot mutatott; ha elmaradt hazulról elkezdte vagy folytatta a finom kézimunkát és a hány selyem- vagy arany-szálat fűzött a mintába, annyi gondolata röppent a a távollévő férj után és annyi imádság az égnek urához.

Egyszerre azonban Haller gróf az eddigiek-nél is sokkalta nagyobb és veszélyesebb harczy kalandba keveredett; nagy és hosszas háborúba ment, úgy hogy valósággal sejteni sem lehetett, vajjon mikor fog visszatérni. Ő maga ugyan édes keveset törődött a jövővel; könnyedén vállalkozott a nagy próbára és jó kedvvel indult útnak. Klára asszony most is jól tartotta magát. Sem vissza nem tartotta, sem szemrehányást nem tett neki, de mikor az utolsó kanyarodónál az utolsó kópjacsúcs is eltűnt szemei elől, két nagy könyesepp

hullott az ölébe. Azt is hamarosan letörölte, mintha csak ezt a gyöngeséget is megszégyelte volna.

Teltek, múltak az idők és úgy látszott, mintha minden éjszaka végtelen lenne, meg mintha a nap soha sem akarna immár leáldozni. Legalább a zsögödi várban úgy látszott ez (szinte elfelejtettem megmondani, hogy Klára asszony és férje ott laktak!).

Ámde a vár asszonya mégsem veszítette el hősies önuralmát. Mindössze annyit tett meg, hogy nap-nap mellett kiült arra a toronyra, mely az Oltra nézett és a legmagasabb volt az egész várban. A kelő hajnal már ott találta őt a tornyon, s csak akkor jött le az asszonyok házába, mikor az alkonyra hajló nap már a «Kis Vártető» ormát is pirosra festette búcsúzó kedvében.

A gonosz szellem, kinek sikerült a vár urának lelkét családjától elidegeníteni, azután pedig őt magát a messzi távolba elcsalni, most már nagyobbra vállalkozott; Klára asszonyra vetette ki hálóját. Folyton körülötte volt, fülébe sugdosta, hogy férje elbujdosott, mert őt nem szereti; hogy sohasem fog többé visszajönni; hogy a messze távolban törökké

lett, elhagyta hitét és most annyi felesége van, a mennyi csak tetszik.

Lassankint látható alakot is öltött az ördög. Hol mint kérő jelentkezett; emlékeztette Klára asszonyt, hogy férje immár évek óta odajár és bizonyára sohasem tér vissza. Hol felvette az «öreg asszony»-nak, Haller Klára egykori dajkájának képét, beszélt a szép fiatal asszony lelkére, s magyarázta neki, hogy legokosabban teszi, ha férjhez megy, mert hiszen férjehagyott, árva asszony létére úgy sem lesz képes a szilaj várnéppel elbánni. De mindhiába mesterkedett a gonosz lélek, Haller Klárát a maga erős hitében sehogy sem tudta megingatni. Legföljebb azt érte el incselkedéseivel, hogy a vár asszonya ezentúl még sokkal buzgóbban imádkozott azért, hogy férje épen és egészségben térjen vissza.

Akkor az ördög a várnépet lázította fel Klára asszony ellen, úgy hogy egyszer csak megjelent a várnagy és kijelentette, hogy ha ismét jön egy kérő, ahhoz el kell mennie, vagy pedig a várat másnak átadnia. Szeretik, tisztelik és becsülik Klára asszonyt, de némboruralmából azért még sem kérnek. Hiszen nem lesz ő az első, annál kevésbbé az utolsó, a ki

újból férjhez megy, mivel hitestársa esztendőkön által odajár és még csak haza sem üzen arról, hogy él-e avagy meghalt.

Klára asszonynak nagyon fájt ez a beszéd, annál inkább fájt, mert a ki mondta, a várnagy, sok jót élvezett tőle is, férjétől is. De látta, hogy a hűség és engedelmesség kötelességei mindenfelé bomlanak, s érezte, hogy gyenge női kezével a maga elhagyatottságában meg nem fékezheti ezeket a marczona harczosokat. Gondolkodási időt kért tehát, és aztán kijelentette, hogy még elvár aratásig, s ha férje akkorára sem érkezik meg, vagy új férjet választ, vagy pedig apácza-zárdába vonul vissza.

A várnépnek nem egészen tetszett ez az ajánlat. Morogtak is maguk között, de az utolsó kívánságot még sem merték nyíltan megtagadni. S megkezdődött a nagy várakozás; kiki tolta a napokat amaz időpont felé, a melytől az egyik fél remegett, a másik pedig új várurat és vele új életet, mozgalmat, vigalmat remélt.

S folytak a napok; hetekké, hónapokká kerekedve. A vetés kalászba szökkent, majd az érett kalászhok is elkezdtek fejöket lejebb és

lejobb hajlítani. Haller Klára ijedten látta ezt: most már csak napok választották el az aratástól, a mit maga tűzött volt ki határidőnek.

Ilyen kétes szomorúságban, szorongó szívvel ült egyszer a tornyon, melyről legtávolabbra tudott ellátni. Gondolatai az égen szálló felhőket követték, vágyai versenyt repültek a madarakkal, melyek az Olt fölött röpködtek és le-lecsaptak, hogy szárnyukkal a folyóban megfürödjenek. S a mint így az egyik madárra figyelt, egyszerre a várhoz vezető úton nagy porfelhő tűnt föl, melyből kivált a lovascsapat, mely Zsögödvár felé közeledett. Dárdáik hegyén az esti nap sugara csillant meg, zászlóik selymét az alkonyi szellő suhogtatta, de azért Klára asszonynak mégis úgy látszott, mintha most derült volna fel a hajnal hosszú, sötét, csillagtalan éjszaka után.

Mintegy villámtól sújtva, egy perczig mozdulatlanul állott helyén. Aztán lázasan kémlelte a lovascsapat között férjének alakját. Egyszerre megakadt a pillantása egy daliás, karcsú és mégis erőteljes, vállas alakon. Igen, igen! ő az; ezer és százezer közül is kiismerné, minden más embertől megtudná különböztetni!

Klára asszony maga sem tudta, hogyan és miképen, de egyszerre csak lenn volt a várkapunál és gyermekes örömében maga segített a dobogót leereszteni. Szive oly hevesen dobogott, hogy alig hallotta a patkók zaját, a mint mennydörgésszerű robajjal haladtak által a csapó-hidon. Csak akkor eszmélt fel, midőn már férjének karjaiban pihent, a ki hirtelen magához kapta a paripára és úgy vonúlt be Zsögöd várába, melyet az Istenen kívül egyes-egyedül hitestársának hűsége tartott meg az ő számára.

A torony tetejéről pedig, a honnan Klára asszony olyan hűséges kitartással leste volt az ő szerelmetes urát ; ugyanakkor, mikor az egymást újra fellelt hitestársak először csókolták le egymás ajakáról a múltak keserűségeit, egy karvaly szállt a levegőbe és rémes vijjogással tünt el, hogy soha többé vissza ne térjen. Az a karvaly a gonosz lélek volt, melyet Klára asszony imája üzött el Zsögöd várából.

Igen, a gonosz szellem ezentúl hontalanná lett az Olt völgyét őrző sziklafészekben, Haller gróf mint megváltozott ember tért vissza. Tenyerén hordozta feleségét, s a mily nehezőre esett régente, hogy egy napot otthonában

töltsön, annyira nehezen vált meg jó angyalától, a mint feleségét nevezte. Mily jól esett a vár nagy termében, a tűzhely előtt egy-egy medvebőrre heveredve elbeszélni hadi élményeit és cserében meghallgatni azokat a kemény próbákat, melyeket Klára asszony győzedelmesen megállott volt.

S a szeretettel, melyet a gróf szépséges hiestársa iránt érzett, visszaköltözött szívébe az Isten iránt való szeretet is. A házastársak e hálás szeretet jeléül a szomszéd *Mindszenten* Isten dicsőségére szép templomot emeltettek, mely századok viharjaitól megrongálva ma is fennáll, holott a zsögödi várnak már csak helyét ismerjük.

A szép Haller Klára csöndesen porlad odalenn a sírban, de lelke áldólag örködik Magyarországnak törhetetlen végvára, a tündérszép Erdély felett. Az Olt mentének pásztorai pedig ma is mutatják odafenn a régi vártorony sziklatalajában az ördög lába nyomát, mely akkor támadt, a mint haragjában nagyot toppantva, beismerte a tisztalelkű Klára asszony győzedelmét és saját vereségét. Így diadalmaskodott a poklokon egy nemes női lélek imája.

Bujdosó Máriakép.

Ha Kőrmöczbánya templomát meglátogatjuk és csarnokainak áhitatos csöndjében körülnézünk, egy régi Máriakép ötlík szemünkbe, mely egyetlen darab fából kifaragva, sok század viharainak nyomait hordja magán. Mintha csodálkoznék a megváltozott embereken, a megváltozott nemzedékeken, melyeket maga körül mozogni lát. Majd ismét mintha áldólag mosolyogna reánk, egy késő kor gyermekeire, kik hozzája fohászkodunk és benne Magyarország patrónáját tiszteljük.

Messze országokból jöttek már tudósok és művészek, hogy a régi időknek ezen tisztos emlékét leírják és lefessék. Ott ültek nap-hosszat a szobor lábainál, míg a templom körül zúgott a kőrmöczi várhegy örökös szelöje és odalént versenyt locsogtak a bányából kifutó vizerek és erecskék. De a mit ők nem

tudtak és nem tudhattak, arról regéket szőtt a múlt idők szelleme, két kézzel szórta széjjel a regevirágok magvát. A regékből koszorút kötött a régi szoborképre; dús koszorút, melynek levelein az alábbi regét találjuk megírva.

Mikor még a körmöczi várhegyen csakis egy kisdéd kápolnában dicsérték az Istent, hirtelen elhatározással feltette magában a nádor, hogy egy fényes, nagy templomot építtet, olyat, a minőt a közelben alig lehessen találni. Messze, távol földről hozattak mestereket és megindult a munka. Fenn a magas várhegyen, a honnan messzire el lehetett látni a völgyekbe, miknek lakói bámulva szemlélétek az építkezést, a mely odafönn a szédítő magasságban folyt. De nemcsak építőmesterek ütöttek tanyát a körmöczi aranyak hazájában, hanem más művészek is; közöttük egy fiatal faragó-mester, a ki olyan remek dolgokat tudott egy-egy durva fatörzsből készíteni, hogy mindenki csodájára járt az ő ügyes két keze munkájának. Senki sem tudta, honnan vetődött Körmöczre, melynek egyik kis házában lakott özvegy édes anyjával. Csöndesen dolgoztatott és senki mással nem törődött.

Annál büszkébb és rátartóbb volt az a mester, kire a nádor a templom építését bízta volt. Háza telve volt aranylánczokkal, jutalmi érmekkel, melyeket külföldön kapott; ékszerekkel, a mikkel a föld hatalmasai elhalmozták. Ámde házában egyetlen ékszere sem versenyezhetett legnagyobb, legféltettebb kincsével: bájos leányával.

Mária — mert így hívták a főmester leányát — valóban bájos és elragadó volt. Szemeiből, melyek hol szürkék voltak mint az aczél, hol zöldek, mint a tenger hargagos hulláma, csak úgy sugárzott az ész és a kedély; aranyszínű fürtei, mikor hosszan lebocsátotta őket, sarkát verték.

Mikor a műhelybe lépett és atyját üdvözölte, úgy látszék, mintha egy napsugár lopózott volna utána, mely felderített mindenkit. A vésők és kalapácsok gyorsabban dolgoztak, a munka jobban haladt, a díszítések kövirágai szebben sikerültek. S mikor elment, mintha homály borúlt volna az egész műhelyre. Egyik-másik legény le is tette kezéből a szerszámot és lopva utána nézett a szép Máriának, a mint eltávozott.

Csak két ifjú nem nézett utána, mintha tiszteletlenségnek tartották volna, hogy sze-

meikkel illessék, vagy mintha egymást kölcsönösen kímélték volna. Mert testi-lelki jó barátok voltak és mindketten szerették Máriát. Az egyik Henrik nevű fiatal építész volt, a ki évek óta követte árnyék módjára Máriának atyját, látszólag azért, hogy művészetét ellesse, valósággal pedig, mert nem tudott élni a nélkül, hogy Máriát lássa. A másik ifjú az volt, a ki olyan szépen tudott fába faragni és megélhetett volna a maga emberségéből, de beállott a körmöczi templomhoz köfaragónak, csakhogy a mester leányának közelében lehessen.

A két ifjú szabad idejének legnagyobb részét együtt töltötte; beszéltek egymásnak terveikről és reményeikről, csak egyről hallgattak, arról, vajjon melyikök éri el Mária kezét. Mintha a döntést magára az Istenre akarták volna bízni.

Így telt, múlt az idő, a templom építése szépen előhaladt, mikor egyszerre csak egy váratlan esemény az egész építkezést alapjában fenyegette. A főmester, Máriának atyja, súlyos szembajba esett és lassankint egészen megvakult. Szemén külsőleg alig látszott valamelyes változás, de a látást elvesztette és

Kőrmöcsbányai vártemplom.

egyre azon tanakodott, hogyan fejezze be a félig kész templomot, mielőtt bajára rájön-nének. Mert azt tudta, hogy vak emberre építkezést nem bíznak, s akkor világtalanul kell majd Körmöczről elmennie, befejezetlenül hagyva utolsó művét.

E nagy lelki tusának közepette egészen váratlanul jelent meg előtte Henrik, tervének minden csinjába-binjába beavatott segédje.

— Mester, mondá röviden, minden czikornya nélkül; engedd meg, hogy én fejezzem be nevedben a templomot. Ismerem terveidet és ha te megengeded, hogy nevedben parancsoljak, reménylem, hogy a nagy művet Isten segítségével bevégezhetem.

Mária atyja gondolkodóba esett. Lelki szemei előtt elvonúlt a templom, úgy, a hogyan ő azt képzelte, égett a vágytól, hogy maga fejezhesse be és már kinyitotta ajkait, hogy az ajánlatot visszautasítsa. De akkor ismét csüggetegen hajtotta le fejét.

— Kedves fiam, mondá, és mivel hálálhatnám meg neked ezt a nagy munkát, melyet helyettem akarsz elvégezni?

— Arról hadd beszéljünk később, édes mesterem, volt a szerény válasz.

És attól fogva Henriket mindig ott lehetett látni Mária atyjának oldalán. Erős karjaival vezette; a hol szükséges, támogatta, úgy, hogy még a legmagasabb állványokon is biztosan járhatott az öreg mester és mintegy kezeinek tapintásával győződhetett meg, hogy műve úgy halad, úgy épül, a mint ő azt magának képzelte. S csakugyan úgy is haladt. Az öreg ész és tapasztalat, meg az ifjú erő, közösen elérték a nagy eredményt. Egy szép, verőfényes őszi napon meg volt a nagy templom, már csak a keresztet kellett rája felhúzni.

Henrik mester, kinek ez volt a remeke, pontosan beváltotta adott szavát. Most már csak az volt hátra, hogy Mária atyjától jutalmat kérjen és kapjon.

Mikor a templomot átadták és a nádor annak építőjét megdicsérte, Mária atyja elég gyöngye volt, hogy elhallgatta Henrik mester érdemeit, melyeket pedig mindenki ismert. Amaz azonban örült ennek, mert most annál biztosabb volt benne, hogy a mit jutalmul kíván, meg is fogja kapni. Hanem azért várt, várt türelmesen, a míg az öreg mester jutalmat kínál neki. A döntő pillanat nemsokára elérkezett.

Midőn egy alkalommal együtt ült az öreg mester Henrikkal, amaz hirtelen megragadta ifjú társának kezét és meghatottan mondá:

— Kedves fiam! nemsokára elhagyom e várost, a hol elvesztettem szemem fényét, de Isten kegyelméből és a te segítségeddel megalkottam életemnek legszebb művét. Nem akarok addig elmenni, a míg irántad való hálámnak méltó kifejezést nem adtam. Nyisd ki amott szekrényemben azt a fiókot, melybe részedre eltettem, a mit vagyonom felének tartok.

De Henrik nem mozdult.

— Mester, úgymond, a mit tettem, nem kincsekért történt. Más jutalom az, a mire én tőled számot tartok. Mióta leányodat ismerem, azóta szeretem is. Ha méltóképen akarsz jutalmazni, add nekem leányod kezét . . . Ha pedig azt meg nem kaphatom, kincseidre nincs szükségem.

Mária atyja behívta leányát, elmondotta neki Henrik mester kérelmét és kezét válaszképen ennek kezébe tette. Apa és leánya érezték, hogy másképp nem is tehetnek, de azért az öreg mester örült is neki. Nem úgy Mária. És ha Henrik mester nem esett volna abba

az emberi hibába, hogy a mit keresünk, meg is találjuk, bizonyára észrevette volna Máriának csöndes idegenkedését.

Mária mást szeretett. Azt a fiatal képfaragót, a ki ott lakott öreg édes anyjával a bástya aljában és az ő kedvéért járt követ faragni a templomba. Soha sem vallották meg egymásnak, de Mária nem egyszer ismerte meg a képmásokon a saját arczát és olyankor annyira boldog volt, de annyira boldog, s mégsem tudta miért.

Tehát Mária mást szeretett. De sokkal jobb, sokkal engedelmesebb leány volt, semhogy visszautasítsa annak kezét, a kinek őt édes atyja szánta és a ki atyjának művészi hírnevét megmentette. Nem ellenkezett, nem sírt és nem panaszkodott, mindössze annyit érzett, mintha keblében valami megszakadt volna. Esténként pedig letérdelt a hétfájdalmú boldog asszony elé és imáját e szavakkal végezte:

«Mennybéli patrónám, ha lehet, múltjék el tőlem ez a keserű pohár; mindazonáltal ne az én akaratom legyen, hanem a tied!»

S a hétfájdalmú Szűz meghallgatta a szép ara kérelmét. Egy nappal az esküvő előtt, a

melyet hallatlan fénynyelakartak megünnepelni, s melyre násznagynak maga a nádor is megérkezett, a menyasszonyt halva találták tiszta fehér nyoszolyáján. Mosolyogva, nyugodtan röpült által az álom országából a túlvilágra.

Képzeltetni, azaz hogy nem képzeltetni az apa és vőlegény fájdalmát. De míg ők fájdalomukon szabadon könnyíthettek, volt valaki, a ki ezt nyiltan nem tehetette, hanem csak titkon sírt, de annál keservesebben. Édes anyja kebelén, ott lenn a bástya tövében az ifjú képfaragó titkon siratta el szerelmét, művészi ábrándjait; elpusztult, rommá lett fiatal életét.

Mennyit szenvedett már akkor, midőn Mária Henriknek, az ő legjobb barátjának menyasszonya lett! Külön-külön szerette, bálványozta mindkettejököt, frigyök mégis összetörte ifjú életét. És most, mikor már azt hitte, hogy nagyobb fájdalom nem is érheti, hogyan érezte vele sújtó kezét a Gondviselés! Csapásra csapás, búra bánat következett.

A szegény anya, a ki ismerte fiának búbánatát, azt sem tudta, hogyan, miképen vigasztalja. Nem is beszélt neki semmit, csak arra kérte, hogy menjenek Körmöczről mielőbb. De ép ez volt az, a mire az ifjú művész se-

hogy sem tudta magát rászánni. Mintha az a hant, mely alatt Mária pihent, odakötötte volna, mintha attól a földtől, melyen a szép leány járt, el nem szakadhatott volna.

És így történt, hogy midőn Mária arcának rózsái a sírban már rég elporladtak, atyja és özvegynek maradt vőlegénye Körmöczről réggen eltávoztak, az ifjú szobrász még mindig ott lakott abban a kis házikóban, a bástya alján. Most is olyan ritkán mozdult ki édes anyja mellől, mint azelőtt, most is olyan szorgalmas volt, mint azelőtt, de arcza egyre halványabb lett, termete szikárabb és arczán megjelentek azok a piros foltok, melyeket a halál rózsáinak szokás nevezni.

Anyja látta ezt és nem szűnt meg imádkozni az ég Urához, szabadítaná meg fiát a múltaknak gyötrő emlékétől. S az Ég, mint mindenkor, teljesíté a szerető anyai szívnek óhaját. Az ifjú művésznak álmában megjelent a hétfájdalmú Szűzanya és rászabta, hogy készítsen a templomba egy Máriaképet; megígérvén neki, hogy ez a képmás, noha fából való, mégis tovább fog létezni, mint a templom falai. Azután mosolygott, kegyesen üdvözölte az alvó mestert és eltűnt.

Reggelre kelve, csodálatos változás történt az ifjú mesteren. Csupa élet volt, csupa büszkeség és remény. Hozzáfogott a reá kiszabott munkához, s alig hullottak le az erdő lombjai, készen volt a szobor, melybe alkotója szívének minden bánatát és fájdalmát, de egyúttal minden művészetét is belélehelte. Elkészült a szobor, a mely előtt én is imádkoztam és melynek további sorsát a toronyőrtől álmélkodva hallgattam.

Valóban ritka egy történet is az, mely e szoborral megesett. Míg a templomot az idők viharai megrongálták és kegyeletes kezek újra építették, úgy, hogy a régi anyagból kő követ nem maradt, a fából készült szobor mind ezt túlélte és máig megvan. Kétszer volt a föld alatt elásva, kétszer bujdosott el, úgy, hogy még csak azt sem tudták, hol van, s mégis előkerült. Körülötte zajlott le hazánk mozgalmas története, lábainál imádkozott nem egy földi nagyság: Mária királyasszony, Nagy Lajos leánya ép úgy, mint a szegény pásztorfiú, a ki havasi virággal koszorúzta meg finoman kifaragott talapzatát.

S vajjon mi történt az ifjú mesterrel, a ki ezt a bujdosó remeket alkotá? Bizonyára

nyugodtan tért pihenni az anyaföldbe, mely Máriának testét is befogadta. Nevét elfeledte a világ, de ő a dicsőült lelkek örömével tekint művére, mely a késő nemzedékek sorát vigasztalja, és szellemét a föld porából magasra vonván, Istenhez emelte.

Radzivill lépcsői.

Élt egyszer régen, távol a magas éjszakon egy ifjú herczeg, a kinek mindene megvolt, a mit szeme, szája megkívánt, és azért még sem volt boldog. Boldog pedig azért nem volt, mert senkije sem volt, a ki őt igazán szerette volna. Szülei korán meghaltak, atyját nem is látta, anyjára is csak homályosan emlékezett. Fizetett szolgák viselték gondját, bérelt szeretet örködött gyermekálmai felett. Távoli rokonok nevelték, minden sátoros ünnepen utána néztek, de azért naponta anyai áldó csók nélkül kelt fel, apai erős kéz vezetése nélkül nőtt fel szép, daliás ifjúvá.

Mert szép volt az ifjú herczeg. Magas és sugár, mint azoknak a litván tölgyeseknek fái, melyeknek árnyékában gyermekjátékait játszotta. Daliás is volt, bátor és férfias; igaz és szókimondó. Csak egy nagy hibája volt,

mivel hogy őt nem szerette senki, ő sem szeretett senkit, még azt sem, a kinek áldó kezét mindenkinek éreznie és áldania kell: a jószágos Istent. Szive olyan volt mint egy lakat, a melyhez nem készítettek kulcsot, s a mely senki előtt meg nem nyílik.

De az Isten, a ki mindenkinek módot nyújt, hogy a jó útra térjen, az ifjú herczegnek szívét is megnyitotta.

Történt ugyanis egyszer, hogy a herczeg a bölényvadászaton ingoványba tévedt, a melyből sehogyan sem tudott megszabadulni. Hasztalan nógatta, sarkantyúzta nemes paripáját, ezzel csak azt érte el, hogy a szegény állat kínzójától szabadulni óhajtván, hanyatt-homlok rontott neki az erdőnek és utoljára is úgy ütötte oda a fiatal herczeget egy öreg fához, hogy leesett és eszméletét elveszítvén, mozdulatlanul maradt a földön fekvé.

Midőn szemeit ismét felnyitotta, egy szegényes házikóban találta magát, s érezte, hogy forró homlokát ugyancsak borogatják hideg vízzel és mindenféle gyógyító füvekkel. Félálmában hol egy öreg embernek, hol egy angyalszépségű ifjú leánynak arcát látta, a mint feléje hajoltak. Néhány pillanatra látta

öket, azután ismét régebbi, halálhoz hasonló állapotába esett vissza. Sokáig tartott, a míg ifjú életereje legyőzte a gyilkos lázt és beteg-ágyáról felkelve, ápolóinak karjain az erdőben sétálhatott.

Radzivill — mert így hívták a herczeget — csak most mondhatta meg ápolóinak, hogy ő kicsoda; most, mikor élete megmentéseért köszönetet mondva, távozni készült. Ő is csak most tudta meg, hogy ápolója egy agg orvos, a ki valamikor nagy szerepet játszott az előkelő világban, de annak hiúságát kitapasztalván, egyetlen leányával ide a vadonba vonúlt. Azóta mitsem tudott a világról. Radzivillről is csak most tudta meg, hogy létezik. Nem a herczeget mentette meg és ápolta, hanem az embert. Most pedig szeretne volna, ha mielőbb távozik, mert ösztönszerűleg érezte, hogy e fényes vendég fel fogja dúlni a kunyhónak nyugalját.

S az apai szív sejtelve valónak bizonyúlt, mikor Radzivill távozott, magával vitte Máriának szerelmét. Most már nem mondhatta, hogy őt széles e világon senki sem szereti. De ő maga is úgy érezte, hogy az aranyhajú Mária nélkül nem tud élni, azért

mikor elment, ujára húzta azt az ösrégi gyűrűt, melyet századok óta csak a litvánok fejedelmei viseltek és azt mondotta, hogy:

— Viszontlátásra!

S míg a szerető ifjú így beszélt, a büszke herczeg elhallgatott. De mikor már eltávozott az öserdő csöndjéből és megint az udvar fényes légkörében járt, kelt, a herczeg egyre jobban felébredt benne. A büszkeség előtt elhallgatott a lelkiismeret és az adott szó. És Mária hiába várta a jegyesét, a kinek tüzes szava, deli alakja minden virágról eszébe jutott, melyet egykor együtt téptek volt. Egymásután nyílt el az ibolya, a gyöngyvirág, rózsa és őszi rózsa, és Mária még mindig hasztalan várt. Akkor egyszer csak lefeküdt és fel sem kelt többé. Úgy is halt meg, türelmesen várva, az ajtóra szegzett szemekkel, melyen völegényének kell vala jönnie. Az utolsó őszi rózsákból halotti koszorút fontak neki sírjára.

A hűtlen völegény pedig oda sem gondolt a távoli kunyhóra. Nagy oka volt hozzá. Ott járt, a hol koronákat osztogattak. Azt hitte, csak ki kell nyújtani a kezét és fején lesz a lengyel korona. De tévedett. Mert egyszerre csak félredobták, mint a kifacsart citromot.

Mintha hályog hullott volna le szemeiről, egyszerre világosan látott. Látta, hogy rútul megcsalták. De az egyszer sem jutott eszébe, hogy míg koronákat kergetett, egy ártatlan homlokra ő tette fel a kinszenvedés mártir-koronáját. Ellenkezőleg, megharagudott az egész világra és az udvartól búcsú nélkül eltávozván, elhatározta, hogy a magányba vonúl és embert ritkán, de asszonyt épenséggel nem akar többé látni.

Volt a herczegnek Litvánország mocsarainak és öserdeinek közepette egy kastélya, mely várnak is beillett, olyan megközelíthetetlen volt. Őles falaival, széles vízárkaival és hatalmas saroktornyaival úgy állott egy erdős völgy közepén, mint egy régi időktől ott feledett fenyegetés. Ebben vonta meg magát a herczeg és néhány meghitt szolgájával évekig azon fáradozott, hogy egy csomó medvét betanított mindarra, a mit másutt a cselédek és udvari emberek szoktak végezni. A környéken csodákat beszéltek Radzivillről és kastélyáról és a csodás történetek lassankint eljutottak az udvarig. A kíváncsiság felébredt és a császárné is, a ki valamikor koronával hitegette a herczeget, annyira szerette

volna tudni, mi történik abban a titokzatos kastélyban, mikép elhatározta, hogy udvarhölgyeivel felkeresi Radzivillt.

Az elhatározást tett is követte. Egy napon fényes vadásztársaság állott meg a várkastély előtt, melynek ura már előzetesen értesült a kilüntetésről, mely reája vár. Radzivill a hagyományos vendégszeretettel fogadta vendégeit, kiket azonban — csodálatos módon — mintha csupa láthatatlan szellem szolgált volna ki. Minden a vendégszobákban termett, a mire az udvari embereknek szükségük volt, de mindig a vendégek távollétében. Ez természetesen még csak fokozta a kíváncsiságot.

Tetőpontjára azonban akkor hágott a kíváncsiság, mikor Radzivill reggel tudatta, hogy vendégeinek tiszteletére fényes táncmulatságot rendez. Vajjon honnan keríti elő ebben a vadonban a tánczosokat ennyi előkelő uriasszony számára? gondolták.

Estére aztán megtudták. De nem nagyon kellemes meglepetés árán. Mert az adott jelre, a mikor a tánczot megkezdették, besétáltak a terembe Radzivill herczeg betanított medvéi és ugyancsak megforgatták az udvarhölgyeket, alkalmasint jobban, mint a hogy

azoknak tetszett. Aztán újra kivonúltak és a lelkendező hölgyek félholtan siettek menekülni a kastélyból, melynek ura gúnyosan mosolygott.

Radzivill rossz tréfája sikerült, de csakhamar maga is belátta, hogy a történetek után legjobb lesz neki külföldre menekülni. Egy ideig bujdosott és bujdosásában egyszerre olyan vidékre jutott, mely, hova-tovább időzött benne, egyre ismerősebbnek látszott neki. Végre aztán ráismert a kunyhóra, melyben ápolták, melyben az életnek visszaadták. Önkéntelenül hevesebben, dobogó szívvel lépett a kunyhó küszöbére, a melyet azonban már lakatlanul talált. Egy-két régi könyv hevert a földön: orvosi munkák, melyek a kunyhó régi gazdájától maradtak ott; a szomszédos erdőcskében pedig egy sír, rajta a kereszt jele, s a keresztén egy puszta név: «Mária».

Mennyit beszélhetett volna ez az öt betű egy oly szívnek, mely képes a megbánásra, s a mely képes arra, hogy a hibát önmagában keresse. Csakhogy a litván herczegek sarjadéka nem volt ilyen. Ő a magábatérés helyett tehetetlen dühre lobbant, kifakadt a Gondviselés, az Isten ellen, a ki az emberek

élete folyását intézi és vad haragjában megesküvék, hogy megmutatja, mikép megtud lenni az Isten nélkül.

És a Mindenható még sem sújtotta porba valamelyik villámával. Nem, mert tudta a jövőndőt és Radzivillt a megtérés számára és véghetetlen kegyelmének eszközéül tartogatta.

Radzivill maga legkevésbbé sem sejtette ezt. A vadonban tovább bujdosván, sikerült egy paraszttól drágaköves pisztolyáért cserébe lovat szereznie. Ezen a lovon menekült aztán Magyarországra, a hol a szabadság olyan drága, de megvan és megvolt mindenkoron. A magyar erdők zúgása mintha nyugalmat ígért volna a bujdosónak; a patakok morajja mintha álomdalt zengett volna a nagy úrnak, a ki saját lelkiismerete elől futott. De azért jó ideig tartott, a míg Radzivill ezt a beszédet megértette. El kellett jutnia Sáros vármegyébe, a hol ősi birtokainak egy része gazdátlanul várta bujdosó urát. Ott a Tarcza folyó mentén épített magának egy palotát, melynek homlokzata tele volt képekkel, belseje ritka dolgokkal, miket megbámúlt és megirigyelt a vendég, ha meglátta.

De ha aztán Radzivillra nézett az a vendég, nem irigyelte tovább. Mert homlokán sötét harag tanyázott, szemöldei pedig úgy összehúzódtak, mint valami ragadozó madárnak a szárnyai. Lelkén ott rágódott a gonosz szellem és nem engedte, hogy jót tegyen; tehát azt sem, hogy valaminek örüljön. Szilaj tivornyák, pazar mulatságok: az tetszett, az kellett neki. A szegény embernek ajtót mutatott, a koldus számára nem volt semmije.

— A ki Isten nevében kér, annak számára semmim sincs! szokta volt mondani.

Így szólt akkor is, mikor jámbor eperjesi polgárok földet kértek tőle egy kálvária számára, hogy Megváltónk kínos szenvedéseit megörökítsék. Hasztalan könyörögtek neki, hasztalan ígértek háromszoros pénzt, mint a mennyit a föld megért, a kemény szívű főúr nem engedett. Sőt még gúnyolódott felettük, valahányszor abba az erdőbe lépett, a melyet tőle kértek.

Egyszer szintén ott állott annak a hegynek alján, a melyiken ez idő szerint az eperjesi kálvária van. Vadászkutyái türelmetlenül csaholtak körülötte, ő pedig egy sziklához támaszkodva gúnyos mosolylyal nézett a vá-

rosra, melynek kedves kívánságát sikerült elrontania. Ökölbe szorított kezét a sziklán pihentette, midőn egyszerre csak éles, szúrós fájdalmat érzett egyik ujján. Hirtelen oda-kapott és látta, a mint egy vipera gyors mozdulattal eltűnt a szikla hasadéakai között. Az egész oly gyorsan történt, hogy Radzivill talán igaznak sem tartotta volna, ha nem érzi kezén a kigyó marásától támadt sebet, a mely mindegyre jobban sajgott. Mire kastélyába ért, egész karja fel volt dagadva és az orvos, miután sebet kiégette, valami olyan félét mondott, hogy jó lesz, ha minden esetre elkészül és eligazítja minden világi dolgait.

A rákövetkező napon és éjjelen aztán valami olyas történt, a mi a nagy és megátalkodott bűnösök életében nem ritkaság. A mitől egész életökben fáztak és irtóztak, az isteni kegyelmet megkívánják a túlvilág küszöbén. Megkívánta ezt Radzivill is és fogadást tőn, hogy ha életben marad, mindent el fog követni, hogy bűneit és hibáit jóvá tegye. Azonkívül megfogadta, hogy a kálvária számára szükséges földet nemcsak ingyen adja által az eperjesieknek, hanem maga is hozzájárul annak fölépítéséhez.

S attól a perctől fogva, hogy e fogadást az éj csöndjében és saját lelkiismeretének ítélőszéke előtt megtette, a herczeg állapota kezdett jobbra fordulni. Karja ugyan sokáig béna maradt, de életét megtartotta, és tavasszal, mire az általa ajándékozott területen a kálváriához megtették az első kapavágást, elutazhatott Rómába, hogy vezekeljen és Krisztus helytartójának zsámolyánál bűneitől feloldozást kérjen.

Szent Péter városa kevés olyan buzgó zarándokot látott, a minő Radzivill herczeg volt. A Lateránnak egyik nevezetességén, a «Szent lépcsőn» azonban mégis megakadt a vezeklő főúr szeme. Nem kíváncsiságból hallgatta a lépcsők történetét, melyeken a hívők csakis térden csúszva szoktak fölmenni. Valahányszor hallotta, hogy e lépcsők egykor Pontius Pilátus jeruzsálemi palotájában voltak, hogy Szent Ilona császárnő, Nagy Konstantin anyja vitette őket vallásos buzgalmában Rómába, mindannyiszor felébredt a távol éjszak fiában a vágy, hogy ő valami hasonlót adjon annak a városnak, melynek kebelében lelkének nyugodalmát feltalálta.

S a vágy betelt. Ma az eperjesi kálvárián

ott látszik kicsinyben a római «Scala santa» mely fölé egy kápolna boltívei borúlnak. Hét-köznapi csak az erdei illat hatol be a kápolnába, de búcsújárásoknál megnyílnak a kovácsolt vasból készült díszes kapuk és a hívők serege szent dalokkal térdel a lépcsőkön melyek egy Istenével kibékült emberi szív felbuzdulásának emlékei.

Jézus kápolnája.

Udvarhelyszéknek egyik festői szépségű völgye az, melyet *Nagy-Patak* völgyének hívnak, pedig alig folydogál benne egy kis vízer. Hajdanában persze másként állhatott a dolog. Őszi-tavaszi áradáskor, télvíz idején, ugyan csak megtelt az egész völgy a hegyek olvadó hólevével és Budvár fegyverkovácsai soha sem voltak szükiben a jó hideg víznek, a miben a frissen kovácsolt nyílhegyeket meg-hütsék. Azok a fegyverkovácsok Gyárosfalván laktak, a melyről ma már csak az emlékezet beszél. Azaz hogy nemcsak az emlékezet, hanem egy tisztos régi kápolna, a mely emlékeztetőül, hírmondóul maradt ott, mikor a gyárosfalvaiak a fejedelem rendeletéből Udvarhelyre költöztek. Búcsújárás idején aztán a régi hívek vissza-visszatértek a régi templomhoz, ottan rebegték el a legtitkosabb kívánsá-

gaikat, legbuzgóbb óhajaikat, és apáról fiúra szállítva, átadták egymásnak a kápolna történetét. Mint a hogy a szép székely asszonyoknál nemzedékről nemzedékre átöröklődik az igaz gyöngysor, melylyel ösanyjuk a fejedelmi palotában tánczolt: úgy öröklödtek át a gyárosfalvaiak utódainál *Jézus kápolnájának* regéi. Nekem is volt közöttük két jó pajtásom, a kikkel együtt szívtam az iskola porát és együtt látogattam meg Székelyország tündérszép vidékeit.

Jártunkban-keltünkben felkerestük Budvárt is, a székelységnek eme hatalmas fészket. Megbámúltuk sánczait és meredek tetőormait, melyek olyanok, mintha egy letűnt kor óriásai emelték volna, s lelkünk még tele volt ábrándos bámulattal, mikor leértünk a völgybe és megpihentünk «Jézus kápolnájának» küszöbén. Ezt a nevet is székely barátaimtól hallottam és mikor megkérdeztem, vajjon miért hívják a kis templomot így, mindenikök más okát tudta adni.

Először az egyik szólalt meg, a ki tudta, ismerte Székelyországnak minden csínját-bínját, ujjain számlálta el a történelemnek minden eseményét és még azt is meg tudta mondani,

hogy mikor cserélték ki a fejedelmek azt a földet, melyen most pihentünk, más egyenértékű birtokokért.

Elbeszélésében gondolatunk visszaröppent a tatárdúlásnak szomorú napjaiba. Akkor is, mint mindig, a hatalmas Budvár volt a környék zaklatott lakosságának menedéke. Oda húzódtak az emberek, oda vitték magukkal családjukat és vagyonkájukat. A rabló tatárság, mely a meredek várhoz férkezni nem tudott, alant a völgyben húzódott meg és megpróbálta a várostromnak legkényelmesebb módját: a kiéheztetést.

Az ostromlottak már-már kétségbe estek. Az eleség fogyott, a jószág megapadt, segítség pedig sehonnan sem akart jönni. Az ostromlók vezére pedig, egy undok arczú, tömpeorrú khán, olyan biztosra vette dolgát, hogy a várral szemben üttetve sátrat, párnákra hevedezett és onnan kérdezte nagy gúnyosan, hogy meddig is tart odafenn a dicsőség. A várbeliek látták ezt a gonosz örömet és felforrt szívökben a keserűség. Haragudtak és búsultak egyszerre és valahányszor a gonosz khán ilyen agyarkodó tekintettel nézegetett rájuk, mindannyiszor felébredt szívökben az a kíván-

ság, hogy bár csak művelne az Úr csodát és szabadítaná meg őket gonosz üldözőiktől.

Igy telt, múlt az idő és elérkezett az az állapot, a mikor az élelmiszerek gondozásával megbízott öregek és asszonyok azt jelentették, hogy bizony már csak három napra elégséges az ennivaló, azután már csak két mód van: meghódolni a tatároknak, vagy éhen halni. A mire a székelység egyhangulag azt mondta, hogy: — Inkább az éhség öljön meg bennünket, mint a kutyafejű tatár! . . . Csakhogy akadtak olyanok is, a kik azt mondták, hogy: — De már a halált csak utoljára hagyjuk magunknak! . . .

Sőt még olyanok is akadtak, a kik nem szóltak semmit, hanem megpróbáltak a két veszedelem: az éhség és tatárság közül közvépen kisiklani és gyönyörűen megszöktek. Éjszakának idején leereszkedtek a vár bástyáján és aztán minduntalan hol guggolva, hol meg hason csúszva át akartak lopózni a tatár előőrsökön. Kicsibe múlt, hogy ez mindnyájának nem is sikerült, csak egy vesztett rajta a szökésen. A tatárok elfogták és addig kínozták, a míg kivallotta, hogy odafenn a várban bizony már csak három nap az élet.

Nosza, több sem kellett a csunyaképü, csüfondáros tatár khánnak. Mindjárt másnap kiült sátra elébe és mihelyt megpillantotta a székelv várörség fegyvereinek csillogását, szitkozódott rájuk a maga istentelen nyelven, aztán meg az ujjain mutogatta, hogy három nap múlva majd kijönnek rejtekhelyökből. Azok odafenn majd oda lettek haragjukban. Akadt pedig már régebben egy jeles ijász, a ki eltökélte, hogy megpróbálja a gonosz khánt lenyilazni. Igaz, hogy ez annyit jelentett, mint Istent kísérteni, mert a nyilvessző járásának is meg van a maga határa, a khán sátora pedig háromszoros nyíllövésre is volt a vár fokától. De a mi ijászunk arra számított, a kinek akarata meghosszabbíthatja a nyilvessző útját és eltüntetheti a távolságot: az Istenre. Nyilait titokban megszenteltette az ősz pappal, a ki híveivel együtt vonúlt fel Budvár ős bástyái közé és ott mutatta fel nekik remegő kezeivel vasárnaponként az Úr testét.

Mikor tehát a khán ujjain mutatta meg, hogy már csak három nap az élet, a mi jámbor ijászunk nem állotta meg, hogy nyilaival meg ne próbálkozzék. Előbb egyet

fohászkodott, mintha azt akarná mondani: Óh én Uram, ne vegyed istenkísértésnek! aztán megfeszítette íjját és rátett egyet a megszentelt nyilak közül.

Odalenn a khán a maga apró tatárszemével szintén meglátta ezt, de csak nevetett rajta, mint afféle hiábavaló erőlködésen. Először is jól tudta, hogy túl van a nyíllövés határán, másodszor pedig ép akkor kezdett permetezni az eső, amolyan apró gyöngyszemekben, a melyek elveszik a nyílveesszőnek erejét, ha még oly erős is. A khán tehát nevetett, mikor látta, hogy felülről célbaveszik. Sőt még egy pár lépést tett előre és két kezéből tölcserít csinálva, valami csüfyszót kiáltott fel.

Odafenn pedig épen akkor pendült meg a nyíl; s oly hatalmasan, hogy a húrja elpatlant és két fele úgy csapódott két székelhez, hogy kiserkedt a vér ütése nyomán. A nyíl pedig repült, repült és egy-kettőre a tatár khán szívébe fészkelte magát. A tatár egyet fordult maga körül, aztán arczra borult és a földbe harapott; abba a magyar földbe, melynek hátán a tatárok és ő maga is annyi szörnyűséget követtek el.

Mikor a székelyek ezt a csodát meglátták, ők, a kik addig lélekzetöket visszafojtva állottak, háromszoros, lelkesült riadalomba törtek ki: — Jézus! Jézus! Jézus!

A tatárokat pedig megszállotta a pogány népek babonás féelme, állati rémülete. Hirtelesen fölszedték sátraikat és másnapra úgy eltűntek, mintha csak a föld nyelte volna el őket. Jöttek, mint az égiháború; eltűntek, mint a fergeteg . . .

A székelyek azután bátorságosan lejöttek Budvárából és mikor a tatárjárás sebei lassankint hegedni kezdtek, kápolnát építettek azon a helyen, a hol a khánt Jézus nevében légyözték. Az a kápolna lett és maradt azután *Jézus kápolnája*.

Ezt a hagyományt beszélte el egyik barátom, a ki a székelység történetét olyan jól tudta. De másik barátom azt mondá:

— Gyermekkoromban máskép hallottam elmondani Jézus kápolnájának eredetét. Atyám nem egyszer emlegette azt az időt, mikor itt még a régi pogány magyarság emlékei állottak. A hatalom már a kereszténység kezében volt és így Budvár urai is keresztény lovagok valának. De azért lenn a völgyben a nép

még ragaszkodott az ősi pogány hagyományokhoz, forrás fejénél fehér lovat áldozott, gyermekeit pedig nem keresztvízre, hanem tűz fölé tartotta és úgy avatta fel az élet küzdelmeire, a szív gyönyörűségére és bánatára egyaránt. A pogánysághoz hajló népnek vezetői a tuhudunok voltak, büszke nemzetiség, mely azt tartotta, hogy Tuhutum vezértől származik. Nem jó szemmel nézték azt, hogy Budvárból, Buda vezérnek örökéből kiszorult a régi vallás, de kénytelen-kelletlen mégis meghátráltak István lovag előtt, a ki a budvári keresztesek vezére volt. Gyűlöltek is a kereszteseket, legjobban Istvánt, csak egy lény volt a tuhudunok közt, a ki nem csak hogy nem gyűlölte Istvánt, hanem teljes szívével, egész lelkével csüngött rajta. A fő-tuhudun leánya, a barnahajú, tengerszemű Emese. Nagyritkán láthatták egymást, de mióta a szép Emese megpillantotta a deli Istvánt, álmainak eszményképe a deli keresztes lovag lett és maradt. És nemcsak Istvánhoz vonzódott a viruló hajadon, de lelke mélyén egy belső titkos hang azt is mondotta, hogy még az a hit is különb a többinél, a mit egy ilyen nemes szívű dalia vall.

Mert azt még a tuhudunok is elősmerték, hogy nincs a székelýföldön ember, kinek jobb lenne a szíve és erősebb a karja, mint István lovagnak, a ki jobban tudná a lovat megülni és a buzogányt forgatni. Valamikor ő is az ősi valláson volt, de abból most már semmi egyebet sem tartott meg eszében, mint a rovást, azt a csodálatos ősrégi székelý írást, a melyikkel az ember egy pálczán avagy nyíl vesszőn többet tudott elmondani, mint most egy hosszú levélben.

Azon a csodálatos nyelven beszélgettek aztán egymással István és Emese. Hol a lovag lőtt le egy nyilat, melyhez Budvár köbástyáin kinyílt virágok voltak kötözve, hol viszont a büszke tuhudunok szemefénye küldött fel a keresztes lovagnak ibolyát, kankalint, gyöngyvirágot s a nyíl vesszőn ott volt titokzatos rovátkokkal a posta, mitől hol felragyogott, hol elborúlt a szerelmeseknek szeme. Elborúlt, mert kevés, mondhatni semmi reményök sem vala, hogy valamikor egymásé lehessenek. A szép Emesét rég másnak szánták a tuhudunok, István pedig jól tudta, hogy keresztény férfiú léteére nem vehet el olyan asszonyt, a kit a tűz felett avattak.

De azért mégis szerették egymást és boldogok voltak, ha csak a távolból is megpillantották egymásnak alakját. És valahányszor Budvárból lehallatszott a keresztes vitézek esti imája, Emese úgy érezte, hogy most ő is úgy szeretné odafenn énekelni annak az «új» Istennek dicséretét. Mikor pedig a tuhudunok áldozatára került a sor, a szép Emese, ha csak szerét tehette, távol maradt, mintha csak érezte volna, hogy István lovagnak fájdalmat okoz, mikor a pogány szokásnak hódol. Így lett a szép leány lassankint szívében kereszténynyé és mindig sűrűbben írta a nyílveesszökre, hogy szeretné látni, hogyan tiszteli István lovag az ő Istenét.

Csakhogy Emese lelkének megváltozása nem kerülte ki övéinek figyelmét. Sejtteni kezdtek valamit és hogy annak, a mit sejtettek, annál biztosabban vége legyen, elhatározták, hogy Emesét férjhez adják. S egyszerre a rovás a nyílveesszön azt a hírt hozta fel Budvárra:

— Jövő holdujságkor eljön értem, a ki apámtól megvesz. Nem akarok vele menni. Mit tegyek?

István lovag pedig azt felelte:

— Ha nem akarsz vele menni és erőszakolnak, monddad magadban: *Jézus segíts!* Az az én Istenem; ő segíteni fog!

És eljött a holdujság és vele a völegény. És míg odalenn menyegzőre készültek, felülről István néma kétségbeeséssel leste, mi fog történni. Azaz hogy nem kétségbeeséssel, hanem egyre apadó reménynyel. Mikor látta, miként gyülekezik a násznép, hogyan szórják Emesére leánypajtásai a virágot, hogyan tánczolják körül lenge ruháikban, mint valami sellők, akkor éles fájdalom marczangolta a szívét és úgy érezte, hogy ezt nem bírja tovább nézni. De azért távozni sem tudott, csak ott maradt és kezében görcsösen szorongatta kezijját.

Odalent pedig épen most érkezett meg a völegény, hogy régi szokás szerint elrabolja menyasszonyát, mint a hogyan nemzeti hagyomány szerint Hunor és Magyar cselekedtek volt. Emesét lovára emelte, de akkor a szép leány hirtelen elsikoltotta magát: — *Jézus segíts!*

István lovag megfélekezve minden másról, felkapta kezijját és hirtelen odalött egy nyilat az erőszakos völegény felé. Sebesen iramodott

a paripa, melyen a vőlegény az arát magával ragadta, de még sebesebben repült utána a nyilvessző, a melyet Jézus nevében löttek a pogányok közé. És a nagy távolságból oly erővel érte a pogányt a nyíl, hogy nemcsak szívét járta által, de még a saját paripájához is odaszegezte, a mely aztán úgy futott odább hátán a halott vőlegénnyel és az özvegygyé lett arával.

A tuhudunokat pedig hirtelen valami titkos félelem szállotta meg. Még azon a napon keresztény papot kértek Budvárból, hallgatni kezdték Isten igéjét és utána felvették a keresztséget, melyben Emese Mária nevet kapott és nem sokkal utánna István lovagnak neje lett. S mint a hogyan rendesen történni szokott, hogy a megtértekből lesznek a hitvallók, a tuhudunok az egész környéken Krisztus vallásának legbuzgóbb terjesztői és apostolai lettek. Azon a helyen, a hol egykor bálványaiknak áldoztak volt, ők építették fel Jézus kápolnáját, a hová évszázadokon által csak úgy sereglett a nép, kivált ünnepeken, a mikor a tuhudunokból alakult díszörség Jézust kiáltva lötte ki nyilait megtérésök emlékezetére. Mikor az időkkal a fegyverek is

megváltoztak, a nyillövésből puskalövés lett, de a kegyes örséget azontúl is Jézus katonáinak nevezték. Kapitányuk is volt és egy ilyen kapitány, udvarhelyi Simo János emeltette a kápolna kerítését és a remetelakot is. Így hallottam én a Jézus kápolnájának eredetét

Az estére hajló napfény utolsó sugára játszott már körülöttünk, piros színekkel rajzolva körül Budvárt, mire mindkét barátom elmondotta Jézus kápolnájának mindkét regéjét. Elhallgattunk és képzeletünk visszaszállott a múltak ölébe, a mikor még olyan erősek voltak az emberek, hogy a szivöket is csak vassal, vagy élő hittel lehetett megpuhítani. Aztán felkerekedtünk és mire az esti köd felemelkedett a Kőszörűkö aljából, mi már csak a kápolna keresztjét láttuk megcsillanni, mely a ködből úgy emelkedett ki, mint az ősidők múltjából a hagyomány, az emlékezet csillaga.

Művészek harcza.

Nagy és fényes ünnepségekre készültek Kassán, a Felvidék e gyöngyében. Mindenki izgatottan, örömteljes izgalommal járt-kelt, urak és szegény emberek egyaránt repeső szívvel várták a történendőket. És méltán. Hiszen nem kevesebbről volt a szó, mint arról, hogy Kassa egyszerre két királyasszonyt is üdvözölhessen falai között. Az egyik királyasszony Erzsébet volt, Nagy Lajos özvegye, a másik Mária, az ország koronás nagyasszonya.

S a míg így Kassa város lakói örömteljes izgatottságban jártak-keltek, senkitől figyelembe nem véve, poros utiruhában egy fáradt vándor lépett be a város egyik kapuján. Ifjú ember volt, kinek öltözetén meglátszott, hogy messze külfországból jön, de vonásai elárulták a magyart. Minél jobban körülnézett, annál világosabban ismerte meg mindazokat a helyeket, melyek ifjú korától emlékezetébe

vésődtek. Mert hiszen ő is Kassa város szülötte volt, a ki azonban régóta eltávozott, hogy a művészet örök honában, Olaszországban tanulja meg az építészetet és gyakorolja magát a szobrászatban. Mint gyermekifjú hagyta el Kassát, mint érett férfi tért vissza; akkor égett a vágytól, hogy szépet lásson, most elég erősnek érezte magát arra, hogy nagyot és szépet teremthessen.

Most is, mikor szemeit végigjártatta a régi piacon, újra megpillantotta szüleinek házát, mellette nagybátyjának, az ötvösnek czégerét, vele szemben a két nagy fát, melynek árnyában gyermekjátékait játszotta volt; figyelmét semmi sem ragadta meg annyira, mint az a két szentegyház, melyek ott állottak a piacon. Az egyik, Szent Mihály arkangyal kápolnája Árpád dicső ivadékainak korára emlékeztet, a kik, mint az arkangyal a gonosz szellemre, úgy sújtottak le a pogányságra. A másik székesegyház, egy befejezetlen remek, régóta várta mesterét, a ki befejezze, a ki szép testére a fejet, a koronát rátegye. Minő öröm lenne, minő büszkeséget nyújtana ezt a remeket befejezni; elmondhatni, hogy szülővárosában Isten házát megalkotni ő is segített.

De mindezen büszke ábrándok, a művészi öntudat álmoképei, páraként elfoszlottak, midőn az ifjú, a ki váratlanul akarta övéit meglepni, végre szüleinek házába lépett, karjaiba zárta hön szeretett édes anyját és vele együtt sirt atyja után, a ki meghalt, a nélkül, hogy deli fiát viszontlátta, emberré és művészsze fejlődött gyermekében gyönyörködhetett volna.

Mikor már egymás karjában elsírták az örömnek és bánatnak, a viszontlátásnak és emlékezésnek könnyeit, lecsöndesedtek és István, — mert így hívták a hazatérő szobrászt, — csak akkor tudta meg anyjától a nagy megtiszteltetést, mely szülővárosát érni fogja: a kettős királyi látogatást, a mely küszöbön áll.

De nemcsak ezt hallotta István anyjától, hanem egyebet is, a mi művészi önérzetét a legnagyobb mértékben felizgatta. István anyja elmondotta fiának, hogy a királyasszonyok látogatása összefügg egy másik dologgal, a kassai nagytemplom befejezésével. Erzsébet királyné már úgy is régóta készül, hogy védőszentje oltárképe számára méltó otthont biztosítson. Hosszú ideje már, hogy egy jeles olasz szobrász, Donato mester Kassán lakik, az építkezés terveit csinálja és azokat majd

most a királynék ittléte alkalmával fogja bemutatni a felséges patrónusoknak és a városi tanácsnak.

Istvánnak lelkére valami megnevezhetetlen bűbánát, valami kimondhatatlanul borongó érzés nehezedett. Hogyan? gondolta magában, hát Isten azért vezérelt volna engem vissza szülővárosomba épen a mai napon, hogy tanuja legyek egy idegen vetélytárs győzelmének, lássam egy idegen ember fején azt a babérkoszorút, a melyet magyar kezekből kapott.

István anyja a szerető lélek éleslátásával meglátta fiának arczán azt a változást, melyet belső lényében ez a tudósítás okozott. Lassanként ki is vallatta fiából a vágyat, hogy e munkában neki is része lehessen és azzal a bátorsággal, melyet a szeretet minden anyának kölcsönöz, elhatározta, hogy bárhogy és bármiként, de fiát mégis a királyasszonyoknak színe elébe fogja vezetni.

Elhatározását végre is hajtotta. Midőn az annyira óhajtott és várva-várt királynék megérkeztek, s a városi polgárok sorában az özvegy polgárasszonyok is a két fejedelmi vendégnek lábaihoz borúltak, István anyja

kivált a sorból és az anya-királynét térdén állva kérte, engedné meg, hogy a szép munkából, melyet kegyelme Donato mesternek juttatott, olasz földről csak imént visszaérkezett fia is kaphasson legalább némi csekély részt.

Erzsébet királyné nagyon kegyesen fogadta ezt a kérelmet. Láttá, hogy a körülálló polgárok milyen tisztelettel környezik az özvegyet; azt is felfogta, hogy csak népszerűségét növeli, ha a magyar művészt pártfogása alá veszi, Istvánt tehát nyomban színe elébe hívatta, a munkában való részvétellel megbízta, Donatónak pedig megparancsolta, hogy magyar művész-társával a munkán testvériesen osztozzék.

István hálásan borúlt térdre az anya-királyné előtt, a kassai polgárság lelkesedése pedig nem ismert határt, hiszen az ifjú művész vér volt az ő vérökből. Csak Donato, az olasz szobrász volt vérig sértve. Hiúsága föllázadt a vetélytárs ellen, a ki mintha csak a földből nőtt volna ki az utolsó pillanatban. Némán hajlott meg az anya-királyné parancsa előtt, de haragjában akkorát harapott alsó ajakába, hogy a vér is kiserkedt utána.

A magyar művész lelke örömében, csapongó lelkesedésében mindezt észre sem vette, őszinte

barátsággal nyújtott kezét Donatónak a közös munkára. cserébe azonban csak színlelt mosolyt, közönbös, savanyú arcot kapott. És még ez a savanyú arc is csak álarc volt, melyet a ravasz Donato addig öltött magára, a meddig alkalma nyilik, hogy gyűlölt vetélytársától szabadúlhasson. Ha nem félt volna István polgártársaitól, a kassaiaktól, könnyen megeshetik vala, hogy vagy maga tette volna el láb alól a felesleges munkatársat (a mint Istvánt nevezte), vagy szolgájának, a gonosz Pietrónak adott volna egy teli erszényt egy jól czélzott tördöfésért.

Gondolt is ő ilyesmit, de megtenni mégsem merte. E helyett mindent elkövetett, hogy Istvánra valamiképen rábizonyíthassa, hogy nem ért az építéshez. A hol csak lehetett, apró akadályokat támasztott neki. Hibás köveket, repedt márványdarabokat tukmált rája, elhányta a tervrajzokat és mindebben hűséges szolgája, Pietro volt az eszköz. Pietro valóságos ördög volt ember alakjában, kinek öröme telt benne, hogyha csak valami rosszat tehetett.

Egyszer azonban rajta vesztett. István rajta kapta, a mint az állványainak gerendáit megfűrészelte. Haragjában keményen megfenyí-

tette a gaz ficzkót, a ki félelmében kivallotta, hogy gazdája biztatta erre, ekkor aztán István szemei is kinyíltak, világosan látott és elhatározta, hogy elégtételt vesz a hamis Donatón. Megállította a templomépület egyik sarkában és így szólt hozzá:

— Nem hittem volna, hogy művészemben, még hozzá olyanban, a ki szentegyházat épít, ekkora hamisság lakhatik. Életed kezében van, mert ha csak egy szót szólok erről, városunk törvénykönyve szerint el kell hagynod e várost, melynek jólléte ellen áskálódtál. De nem bántalak, hanem párbajra hívlak; olyanra, a melyik művészekhez méltó. Építsd te a hátulsó tornyot, a melyet félig készen vettem által és melyen eddig én dolgoztam és hagyd nekem az elülsőt, a melyen még egyszer annyi a tennivaló. Előnyt adok neked, hadd mutassa ki a Úr Isten, vajjon melyikünknek munkája kedvesebb előtte. De úgy vigyázz, hogy nálamnál korábban légy készen, mert a ki másodiknak készül el, köteles leendő elismerni, hogy a másik tökéletesebb építőmester nálánál és erről nyilvánosan tanúságot tenni. Áll az alkú? Ha férfi vagy, akkor ráállsz!

Donato ajkába harapott és elfogadta az odanyújtott kezét. A csere még aznap megtörtént, s a munka megkettőztetett erővel folyt tovább, s bárhogyan is erőlködött az olasz, István nemcsak hogy utólérte, de még el is hagyta, úgy hogy kétséget sem szenvedett, mikép a művészpárbajból ő fog győzelmesen kikerülni. Már csak néhány napi munkára volt szükség és a magyar ember tornya tető alá kerül.

Ámde az olasz még most sem adta meg magát. Tehetetlen dühből egyszerre arra a tervre virradt, hogy a gonosz szellemet fogja segítségül hívni. Éjfélkor bement az épületbe és addig alkudott a sátánnal, míg az megígérte, hogy neki juttatja a győzelmet. Csak épen egy kis adóslevelet kért Donato mestertől, melyben az neki lelkét köti le. Az adóslevélnek vérrel kellett írva lennie, Donato kisujjának vérével, melyet meghasított. Megtörtént, a szerződés a gonosz lélekkel megvolt kötve, Donato sorsa megpecsételve.

Ettől a percztől fogva minden annyira István ellen fordúlt, hogy az önérzetes ifjú napról napra közelebb jutott a kétségbeeséshez. Lett légyen az akár véletlen, akár az

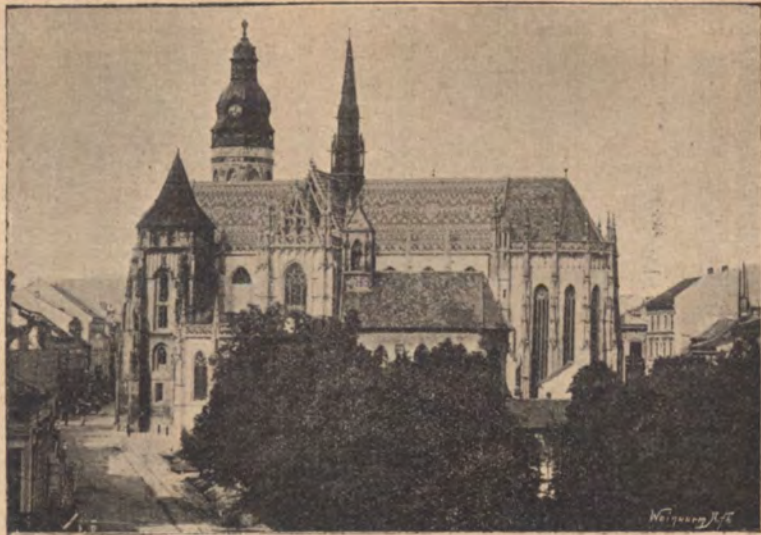
építőmunkások hanyagsága és gondatlansága; mindegy, István tornyának betetőzése sehogyan sem akart sikerülni. Kétségbeesésében a büszke fiatal mester hol sirt, hol dühöngött: utoljára aztán ő is megszűnt bízni Istenben és a babonának karjaiba vetette magát. Halotta valamikor a külföldön, hogy a mely épületnek falába élő embert falaznak be, az biztosan elkészül és soha le nem omlik. Ha máskép nem lehet, nádszállal megméri valakinek árnyát, s a nádat falazzák be. Ezt gondolni és megcselekedni egy éjjel műve volt és István reménye újra feléledt, de lelki nyugodalma örökre odaveszett. Úgy érezte, hogy a Donatóval vívott harczban nem tartotta meg becsületesen a feltételeket. Mint árnya önmagának, járt-kelt, arcza sápadt volt, szemei tűzben égtek; most már nemcsak a nap palt, hanem éjjelein k legnagyobb részét is tornyának állványán töltötte.

A megfeszített munkának eredménye meg is látszott; a torony kezdett teljes befejezéséhez közeledni. Ezt Donato is látta és dühében nem ismert határt. Most már a gonosz szellemenben sem bízott többé, hanem elhatározta, hogy ha törik-szakad, Istvánt elteszi láb alól.

Tervét gondosan kieszelte és csak alkalmas időre lesett, hogy megvalósíthassa. Az alkalom nem is sokáig váratott magára.

Egy viharos estén, mikor csak úgy füttyült a szél a Szent Erzsébet-templomnak épülő tornyai körül, István szokása szerint fölment a maga tornyába, hogy a napi munkát megtekintse, s az esetleges hiányokat mindjárt másnap pótolhassa. Nem maradt ez titokban a gonosz Pietro előtt, a ki mindenütt Istvánra leselkedett és mint árnyék járt a nyomában. Besűgta urának és a szenvedélyétől elvakított ember elhatározta, hogy az alkalmat felhasználja és vetélytársát elteszi láb alól. Utána surrant és macskára emlékeztető ruganyos járásával csakhamar eltűnt az épületállvány szálfái és gerendái között.

Csend volt a nagy piaczon, csak az éjjeli örök dárdáinak koppanása hallatszott és időről-időre a szél sirt fel, mintha siratná a gonosz tettet, a mely készülöben volt. Egyszerre a torony felől, melyet István épített, zaj hallatszott. Eleinte csak egy sikoly, a minő a fojtogatott ember torkából szokott elszabadulni, aztán heves szóváltás, majd dulakodás, utoljára léczek recsegése, melyeknek a küzdők

Kassai székesegyház.

nekivetették magukat. Az egészet egy tompa esés fejezte be, két test zuhant alá a magasból, de egymást még akkor is szorosan átkarolva.

Mire az éjjeli örök lámpásaikkal összeszaladtak, rémes látvány tárult eléjük. Donato és István egymás mellett hevertek a földön. Amannak feje egy márványdarabra zuhant, koponyája megrepedt és agyveleje kilocsesant; István még élt, de az a széles piros sugár, a mely mellén végigomlott, megfelelt arra a kérdésre, meddig élhet még. A Donato töre pedig megfelelt arra, honnan támadt ez a piros forrás. Hiszen még most is ott fészkelte István keblében.

A rémhírre összeszaladtak a polgárok, össze a munkások, kiknek eddig két mesterök volt, most egy se maradt. Sírtak mindnyájan, csak István anyja maradt némán, mint a kövé vált kin. Csöndes fájdalommal tartotta ölében haldokló fiának fejét, s leste, mikor nyitja ki szemeit. Végre kinyíltak azok és István meglátta a siratókat.

— Ne sírjatok, mondá, sorsomat megérdemeltem. Kétségbe estem a jó Isten irgalma felett, babonás lettem: ime a büntetés érte. De egyet

sajnállok, hogy itt kell hagynom ezt a szent-egyházat befejezetlenül. Óh bár ne lenne kénytelen a magyar idegenekkel építtetni, bár csak neki is lennének egyszer saját művészei, hús az ő húsából, vér az ő véréből... Istenem, Istenem; kezeidbe ajánlom bűnös lelkemet!

Kassa szülöttének, az ifjú magyar művészek lelke elszállt. És mintha utolsó kívánsága jóslat lett volna, csak akkor fejezték be az általa épített tornyot, mikor a magyarnak, Istennek hála, vannak már művészei. A fenséges épület, melyhez annyi remény és vágy, annyi műkincs és várakozás fűződék, immár elkészült és ha István és Donato lelke az Úr zsámolyától kibékülten tekintenek alá, méltán gyönyörködhetnek a városban is, melynek talaját szívök vére és arcuk verejtéke öntöze.

A kik az Istennel osztolni akarnak.

Egyszer régen, mikor még minden vidéknek, minden tájnak meg volt a maga külön ura és parancsolója, a Kis-Küküllő tájékán, ott a hol az a Jarasza alját mossa, egyszerre három kényúr vetődött fel, a kiknek mindnyájának erre a szép darabka földre fájt a foguk. Az egyiket Csákinak hívták, a másikat Balázsinnak, a harmadikat Nyujtódinnak.

Valamennyijök zsaroló volt, kegyetlen és népkinzó; félt is tőlük a föld népe, jobban, mint a töröktől és tatártól. Ha a környékbeliek valamelyiköknek szeszélyét teljesíteni nem akarták, vége volt a békességnek, testi-leki nyugalomnak. És ha még megegyeztek volna benne, hogy ki mit akar, de sokszor ellentmondottak egymásnak, csak azért, hogy

a szegény embereket annál jobban bánthasák. Utoljára a környék népe lassanként szökösni kezdett. Előbb csak az asszonyaikat, leányaikat küldözgették Havaselvére, azután maguk is utánuk mentek.

Mikor ennek híre futott, egyszer csak megjelent egy királyi hírnök és feddő levelet hozott a három úrnak, szigorúan meghagyta nekik a király, hogy pusztításaikkal, zsarolásaikkal hagyjanak fel, viselkedjenek nyugton, mert megtörténhetik, hogy a király fegyveres erővel jön őket megfenyíteni, s akkor már késő lesz a javulás, a melyik muszájból történik.

A döllyfős urak megszeppentek egy kicsit, de aztán egyszerűen letagadták, a mit tettek és mivel hogy tudták, hogy az öreg nádornak ez a gyöngé oldala, szép napkeleti szőnyegeket és drágaköveket küldöttek neki. Könnyen tehették, hiszen azokat is rabolták azoktól a kalmároktól, a kik az erőszakos urak közelébe kerültek. A szép ajándékok meg a sok jó barát meg is tették hatásukat és egyszer csak kisült, hogy az egész rágalom volt, meg gonosz pletyka, a mit a hagyai parasztok eszeltek ki. Így tudta meg

a három kényúr azt is, hogy ki beszélte el az udvarban az ő viselt dolgaikat.

No hiszen ezután csak ez kellett nekik. Egy viharos éjjelen lóra ültették embereiket és kegyetlen erőszakkal rajta ütöttek a hagyaiakon. Raboltak, pusztítottak és az egész falut lerombolták. Még a harangokat is leszedték a tornyokból, de már magukkal vinni még sem merészelték, hát behajigálták egy nagy víztartóba, a melyik ott volt a falu mellett, s a melyet mai napig is «harangos kút»-nak nevez a nép. Fizegetett embereikkel pedig azt a hazug hírt terjesztették, hogy kúnok és besenyők csaptak be a Havaselvéről, feldúlták a falut és hogy nagyobb kárt nem okoztak, azt csak Csáki, Balázsi és Nyujtódi uraiméknak köszönhetni, a kik kellő időben jelentek meg és elzavarták a rablókat. Így még dicséretet is kaptak a kényurak és elbizottságuk most már nem ismert határt.

Először is elhatározták, hogy az összeharácsolt kincsekből közös költségen valami olyan szépet építenek, a milyenhez hasonló nincs a környéken. Régi szokásuk szerint mindenik mást akart: az egyik várat, a másik kastélyt, a harmadik (Csáki, a ki mégis

félt egy kicsit az Istentől) templomot. Utoljára aztán úgy egyeztek meg, hogy felépítik mind a hármat. Csináltatnak egy olyan várat, a melyben kastély is lesz, meg templom is. Fel is építették a Küküllő vizének partmagaslatán és ellátták mindennel, a mit csak belerakhattak. A várfalak és bástyák olyan hatalmasak voltak, mintha csak egy örökkévalóságra számították volna ki; a kastély nem csak belül, hanem kívül is tele volt drága festményekkel; a templom pedig ragyogott a pompásabbnál pompásabb ötvösművektől. Azzal nem sokat törődtek, hogy azok a szép ötvösmunkák egytől-egyig lopott aranyból, ezüstből készültek.

Mikor az egész megvolt, hozzáláttak az osztozáshoz. Mindeniköknek külön lakosztály jutott és külön kút. A kastély két szárnya közül Balázsi a keletit kapta, Nyujtódi a nyugotit, Csáki a templom környékét, melyel azonban nem sokat törődött. Már jó darab ideje lakták az urak az új kastélyt, de egyiköknek sem jutott eszébe, hogy az új házat és templomot talán fel is kellene avatni. Mikor pedig Csákinak leánya, a szép tenger szemű, szőkefürtös Erzsébet figyelmeztette

erre édes apját, valamelyik a három kényúr közül azzal tréfálkozott, hogy kérdés még, vajjon tulajdonképen ki nagyobb úr: az Isten vagy az ördög és kinek kelljen inkább kedvében járni.

Csáki Erzsébet megbotránkozva és egyre növekvő félelemmel hallgatta ezeket az istentelen beszédeket és keresztet vetett magára, mikor atyja így ütötte el a dolgot:

— Különben megosztozhatunk a hatalmon azzal az Úristennel. Nem bánjuk, lakjék akárki a mennyben, csak mi e kastélyban lakhassunk.

Tetszett az ötlet a két másiknak és meglátszék, hogy a sok látszólagos szerencse, mely rájuk virradt és a melylyel eddig a megérdemlett büntetést elkerülték, elbizottakká tette őket; olyan elbizottakká, hogy nem átalolták még azt sem, hogy az Úristennel szembeszálljanak. Pedig az Isten se siet, se felejt és az ő hatalmával büntetlenül szembeszállni nem lehet.

Így történt aztán, hogy az Isten végképen levette a kezét a három dölyfös főúrról és átengedte őket sorsuknak. A gonosz lélek pedig, a ki már régóta leste-várta a prédát, ugyancsak hozzálátott, hogy velök hatalmát

éreztesse. Már a harmadik éjfélen e mondás után, pontosan megjelent és a három istenkáromló urat roppant vasekébe fogva, elkezdte velök a vidéket körülszántani. És ez így ment aztán éjszakáról-éjszakára. Éjjelenként a pásztorok, a kik odakünn háltak a marhákkal, hallották annak a rettenetes szántásnak neszét. Hallották a mint az ördög rézostorával nagyokat csattintgatott; akkorákat, hogy az egész vidék megcsendült bele; azt is hallották, ahogy a három urat nógatva, kiáltá:

— Hi Csáki! Hi Balázsi! Hi Nyujtódi!

És csakhamar híre futamodott az egész környéken, hogy a gonosz, istentelen várurakat megnyergelte az ördög és éjjelenként ott szánt velök a csabi és zsákodi erdőkön. A ki csak szerét tehette, kitért nekik; a kinek nem kellett a kastélyba okvetetlenül bemenni, megszire elkerülte annak még a tájékát is. De ők maguk is érezték a kegyetlen kínzást, a mit a gonosz lélek rajtuk éjjelenként elkövetett. Fáradtan ébredtek, összetört tagokkal keltek fel, meggörnyedtek és megöszültek; daliás tagjaik összeasztak és szinte látszott, a mint minden éjjelen, a melyet a gonosz lélek szolgálatában töltöttek, esztendőket vénültek. De

szólni nem mertek, panaszkodni meg szégyeltek. Istenhez fordulni pedig olyan gonosz élet után, a minőt folytattak volt, szintén nem mertek. Megszállotta őket a megátalkodott gonoszok legnagyobb bűne: az Isten irgalmában való kétségbeesés.

Ebben aztán el is pusztultak volna, ha az ég, a könyörülő Isten nem támaszt nekik egy őrangyalt Csáki leányának, a bájos Erzsébetnek személyében. Ez valahogy meghallotta a jobbágyoktól, hogy mi történik éjjelenként a csabi és zsákodi erdőben és addig-addig simogatta és dédelgette egykor oly kegyetlen, most egészen megtört atyját, míg az végre kivallotta a szörnyű valót, az irtózatos büntetést. A szerető gyermek forró könnyeket hullatott atyjáért és egyre arra gondolt, miképen lehetne rajta segíteni. Tudta ő is, hogy apja sokat vétett, de meg volt benne az erős hit, hogy a könyörülő Isten a legnagyobb bűnösnek is megbocsát.

Hosszas gondolkodás után, mikor órákig és órákig térdelt pompás imazsámolyán, buzgó imádságba merülve, elszánta magát Csáki Erzsébet és fogadást tett. Megfogadta, hogy ha az Úr-Isten atyját kimenti a gonosz lélek

körmei közül, ő lemond a világi élet gyönyörűségeiről és zárdában, mint Krisztus arája fogja leélni hátralévő éveit. S az Úr meghallgatta a szép szüz imáját és kegyelmének első jele abban mutatkozott, hogy Csáki és társai vezekelni kezdettek. S a gonosz lélek elől Istenhez akartak fordulni.

Így érkezett el az az idő, mikor a gonosz lélek ismét eljött értök, hogy ekébe fogja őket és tovább szánt velök. Már-már el is ragadta volna őket, de akkor Csáki Erzsébet átkarolta atyját és keresztvetéssel elűzte a gonosz szellemet. A gonosz látta, hogy itt az Úr keze működik és fogsikorgatva távozott.

Ám azért prédáját nem bocsátotta el olyan könnyen. Napközben újabb és újabb kísértéseknek vetette alá a gonosz hajlandóságú főurakat; csábította őket rablásra és vérontásra. De most már hasztalan, mert Csáki Erzsébet szívében a szerető gyermek bátorságával mindig résen állott, körülvette az atyját és utoljára is rávette, hogy papokat hivatott, lakását és az egész kastélyt ünnepélyesen felszenteltette s az újonnan felavatott templomban meg is gyónt, bűneit töredelmesen megbánván.

Ezzel a gonosz szellem ki volt zárva a kastélyból. Hasztalan röpködött denevérszárnyaival a kastély és templom körül, mely Szent-Demeterről volt elnevezve. Hasztalan rázta a szélkakast és sívított haragjával az éjjeli viharban, Csáki és társai örökre megszabadultak tőle és a milyen gonosz emberek voltak azelőtt, olyan jámbor, istenes férfiakká lettek.

Azon a napon, mikor a templomot felavatták, roppant vihar dühöngött, a mely éjfélig egyre nagyobb és nagyobb lett; azt beszélik, hogy a gonosz lélek akkor mutatta utoljára gonosz, de tehetetlen haragját. Éjfélkor óriási csattanással villám ütött be a földbe és ott, a hol az ördög utoljára elhagyta a szántást, a csabi erdőben mérgesen eldobta a vasekét, meg a rézostort, melylyel régebben Csákiékat nógatta volt. A csabiak meg is keresték, meg is találták az ördögös ekének hosszú vasát és az akkora volt, hogy kilencz szekeret utolsó szegig megvasalván, még mindig maradt belőle egy fejszére való. A nép pedig egyre mutogatja azóta gyermekeinek azt a hatalmas szántást, melyet mai napig Ördögbarázdájának hívnak.

Még az elhajlított rézostornak a nyele is megvan. Hatalmas öreg fa lett belőle; akkora, de akkora, hogy hat ember kell hozzá, a míg összefogott kézzel átöllehetik a derekát. A sok százados fa árnyában szokták Boldogasszony napján az összegyülekezett híveknek az egyházi szónoklatot tartani. És valóban szebb helyet Isten dicsőítésére keresve sem lehetne találni.

TARTALOM.

Előhang	5
Fertői Boldogasszony... ..	9
A vándor templom... ..	22
Nagy Lajos álma	28
Béla király eprei	36
Kapisztrán szószéke	43
A szegény kalapos gólyája	54
Sziklapásztor, sziklanyáj	62
Tüzes Gábor golyója	70
Dénes testvér legendája	83
A lietavai csuda	90
Semmi sem lehetetlen	96
Zablya Péterné aratása	111
Szent László kútja	117
A testvérek temploma	124
Koháry templomáról	132
Erdély patrónája	146
Kún László fogadása... ..	158
Hét köszék	168
Haller Klára imája	176
Bujdosó Máriakép	185
Radzivill lépcsői... ..	198
Jézus kápolnája	210
Művészek harcza	223
A kik az Istennel osztolni akarnak	236

